

HİÇBİR ŞEY TESADÜF DEĞİLDİR:
JAPONYA ÖRNEĞİNDE DÜNYA TİCARET TARİHİ

HİÇBİR ŞEY TESADÜF DEĞİLDİR: JAPONYA ÖRNEĞİNDE DÜNYA TİCARET TARİHİ

Tezer PALACIOĞLU

Ağustos 2018

HİÇBİRŞEY TESADÜF DEĞİLDİR: JAPONYA ÖRNEĞİNDE DÜNYA TİCARET TARİHİ - SUNUŞ

Dünya tarihi çok sayıda büyük güçlerin yükseliş ve çöküşlerine tanıklık etmiştir. Feodalizm sonrası ulus devletlerin ortaya çıkması ile, 1400'lü yılların ortalarından sanayi devriminin başladığı 1700'lü yılların ortalarına kadar dünya ekonomisine hakim olan merkantilist dönemde başat güçler farklıdır, sanayi devrimi sonrası Dünya savaşlarına kadar olan dönemdeki güçler farklıdır. II. Dünya Savaşı sonrası kurulan ve Sovyetlerin dağılmasına kadar geçen yakın-orta geçmişteki dünya düzeninde yeralan siyasi ve ekonomik güçlerde günümüzde bir kayma sözkonusudur. Bretton Woods sonrası ekonomik sistemin ana unsurlarından olan ABD Dolarının rezerv para durumunun ve hegemonyacılığın sorgulandığı içinde bulunduğumuz günlerde de güçler mücadelesi devam etmektedir.

Değerli madenleri ülkeye getirmek ve bu madenlerin dışarıya çıkmasını engellemek merkezli dış ticaret ve korumacılık ile Bazı Uzakdoğu ve Pasifik adaları ile başlayan daha sonra, Amerika'nın keşfiyle bu kıtanın yerlileri ile Afrika'yı kıta olarak tüketen Sömürgecilik 1500-1800'lerdeki güçleri belirleyen faktörler olmuştur. Sonraki dönemlerde lider ülkeleri belirleyen sanayi ve teknoloji gelişimindeki yerleri ile ekonomik güce eşlik eden askeri ve siyasi güçlerdir.

Esasen dünya üretim ve ticaretinde önemli değişimler açıkça ortadadır. Herşeyden evvel Gelişmiş Ülkelerin Dünya gayrısafi hasılası içindeki payında büyük kayıplar sözkonusudur. Kazanan taraf ise başta Gelişmekte Olan Asya Ülkeleri olmak üzere tüm Gelişmekte Olan Ülkelerdir.

Çok değil daha 1980'de Dünya üretiminin yarısının da üzerinde pay sahibi olan G7 ülkeleri bugün %30,5'e kadar gerilemiştir. Bir bütün olarak Gelişmiş Ülkelerin payı ise aynı dönemde %63,5'den %41,3'e gelmiştir. Bu değişime rağmen içlerinde Japonya'nın da bulunduğu G7 ülkelerinin ağırlığı dikkat çekicidir.

Bugün dünyada hakim güçlerin önemli bölümünün « pozisyonlarının » kaynağı geçmişlerinde gizlidir. Bu ülkeler « nasıl başarılı oldular ? » sorusu pekçok çalışma konusu olmakta, uygulamaları örnek alınarak, gelişme stratejileri belirlenmeye çalışılmaktadır.

Atom bombası ile bombalanarak şehirlerinin bir bölümünün neredeyse yok edildiği, II.Dünya Savaşından harabe şeklinde çıkmakla beraber, Dünya ekonomi liginde Çin'e kaptırmadan önce uzunca süre ikinci sırada olan Japonya'nın gelişimi başlı başına bir ders niteliğindedir.

Elinizdeki çalışma Dünya Ekonomi tarihinin küçük bir bölümünü Japonya örneğinde ele almaktadır. Çalışma incelendiğinde görülecektir ki ; « Hiçbir şey tesadüf değildir.. »

Tüm ilgililere yol gösterici olacağı inancıyla Çalışmayı İstanbul Düşünce Akademisi adına gerçekleştiren Direktör Tezer Palacıoğlu'na teşekkür ederim.

Doç. Dr. Nihat Alayoğlu
Genel Sekreter

İÇİNDEKİLER

GRAFİKLER DİZİNİ

TABLO DİZİNİ

EKLER

I. BÖLÜM

MERKANTİLİZMDEN LİBERALİZME

MERKANTİLİZMDEN LİBERALİZME

GİRİŞ

''Case study'' bu çalışmada değerlendirme için incelenen dönem ve sistemin çok kısa da olsa bu bilinmesi gerektiği düşünülmektedir. Yine bütünün tamamı görülmeden ''bir parçasına'' bakmak da yeterince anlam ifade etmeyecektir. Bu itibarla çalışmada önce Dönemin Özellikleri, sonra genel olarak bu dönemde özelde Dünya Ticareti, genelde Dünya Tarihi ve ancak bunun sonrasında Japonya örneği incelenmiştir.

İncelenen dönemler uzun yüzyıllar öncesi olduğu ve istatistik ve kayıt sistemleri yeterince oluşturulmadığı için arzu edildiği ölçüde rakamsal verilerle desteklemek mümkün değildir. Yine de onlarca kaynak arasından esas itibariyle 3 Türkçe, 2 İngilizce kaynak kullanılarak olabildiğince farklı kaynaklardan kıyasla inceleme ve veriye ulaşma amacı güdülmüştür. Verilerin çokluğu nedeniyle belirgin tablolar dışında her seferinde tek tek kaynak belirtme yapılmamış, genel olarak Kaynakça'da ifade edilmiştir.

I) ÖZETLE MERKANTİLİZM

Merkantilizm Orta Çağın sonları ile sanayi devrimi arasında kalan dönemdir (kabaca 1500-1800).

Avrupa'ya özgüdür, orada doğmuş ve gelişmiştir. Döneme damgasını vuran iktisadi faaliyet türü "ticaret"tir.

Fodalizmin yıkılmasına rastlar.

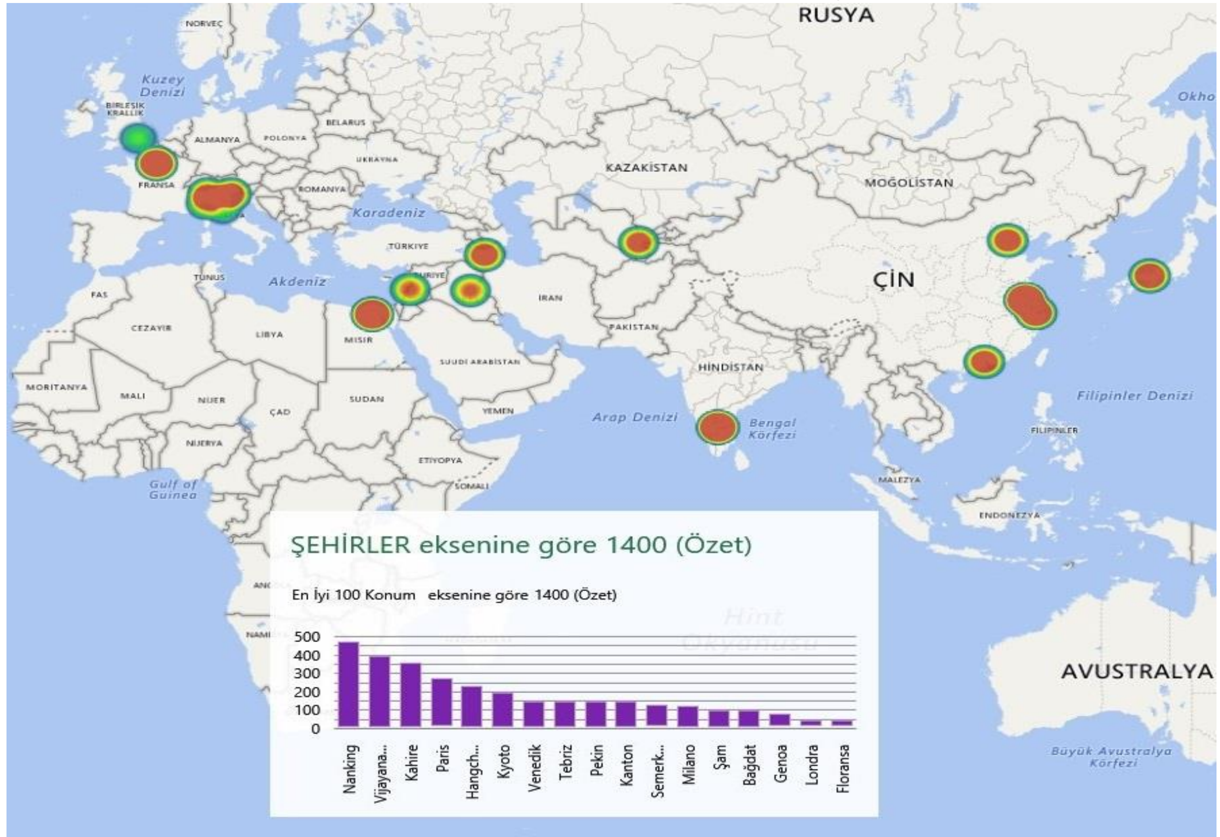
Zenginlik peşinde koşmak en yüce amaç durumuna getirilmiştir. Değerli madenleri ülkede tutmak merkantilizmin ana amacı olmuştur. Bu dönem bir keşifler çağıdır. Bulunan yeni ülkelerden Avrupa'ya değerli madenler getirilmiştir.

Bu dönemin ana özellikleri;
1. Değerli madenleri ülkeye getirmek ve bu madenlerin dışarıya çıkmasını engellemek merkezli Dış Ticaret
2. Bazı Uzakdoğu ve Pasifik adaları ile başlayan daha sonra, Amerika'nın keşfi ile bu kıtanın yerlileri ile Afrika'yı kıta olarak tüketen Sömürgecilik (Kolonizasyon),
3. Değişik ülke tacirlerinin çıkarlarında çatışma ile ortaya çıkan korumacılık,
4. Dış ticarette tekelci zihniyet
5. Milli ekonomik birlik, mutlak merkeziyetçi milli devlet öğretisi ile birlikte güçlü devletlerin oluşması,
6. Nüfus artışının teşviki, çalışma zorunluluğu getirilmesi, çocuk emeği, köle ticareti, düşük ücret politikası gibi ''kazanmak için her şey mübah'' politikaların uygulanması,
7. yüzyılın ortalarından itibaren, kişi hürriyetine daha fazla önem veren ve devletin müdahaleci sistemine karşı çıkan; dolayısıyla merkantilizme karşı gelen bir zümre ortaya çıkmış oldu. Bunlara göre, ekonomi kendi kendine şekil verebilecek, dışarıdan herhangi bir müdahaleye ihtiyaç hissetmeyen bir sistemdir.

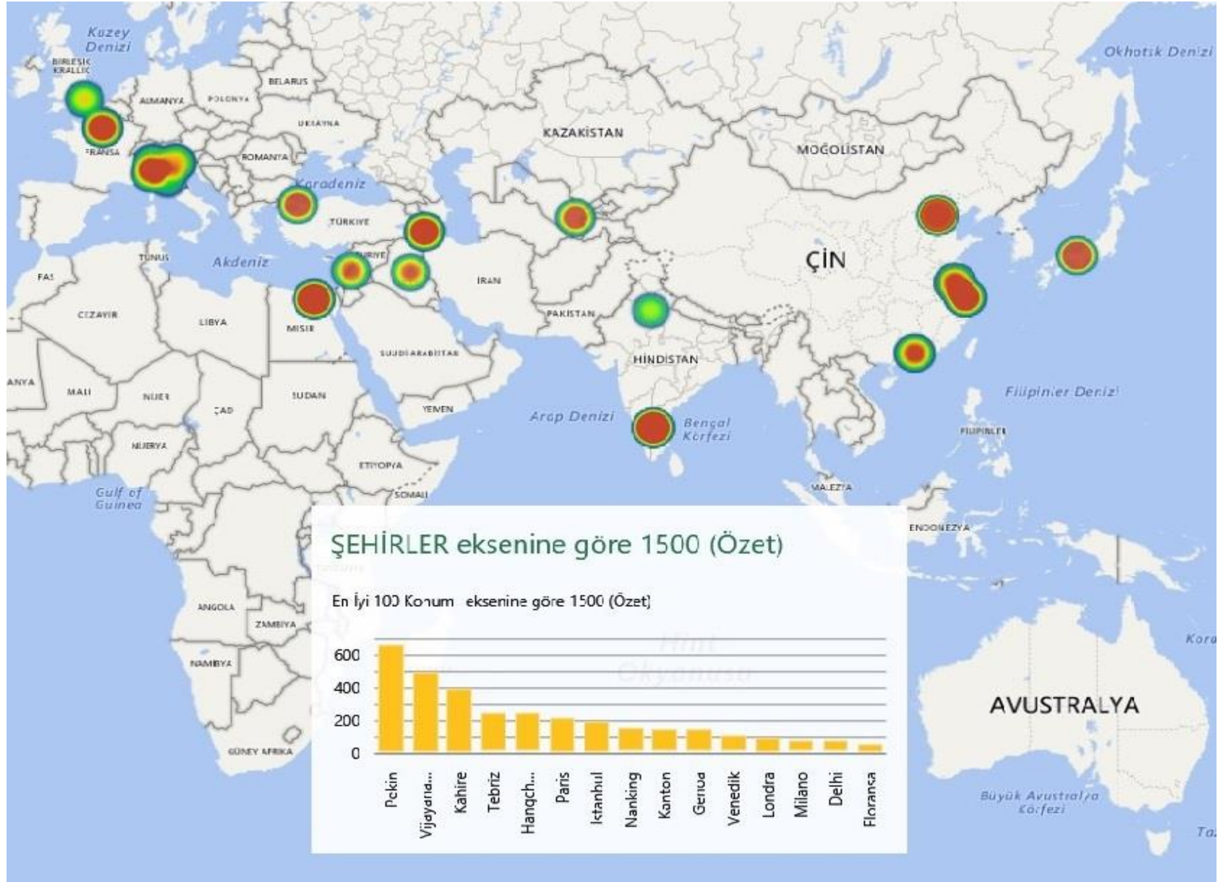
Liberal düşünceye doğru olan eğilim gittikçe artmış ve Adam Smith'in 1776 yılında yayınlanan **"Ulusların Zenginliği" adlı eseriyle, klasik iktisat düşüncesi ve liberalizm tam anlamıyla başlamıştır.**

3) 15-19 YÜZYILLAR ARASI DÜNYAYI ANLAMAK AMACIYLA GELİŞMİŞ BÖLGELERE BAKIŞ

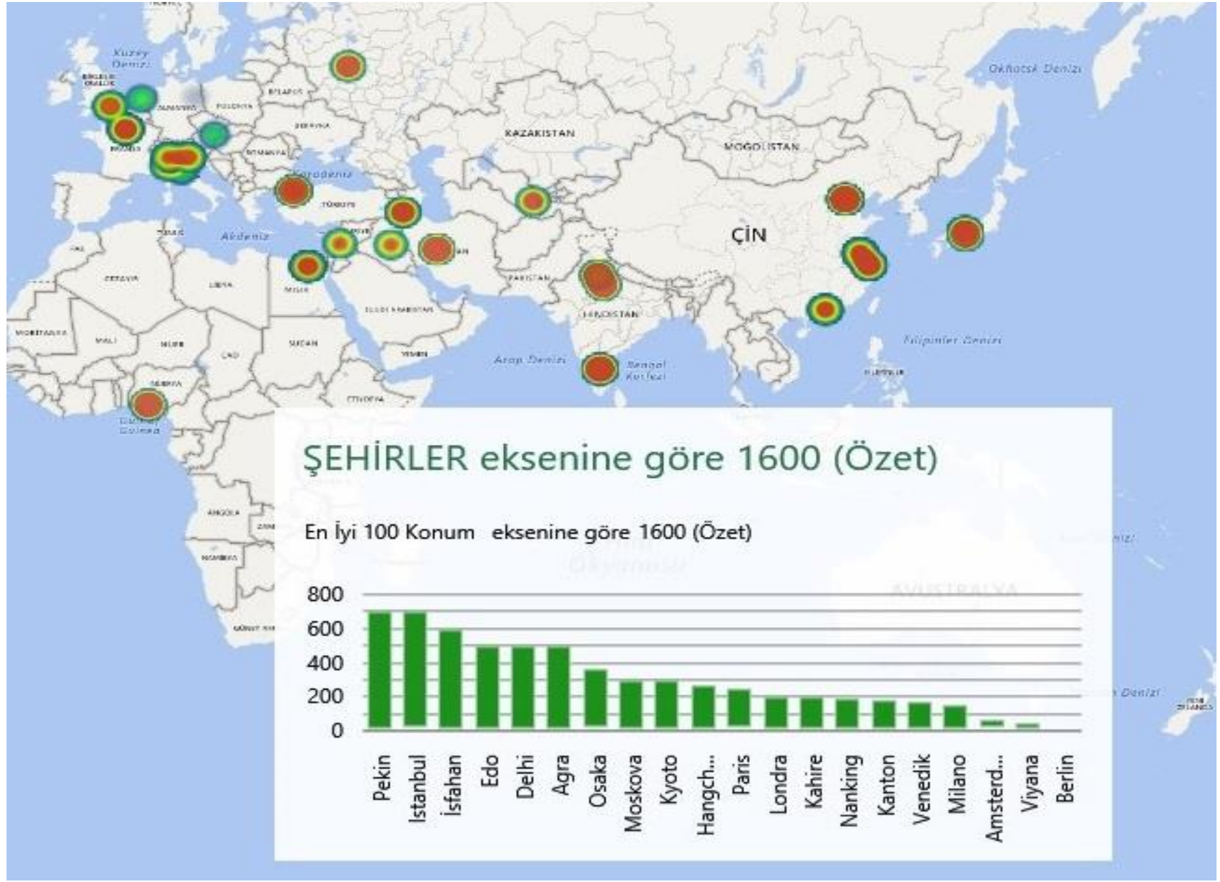
Grafik 1: 15.YÜZYILDA DÜNYANIN EN ÖNEMLİ ŞEHİRLERİ

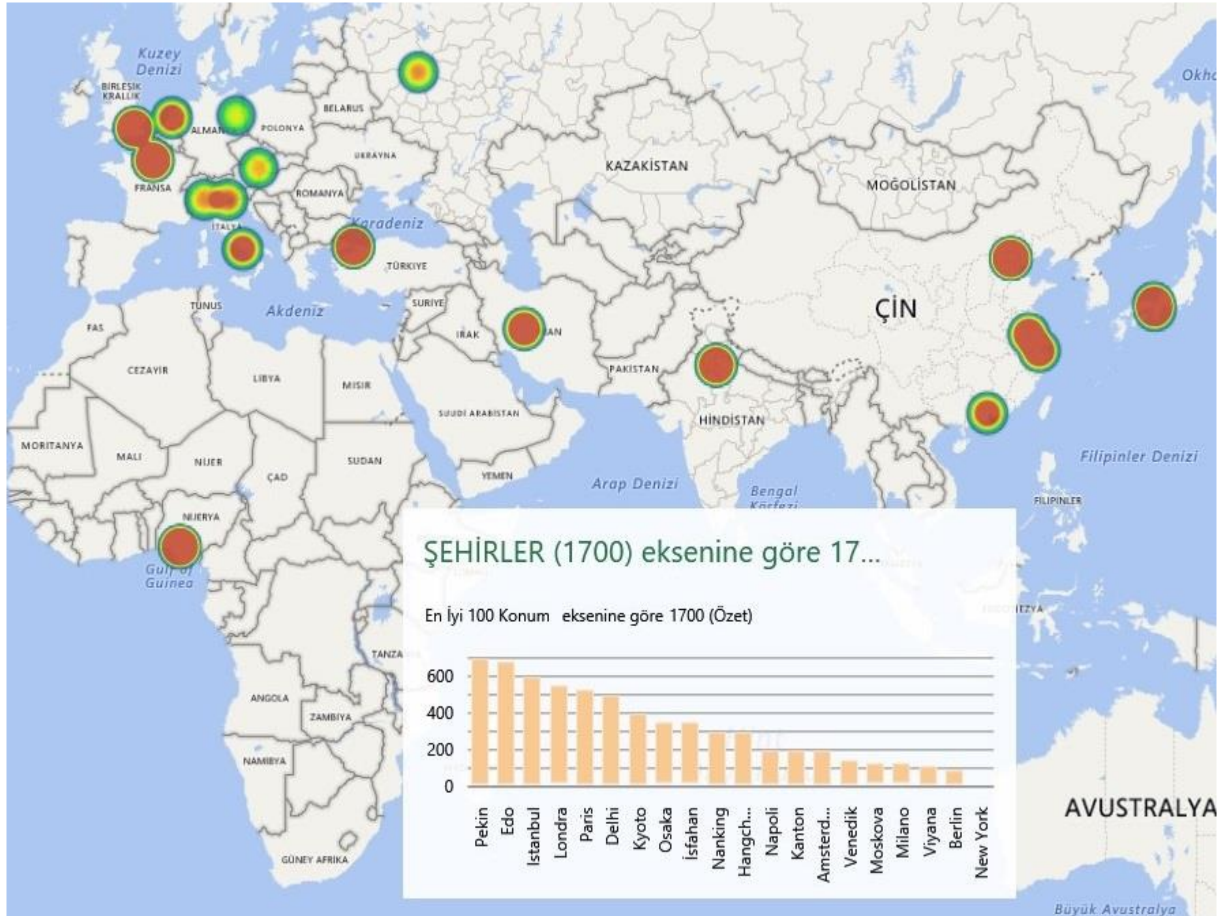
Grafik 2: 16.YÜZYILDA DÜNYANIN EN ÖNEMLİ ŞEHİRLERİ

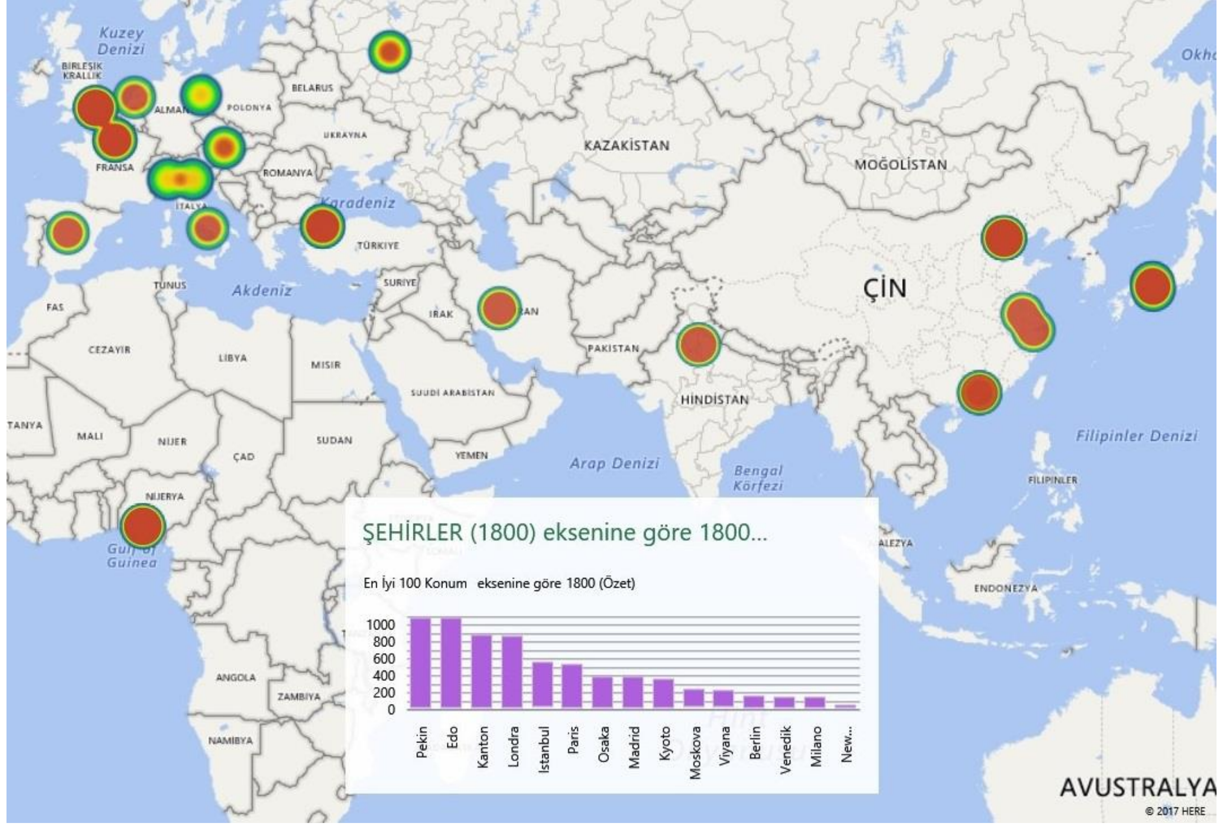
Grafik 3: 17.YÜZYILDA DÜNYANIN EN ÖNEMLİ ŞEHİRLERİ

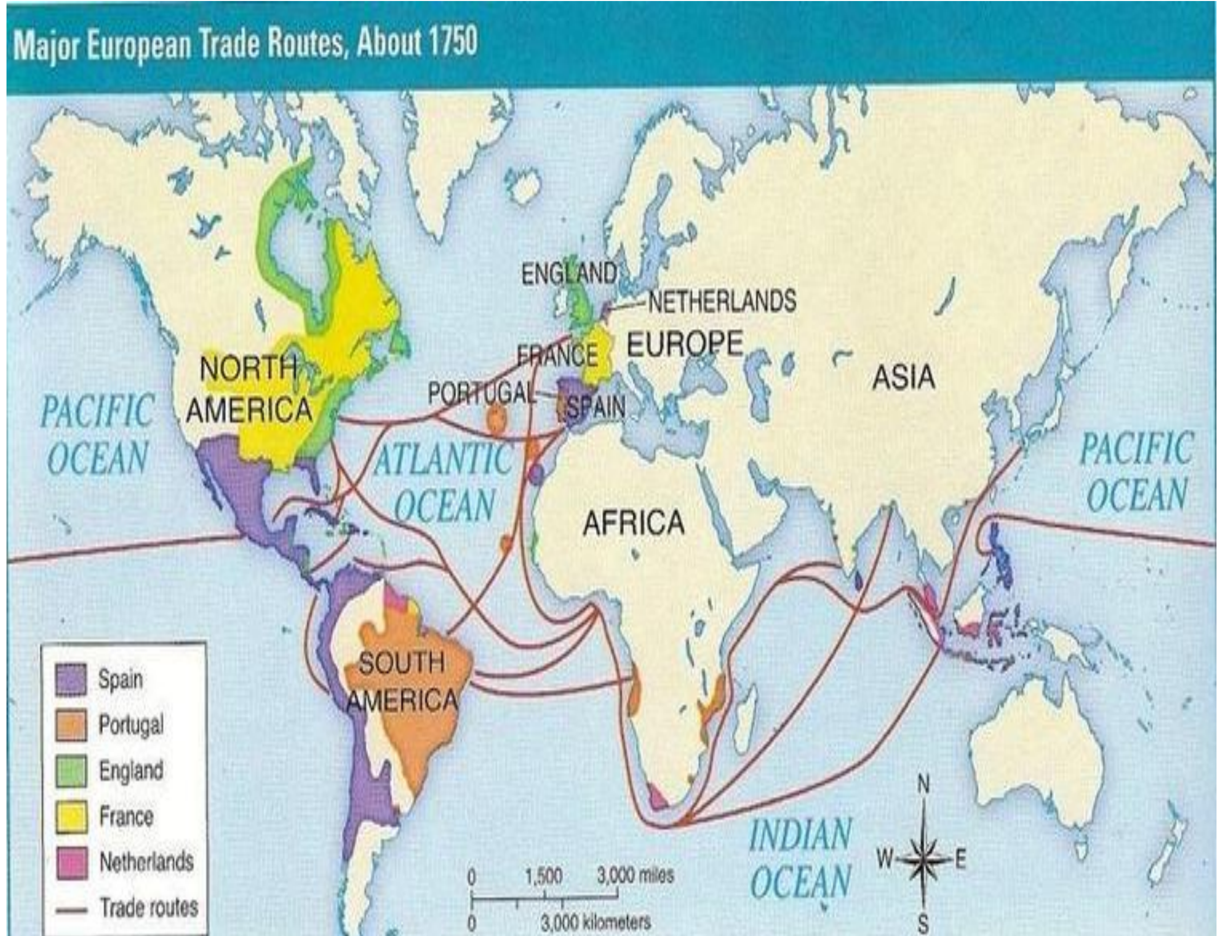
Grafik 4: 18.YÜZYILDA DÜNYANIN EN ÖNEMLİ ŞEHİRLERİ

Grafik 5: 19.YÜZYILDA DÜNYANIN EN ÖNEMLİ ŞEHİRLERİ

Grafik 6: 18 YÜZYILDA AVRUPA'NIN ANA TİCARET ROTALARI

4) MERKANTİLİST DÖNEM DÜNYA TARİHİ VE TİCARETİNDE ÖNEMLİ GELİŞMELER

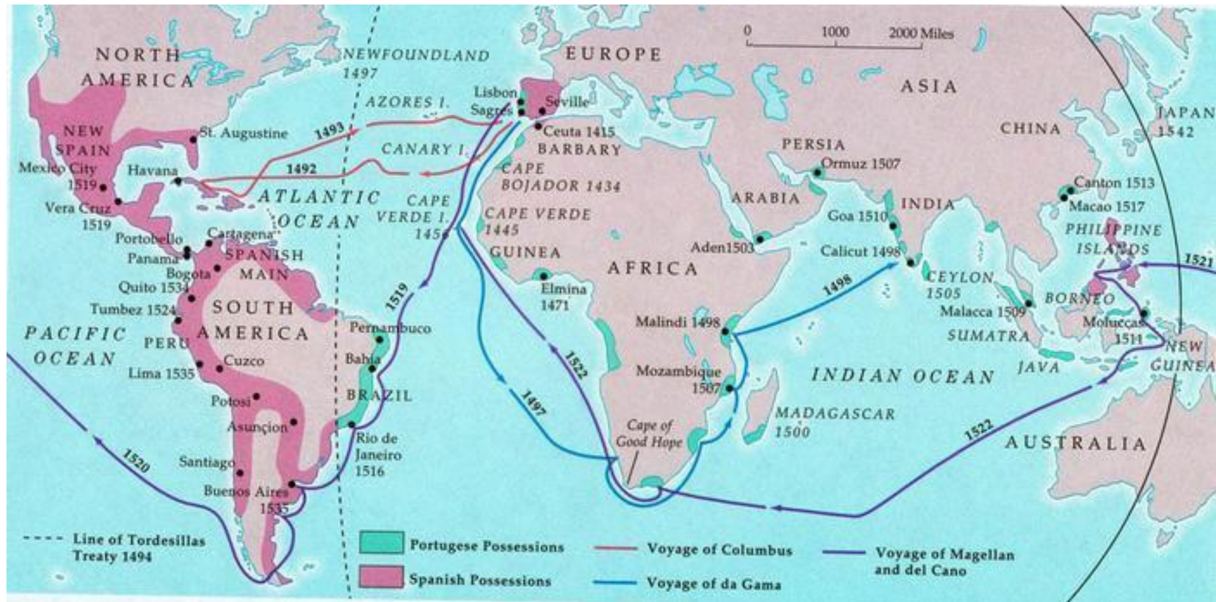
1) Keşifler-Kölelik

Avrupalı denizciler Akdeniz'in doğusundaki İslam Hakimiyeti ve Hint Okyanusuna giden yolların çevresinden dolaşmak ve bir ölçüde keşif ve yayılma ruhu ile hareket etti. İlk önce Atlantik'deki Adalara ve bunlar içinde Kanarya adalarına ulaştılar. 1380'lerde Portekiz, Fransız ve Aragonlular köle temini için adaları kullandılar.

Cenovalı denizci Kristof Kolomb, İspanya Krallığının himayesinde Doğu Hint adalarına ulaşma amacıyla başladığı ilk seferinde 1492'de Amerika'ya San Salvador, Venezuela'yı keşfetti.[1] [2]

Portekizli denizci Vasco da Gama Afrika'nın güney ucundaki Ümit Burnu'nu 1498'de geçerek Avrupa'dan çıkarak doğrudan denizyolu ile Hindistan'a ulaştı.[2]

Grafik 7: KEŞİF ROTALARI (15. YY.SONU)[3]

Bütün bu izleyen yıllarda dünyada siyasi, sosyal, ekonomik ve ticari çok büyük değişimlerin yaşanmasına yol açan gelişmelerin başlangıcı olmuştur. Yeni toprakların bulunması örneğin; hiç bilinmedik yeni ürünlerin ve bakir toprakların katılması ile tarımda bolluk ve çeşitlilik sağlamış, Atlantik Okyanusundan elde edilen balina ve fok yağı, aydınlatma ve yağlama başta pek çok alanda gerekli hammaddeyi sunabilmiştir. Keşfedilen yerlerde bulunan madenler Avrupa'ya taşınarak zenginliğin artmasına katkı yanında yeni madencilik teknikleri de çıkarılan ve işlenen madenlerle insanlığın gelişiminde yer almıştır. Şeker, çivit, tütün, pirinç, kürk, kereste ile patates ve mısır gibi yeni bitkiler Avrupa'nın refahını artırmıştır. Rusya'nın kıta içlerine yayılması ile hayvan postu, kereste, kenevir ve tuz, Gine'nin altını, Potosi'nin gümüşü, hep Avrupa içlerine akmıştır. Baltıklardan gelen tahıl Doğu Akdeniz'e inerken Amsterdam'daki borsadan geçiyordu. Bu mal değişimi müthiş bir

[1] Kolomb keşfettiği yerlerin yeni bir kıta olduğunu bilemedi. Yerlilere Hint anlamında İndos dedi. Amerika'ya adını Amerigo Vespuci'nin 1497 ve 1499'da yaptığını iddia ettiği-doğrulanamamaktadır-yolculukları anlattığı mektupların ardından 1507'de verildi.

[2] Tarihte keşifler ile başlayan ve Avrupa'nın 1500'den sonra 400 yıllık hakimiyetine neden olan döneme Kristof Kolomb dönemi veya Vasco Da Gama Çağı da denir.

[3] 1494'de Papa denizaşırı dünyayı İspanyol ve Portekiz alemleri olarak ikiye ayırmıştı.

etkileşim ve dinamizm yaratmıştı. Finans ve sigortacılık gibi yeni iş kolları, gelişen tüccar sınıfı hep bu değişimin sonucuydu. Avrupalılar daha çok yayılarak yeni keşifler ve yeni ticaret olanakları getiriyor, bunlar yeni kazançlar doğuruyor, yeni kazançlar da yeni keşifler için itici güç oluyordu.

Venediklilerin ilk 12.yy'da Avrupa'ya şeker ihraç edecek çiftlikler kurmalarının ardından, o zamana kadar baldan başka tatlandırıcı kullanılmayan Avrupa için kolonilerde şeker kamışı üretimi ve ticareti ön plana çıktı. Yetiştirmek ve işlemek için çok işgücü gerektirmesi, ağırlığı ve büyüklüğü ile şeker kamışının nakliyesinin zorluğu çiftliklerde çalışacak çok sayıda köleye ihtiyaç duymaktaydı.

Atlantik adaları, kereste ve sonrasında şeker kamışı yetiştirilmek için kullanıldı. Ada nüfusu üretim için yetmeyince Afrika'ya köle ticareti için yönelindi. 1442'de Papa, Portekizlilerin adalara yerleşmesini, Afrika'da ticaret yapılmasını Haçlı Seferi olarak kabul etti. Portekizli Kral Denizci Henrique İsa Tarikatının başı olarak atandı ve Afrikalıların köle yapılması Hristiyanlığın onlara götürülmesi olarak ahlaken doğrulandı.

Madeira'da (Tenerife, Kanarya Adaları-bugün hala Portekiz'e bağlı özerk bölge) şeker kamışı üretimi 1455'de başladı ve bu ürün için daha önce kullanılmakta olan Kıbrıs'ın üretimini geçti. 1480'lerde Madeira şeker ticareti için Antwerp'te 70 gemi ayrılmıştı. Daha sonraları şeker kamışı üretimi için Brezilya ve Karayipler öne çıkmıştır. Yine bu dönemde Portekiz, köle ticaretini düzenlemek için Casa de Escravos'u (köle evleri) kurdu.

Tüccarlar belli yerlerde köle ticareti hakkını satın alıyor ve karın %30'unu Portekiz yönetimine veriyordu. 1440-1500 yılları arası Atlantik adalarındaki köle ticareti 140 bini bulmuştur.

Çin 1500'lerin başlangıcında Avrupa'dan çok daha ileri idi. Dökme demir, kağıt, matbaa ve barut Çin'de bulunmuştu. Çin ticaret gemileri Avrupalı benzerlerinin genelde 4, kimi hallerde 10 katı büyüklüğünde idi. Avrupa'nın Asya'ya yetişmesini mümkün kılan, Amerika'nın keşfi sonrasında bu kıtadan yağmalanan altın, gümüş ve hammaddeler ile Afrika'dan yağmaladıkları köleleri çalıştırarak ürün elde ettikleri çiftliklerdir.

Azteklerin yerleştiği bugünkü Meksika'nın 1500'lerdeki nüfusu **20 milyon olup** Avrupa nüfusunun ¼'ü (İtalya'nın 2, Britanya'nın 4 katı) kadardı. **1600'de ise 1 milyonun altına inmişti.** Günümüz Kolombiya, Ekvador, Peru ve Şili'nin kıyı kesimlerinde And dağları boyunca **sıralanan İnkaların aynı döneme 6 milyon olan nüfusu yok edilmiştir**. Avrupalıların saldırıları, getirmiş olduğu hastalıkların neden olduğu salgınlar, köleleştirme gibi nedenlerle yaşanan kıyım o boyuttadır ki, **Amerika kıtasında 1500'de toplam 70 milyon olan nüfusun yüzyıl sonunda 8 milyona, hatta 1650'lerde 4 milyona indiği** tahmin edilmektedir.

Karayiplerdeki Dominik, Küba, Meksika, Peru başta olmak üzere Orta Amerika, İspanyol Hernan Cortes'in liderliğinde İspanyollar tarafından ele geçirilmiştir. Amerika'dan değerli madenleri eriterek İspanya'ya gönderilmesi şeklindeki sevkiyat, 1545'de Bolivya Andlarında Potosi'de gümüş yataklarının keşfedilmesi ile 1580'lerde ulaştığı tepe noktada yılda 300 tonun üzerine çıkmıştır. **Madenlerin çıkarılması için Potosi'nin 160.bin kişiye ulaşan nüfusu tamamiyle yerlilerden köle** olarak oluşturulmuş kullanılmıştır. İspanyolların haricinde Portekizliler de Brezilya bölgesini ele geçirmiş olup 1640'a kadar bu iki ülkenin Avrupa'ya 17.000 ton gümüş ve 200 ton altın gönderdiği tahmin edilmektedir. (Bkz Değerli Madenler başlığı) [4]

Grafik 8: İSPANYOL VE PORTEKİZ YAYILMACILIĞI

Başta İngiliz ve Hollandalılar ile kısmen Fransızlar ise İspanyol ve Portekiz gemilerine karşı ganimet elde etmek için devlet izni ve yönlendirmesi ile korsanlık yapmıştır.

Hristiyanlık köleliğe müsaade etmiş olup 16.yy.da protestanlığın gelişmesinde Luther bile köleliğe karşı çıkmamıştır. Avrupa'da siyah deriliter normal insan olarak görülmemiş, **dini açıdan Nuh'un lanetlenmiş oğlu Ham'dan gelenler** olarak tanımlanmıştır. 1601'de I.Elizabeth tüm siyahilerin İngiltere'den kovulmasını emretmiştir. Bu şekliyle kölelik dini ve ahlaki açıdan uygun hale getirilerek hiçbir beyazın çalışmak istemediği ağır işlerde ekonomik gerekçelerle kullanılmıştır. **Genç ve sağlıklı**

---

[4] İspanyollar ayrıca Küba'da şeker ve tütün üretimine girmiştir.

olsa bile bir erkek kölenin Karayipler'deki işlerde çalışırken yaşam beklentisi en çok 7 yıldı. Bazı adalarda yaşayan her 5 kişiden 4'ü köle idi. Afrika'dan Amerika'ya yapılan insan taşımacılığında gemilere beyaz mahkumlar taşınırken 100 kişi bindiriliyorsa aynı gemiye köle taşınırken 400 siyahi dolduruluyordu. **Afrikalılar İngiltere Başsavcısının 1677'deki tespiti ile mal idi. İngiliz sömürgelerinde kölenin öldürülmesi suç değildi.**

Portekizlilerin sömürgesi Brezilya'da 16. yy. gelindiğinde **her 1 Avrupalı yerleşimciye 3 köle** bulunmakta idi. Karlar çok büyük olup, **köleler Afrika'da alındığının 10 misline** Brezilya'da satılmakta idi. Ticaret üçgeninde Afrika'ya köle karşılığı mal, Brezilya'ya köle ve Avrupa'ya Brezilya'dan şeker yeralmakta idi. **1620'lerde Brezilya nüfusunun yarısı köleydi.** 1690'da Brezilya'da altın bulunmasının ardından 1720'lerde yılda 10 ton altın çıkarılmış olup, bu dönemde Batı Hint adalarında rakiplerin yaptığı şeker üretiminden zarar gören ada şeker üretiminin değerinin üzerine çıkmıştır. 1750'lerde Brezilya'da nüfusun 1/3'ü oranında 500 bin köle bulunmaktaydı.

İspanyol ve Portekizlilerin zenginleşmesi diğer Avrupalıları da harekete geçirmiştir. İlk başlarda onların gemilerine yapılan saldırılar, sonralarında ticaretten pay almak için kendi ordularına sahip tekelci şirketler kurulması şeklini almıştır. Hollandalılar 1602'de Hollanda Doğu Hindistan ve 1621'de Hollanda Batı Hindistan Kumpanyalarını kurdular. Hollandalılar, Fransızlar köle ticaretine giriştiler.

Benzer şekilde **İngilizler de Barbados/Jamaika** adasında şeker çiftlikleri kurarak kölelik düzeni ile üretime başladı. 1650'de ada Brezilya kadar şeker üretir hale geldi. 1680'de ada nüfusunun ¾'ü oranında yaklaşık 50 bin köle bulunuyordu. **İngilizlerin köle ticareti özellikle 1660'dan sonra yoğunlaşır. Hatta bunun için büyük ortakları Kral II.Charles ve kraliyet ailesi olan Kraliyet Afrika Maceraperestleri şirketi 1663'de tekel olarak kurulur**. 1672'de bu şirketin yerini bazı tüccarların da ortaklığa dahil edildiği Kraliyet Afrika şirketi alır. Bu şirket kurulduktan sonra 40 yılda Afrika'dan 125 bin köle alır. 1690'dan sonra köle tekeli kalkar, başka şirketler de işe girer. Bunun da ötesinde Britanya 1713'deki Utrecht anlaşması ile İspanyol İmparatorluğu'na köle temin etme hakkını eline geçirir. [5]

Batı Hint adalarında köle ticareti öyle bir hal alır ki, **1690'larda Fransız kolonilerinde 27.000, İngiliz kolonilerinde 95 bin köle bulunur iken 100 yıl sonra bu rakam 675 bin ve 480 bine** tırmanır. 1712-1734 arası **Barbados'a 75 bin köle getirilmiş iken ada nüfusunun sadece 4 bin artması** çalışma koşullarının acımasızlığına yansıtmaktadır.

Kuzey Amerika'da da İngiliz kolonilerinde köle sayısı 1700-1770 yılları arası 50 binden 10 kat artar. [6]

Amerika kıtasının keşfinden sonraki ilk yüzyılda 1600 yılına kadar kıtaya 370.000, sonra bu rakam 1700 yılına kadar 1.870.000'e çıkmıştır. 1800'e kadar ise ABD'ye Afrikadan götürülen köle sayısı 6.130.000 idi. İngilizler lider olarak 2,5 milyon, Portekizliler hemen ardından 1,8 milyon, Fransızlar 1,2 milyon ile köle ticaretinde en büyük taşıyıcılardı. Bu kölelerin 1/3'ü Brezilya'ya, yaklaşık ¼'ü İngiliz ve Fransız Batı Hint adalarına giderken Kuzey Amerika'ya yalnızca %5 civarı götürülmüştü.

Taşınan kölelerin %20'ye yakını yolculuk sırasında kötü koşullardan ölmekteydi. 1500-1820 yılları arasında Amerika'ya taşınan kölelerin sayısının yerleşen göçmenlerin 3 katından fazla olması (2,4 milyona karşılık 8,4 milyon) ve buna rağmen 1820'de kıta nüfusunun yarı yarıya siyah ve beyaz ırk olması yaşanılan dramın boyutunu gözler önüne sermektedir. Sonraki dönemler de dahil edildiğinde,

[5] Köle temin anlaşması 1787'e kadar 74 yıl sürer.

[6] Bu bölgeden yapılan ihracatın ¾'ünü tütün, çivit ve pirinç oluşturur. (1700'de 5,5 ton olan pirinç ihracatı, 1770'de 38.000 tona çıkmıştır).

Afrika'dan ABD'ye köle olarak götürülen insanların sayısı 12 milyon olarak ifade edilmekte iken tüm dünya için bu rakam toplam 20 milyona ulaşmıştır.

2) Ticarete Konu Belli Başlı Ürünler

12 yy.da Avrupa için Venediklilerin şekeri tanıtmasının ardından bu ürünün çok önemli bir yer aldığı yukarıda kölelik başlığında ifade edilmişti. 18. yy'da şeker en değerli mal olarak Avrupa ticaretinde hububatı geçmiş ve toplam ithalatın 4/5'i halini almıştır. 1710'dan sonra 60 yıl içinde şeker tüketimi Britanya'da 5 kat artmış ve Britanya'nın denizaşırı ticaretinin yarıdan fazlası sadece şeker ve tütünden oluşmuştur.

Amerika'nın keşfi ile dünya ticaretine yeni ürünler katılırken, dolaşıma sürülen değerli madenlerin çoğalması ile mısır, patates, baklagiller, manyok, tütün, kakao[7], domates, acıbiber, kabak, papaya, avokado ve ananas gibi ürünler Amerika kökenli olup son 3'ü hariç, dünya tarımının önemli ürünleri arasında yerini almıştır. Avrupalılar da Amerika'ya kendi hayvanlarını, özellikle kıta için yeni olan atlarını getirmiştir. Öncelikli ulaşım, yük taşıma ve büyük sürü kontrolü sağlamaktaki önemi ile at ekonominin en önemli parçalarından biri haline dönüşmüştür. Sığır yetiştiriciliği o kadar gelişmiştir ki, örneğin 1500'lü yılların sonlarında Azteklerin bölgesinden İspanya'ya yılda 100.000 deri gönderilir hale gelmiştir. Buna karşın süt ve yün de Orta Amerika için yeni ürünlerdir.

Köle ticareti için Avrupalılar Afrika'ya silah,[8] kumaş, kağıt, şeker kamışı içkisi (rom), baharat ve İngiliz dokumalarından çok daha kaliteli olan ve ticaret içinde %60 ile en büyük kalem olarak Hint dokumaları veriyordu.

Grafik 9: 16. VE 17. YÜZYILLARDA PORTEKİZ İMPARATORLUĞU

Malezya-Endonezya arasında yeralan Malakka boğazı ile Batı Hindistan'da Goa limanlarını eline geçiren Portekiz 1500-1600 arası uzunca süre Avrupa karabiber ve baharat ticaretinin yarısını kontrol etmiştir. 1505'de baharat ticaretinin devlet tekelinde olduğu ilan edilmiştir. 15 yıl içinde ticaret

---

[7] Kolomb öncesi Amerika'da kakao çekirdekleri para olarak kullanılırdı.
[8] 18. yy sonunda İngilizler Afrika'ya yılda 300.000 tüfek göndermektedir,

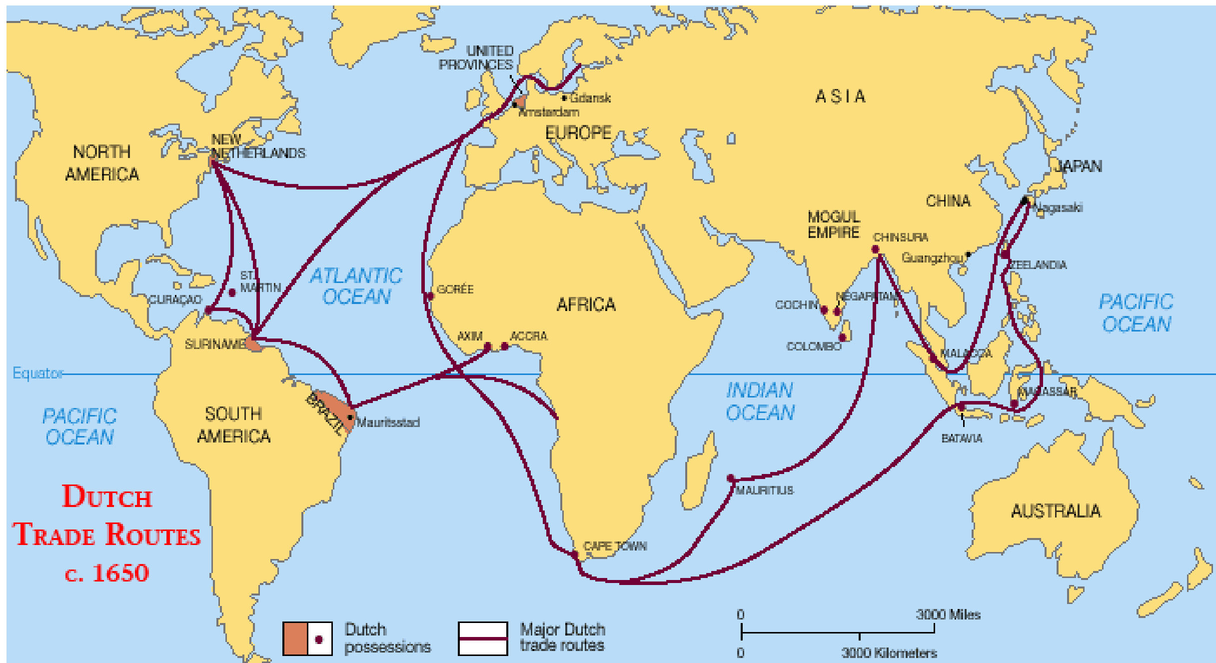
tüccarlara bırakılsa da devlet giderlerinin neredeyse tamamını sağlar hale gelmişti. Bu bölge için de pirinç ithalatı önem arzetmekte idi. 1525-1560 arası dünya ticaretinde en güçlü ülkelerden olan Portekizliler[9] Brezilya'da kurdukları şeker plantasyonları ile Avrupa'ya şeker sağlıyor, bu plantasyonlar için Afrika'daki sömürgelerinden köle getiriyor, Çin'den 1557'de kurulmasına izin aldıkları Macau üzerinden de Uzakdoğu ile değerli maden ticareti yapıyordu.

Hollanda tüccarlar arasındaki çatışmaları durdurmak amacıyla devletin hakim durumuyla tüccarların yeraldığı Hollanda, Doğu Hindistan Kumpanyasını (Vereenigde Oost Indische Compagnie (VOC) 1602'de kurdu. VOC'a savaş ve barış yapma yetkisi verildi. 1605-12yılları arası 7 yıl boyunca Portekizlilerle yapılan savaş, şirket sermayesinin 1/3'ü ile finanse edildi. 1641'de Portekizlilerden Malakka'yı ve ardından Sri Lanka'daki bazı bölgeleri ele geçirdiler. En önemli merkezleri olan Java (Endonezya) daki Batavia ile özellikle karanfil, hindistancevizi, mace ve tarçın ticaretinde tekel oldular. Hint pamuğu ve Bengal ham ipeği ile ipek, porselen ve renkli giyim malzemeleri ile Batavia'ya gelen Çin çayı ticareti üzerine Hollandalıların yoğunlaştığı söylenebilir.

Hollandalılar Sumatra'dan (Endonezya) kalay alıp Çin'e, Japonya'dan bakır alıp Hindistan'a satıyorlardı.

Yine Tokugawa'lar döneminde (1603-1867) Çin ve Kore ile birlikte Japonya ile ticaret hakkına sahip Avrupa ülkesi olarak özellikle gümüş ve bakır ticaretini Nagasaki Deshima adası üzerinden gerçekleştiriyordu.[10]

Grafik 10: HOLLANDA TİCARET ROTALARI (1650ler)

16.yy nispeten fakir durumda olan İngilizlerin ihracatının %80'ini kumaş oluşturmaktaydı. Japonya'ya satmaya çalıştığı kumaşlar ise daha kaliteli Çin mallarına alışkın Japonlar tarafından kabul görmemişti. Osmanlı ile 1579 yılında Levant[11] bölgesinde kapütülasyonlar için anlaşma imzalayarak Yunan adaları ve doğudan karadan gelen ticaret yollarının önemli noktası Halep'te ticaret izni alması ticaretin

[9] 1580-1640 arası İberya Birliği adında İspanya'nın hakimiyetine girmiştir.

[10] Portekiz de Japonya ile ticaret iznine sahip diğer Avrupa ülkesi olmakla birlikte izni kısa süre sonra kaldırılmıştı.

[11] Bugünkü Suriye, Lübnan, Filistin, Ürdün ve İsrail'i içeren Doğu Akdeniz'deki Osmanlı Şam Eyaleti, İngilizler bu bölgede ticaret için 1579'da Levant Şirketini, 1670'de ise aynı izni alan Fransa Compagnie de Levant'ı kurmuştur

gelişimi için anahtar olmuştur. Yine 1600'de kurulan İngiliz Doğu Hindistan Kumpanyası (East Indian Company (EIC) Asya'daki diğer Avrupa girişimleri gibi tekel olarak katkı sağlamıştır. Şirket 4 yıl gümrük resmi ödemediği gibi altın ve gümüş çıkarmasına da izin verilmesi gücünü artırmıştır. İngilizler Körfez bölgesine yoğunlaşmış ve 1620'lerden itibaren İran'daki Sefevilerle ittifak yaparak Hürmüz boğazını Portekizlilerden almıştır. EIC, 1639'da Doğu Hindistan'ın güney ucuna yakın Madras limanında ticaret imtiyazını yerel Hint hükümdarından almış, 1661'de Kral II Charles ile evlenen Catherine'nin çeyizi olarak Portekizlilerden gelen Bombay'ı ise Krala büyük paralar ödeyerek 1668'de ele geçirmiştir. Şirket 1691'de bu kez Kalküta'da ticaret hakkını almıştır. [12]

Grafik 11: İNGİLİZ İMPARATORLUĞU 1763

Grafik 12: İNGİLİZ İMPARATORLUĞU 1900

[12] Tüm 16.yy da Avrupa'nın Asya ile ticareti oldukça sınırlı (en aktif olanlar Portekizliler, sonra Hollandalı) kaldığı ve yılda 30-50 gemiyi aşmadığı belirtilmekte, buna karşın sadece Konstantiniyye'ye gelen yıllık gemi sayısının 4300 olduğundan bahisle bu ticaretin güdüklüğüne dikkat çekilmektedir.

Tik ağacı ile pirinç karşılığı porselen ve ipek Çin ile Tayland, Endonezya, Malezya gibi Uzakdoğu ülkeleri arasındaki ticaretin ana kalemleri arasındadır. Endüstri devrimine kadar dünyada enerji kaynağı, başlıca inşaat malzemesi ve gemi yapım aracı olarak kullanılan kereste ticareti Rusya, Baltıklar, Afrika ve bazı Uzakdoğu adalarının önemli ihraç ürünü olarak öne çıkmıştır.

Avrupa'ya ipek ticaretinin ana merkezlerinden biri de 1650'ye kadar Bursa idi. Osmanlı toprakları, hububat, baharat ve kahve ticareti için çok büyük imkanlar sunmaktaydı.

Hindistan'ın ana üretici olduğu ürünlerin başında tuz ve çeliği saymak da mümkün olup 19.yy başına kadar sadece İsveç'in benzer kalite çelik üretebildiği belirtilmektedir. Çin'de de 1600'lerin sonunda 3 bölgede 3000'er dolayında insanın çalıştığı 6-7 fırınlı demir çelik kompleksleri bulunmaktaydı.

Çay ve pamuk, Çin topraklarının büyük kısmında ekilen ve buradan dünyaya dağılan ürünlerdir. Çay Çin tarımsal üretiminin 1/10'undan fazlasını oluşturmaktaydı. Yalnız pamuk ham olarak değil tekstil ürünü olarak ihraç edilmiştir. Pamuklu üretiminin büyüklüğünden dolayı 1700'lü yılların sonlarında her yıl Hindistan'dan 12.000 ton pamuk ithal edilmek durumunda kalınmıştır. Bu miktar Endüstri Devrimi 1800'de başladığında İngiltere'nin ABD'den ithal ettiği pamuğun 2 katıdır.

3) Değerli Madenler

Amerika'nın keşfedildiği 1400'lü yılların sonunda Asya, ekonomik olarak Avrupa'nın çok daha ötesinde gelişmişlik düzeyine sahipti. Hint ve Çinliler zengin olmakla birlikte ürettikleri mallara batının talebi bulunmakta idi. Avrupa'nın denizci ulusları Portekiz, İspanya, İngiltere, Hollanda başta olmak üzere kendi üretimleri Doğuda talep görmediği için takas imkanı vermeyen **Avrupa için bu malları alabilmenin tek yolu altın ve gümüş ile bedelini ödemekti.** Oysa Avrupa'nın kendi üretimi, bu iki değerli madende üretimin zirvede olduğu 1530'da dahi, toplam yıllık 100 ton olup 1600'lara gelirken üretim 1/3 oranında gerilemişti. Yine 1500'lü yıllarda, yılda ortalama 20 ton, sonraki yüzyılda ise 40 ton değerli maden de Batı Afrika'dan elde edilmekte idi.

Amerika'nın keşfi ile **Aztek ve İnka İmparatorluklarının yağmalanması ve sonrasında Potosi gümüş madenlerinin keşfedilerek yerlilerin zorla çalıştırılarak elde edilen üretim ise bunun kat kat üzerine geçmiş ve zenginliğin Amerika'dan Avrupa'ya aktarılmasına neden olmuştur. Böylece 1500-1800 arası dünya gümüş üretiminin %85'i, altın üretiminin ise %70'i Amerika kaynaklı olarak Avrupa'yı kalkındırmıştır.** İspanyolların yılda 300 ton Potosi (Bolivya) gümüşünü Atlantik üzerinden, 150 ton Acopulco (Meksika) gümüşünü Pasifik üzerinden Krallıklarına aktardıkları bilinmektedir.

Avrupa gümüşünün çoğu mal almak için Çin'e, Hindistan'a, Levant üzerinden Osmanlı İmparatorluğu'na akmaktaydı. 17 yy boyunca bu şekilde akan gümüşün toplamı 28.000 ton olarak tahmin edilmekte olup büyük bölümü ile sikke basıldığı bilinmektedir. Gümüşten en çok yararlanan kendi üretimi çok az olan (yılda 1 ton) Çin'dir. Japonya'dan özellikle ipek başta mal alımı için 1600'lerin başında gelen yıllık 125 ton gümüş ile birlikte çoğu Amerika kaynaklı olmak üzere Çin Hazinesine giren yıllık gümüş miktarı 1650'lerde 750 tona ulaşmıştı. 17.yy Amerika'dan gelen gümüşün Çin'in 23 yıllık devlet gelirine karşılık geldiği hesapları yapılmaktadır. İşin gümüş boyutu bir yana bu 17 yy ticaret yönünü göstermesi açısından çarpıcı bir örnektir.

4) Dinde Bölünmeler

1517 özellkle Martin Luther'in kiliseyi sorgulaması ile dinde reform ve Protestanlığın yükselişi görülmektedir. **1530'da İngiltere'de VIII. Henri manastırları kapatarak yeni bir İngiltere kilisesi yaratmıştır. Kiliselerin varlıklarına el konulmuş, Protestanlık Danimarka, İsveç ve Norveç'te Krallık fermanı ile kabul ettirilmiştir.** Strasburg'da Bucer, Cenevre'de Calvin batı Kilisesindeki bölünmeleri kalıcı hale getiren adımları 1550'li yıllarda atmışlardır.

13.yy uygulaması olan Engizisyon 1542'de yeniden canlanmış, **1550-1800 arası 150.000 davaya bakıp 3000 civarında insan öldürülmüştür**. Ayrıca 1450-1750 yılları arasında 100.000'den fazla çoğunluğu kadın cadı olarak yargılanmış, 60.000 kadarı yakılarak öldürülmüştür.

Yahudiler İspanya (1492), Portekiz (1497), Saksonya (1537) Brunswick (1543) Hannover ve Lüneberg (1553) Papalık Devleti (1569), Brandenburg (1573), Palatinlik (1575), Silezya (1582) **kovulmuş,** Venedik'de resmi **Getto oluşturulmuştur**.

1572'de Paris'te 2000 protestanın öldürülmesi ile doruğa çıkan dine dayalı mücadelenin ardından Katoliklik Fransa'da 1592'de devlet dini olarak kabul edilmiştir.

İslamiyet ve Doğu daha çok 18 yy'dan itibaren Avrupa inancında çökmekte olan, yozlaşmış ve **''oryantal'' ifadesiyle kastedildiği üzere Avrupa'nın temsil ettiği herşeyin tam tersi** olarak yer buluyordu. Avrupa kendisi ve kurumları için insanlık tarihinin zirvesi olduğu gibi bir özgüven geliştirmişti. Avrupa büyük despot imparatorluklara değil, ulusal devletlere bölündüğü için üstündü. Ortak değerler ve güç dengesi Avrupalı devletleri ayakta tutuyordu. Ünlü düşünür Montesque Kanunların Ruhu Üzerine (De L'esprit de Lois) adlı kitabında; '' İslamiyetin kaderciliğe ve despotluğa yol açtığını, Asya ikliminin bu zayıflıkları güçlendirdiğini, Avrupa'nın kanun, ahlak, aristokrasi, monarşi ve bunların getirdiği özgürlük olduğunu, Osmanlılarda aristokrasi ve özel mülkiyet olmadığını'' [13] dile getirerek düşünce yapısını ortaya koyuyordu.

5) Hanedan Savaşları ve Askeri Güce Sahip Olma Çabaları

Avrupa tarihi 1519'da Kutsal Roma İmparatoru olan V.Charles'ın tahta çıkışından, İspanya'nın 1659 tarihli Pirene anlaşmasıyla yenilgiyi kabulüne kadar geçen 150 yıl topraklarını evlilik ve vesayet yoluyla büyütmüş Habsburg hanedanının[14] kıtanın büyük bölümüne egemen olma çabalarına ve onlara karşı muhalefet üzerine ortaya çıkan savaşlara sahne olmuştur. Fransızlarla İtalya üzerine[15], Osmanlılarla Hristiyanlığın korunması üzerine[16] savaşlar 1500'lerin ilk yarısını almıştır. [17] 1580'de İspanya (Habsburg) Kralı II Philip çok değil 30 sene önce dünyanın en büyük imparatorluklarından biri olan Portekiz'i İspanya'ya katmıştır.[18] 1581'de bu kez İspanyollara karşı ayaklanan Hollandalılarla mücadele 1609'a kadar sürdü. [19] 1618'de Bohemya ile Habsburglar arasında başlayan savaş, 1659'da

---

[13] Kitapta, neredeyse İslam dininden olanların köleliği kutsallaştırılmaktadır.

[14] Avusturya Kralı Maximillian (1493-1519 Kutsal Roma İmparatoru) veraset yoluyla Burgonya toprakları (bugün Fransa toprakları içinde bir bölge) ve 1471'de Hollanda'yı almıştır. Oğlu Philip'i İspanya Kral ve Kraliçesinin kızları ile evlendirince torunu olan Charles hem Burgonya Dükü hem de İspanya Kralı, hem Habsburglara geçen Avusturya topraklarının hükümdarı, hem Kutsal Roma İmparatoru olmuştur.

[15] Fransız Kralı I Francis Habsburg toprağı olan İtalya'ya 1515, 1529, 1530, 1540 tarihlerinde 4 kez saldırmış, her seferinde yenilmiştir. I Francis'in en önemli müttefiklerinden biri Osmanlılardır. 1542'de Nice yapılan saldırıda Osmanlı donanması fiilen Fransızlarla birlikte Habsburglara karşı savaşmıştır. Fransızlarla Habsburglar arasında 1598'de bir savaş daha yasanmış, 1604'de İngiltere'ye karşı giriştikleri harekat başarısızlıkla sona ermiştir.

[16] Osmanlıların 1529'da Viyana'yı kuşatması Habsburg için büyük tehdit oluşturmuştur.

[17] Almanya ile yapılan dinsel savaş 1555'de Augsburg, Fransız İspanyol (Habsburgların bir kolu İspanyol, bir kolu Avusturya, hatta İtalya'dır) savaşı 1559'da Cateau Cambresis anlaşması ile bir süre son bulmuştur.

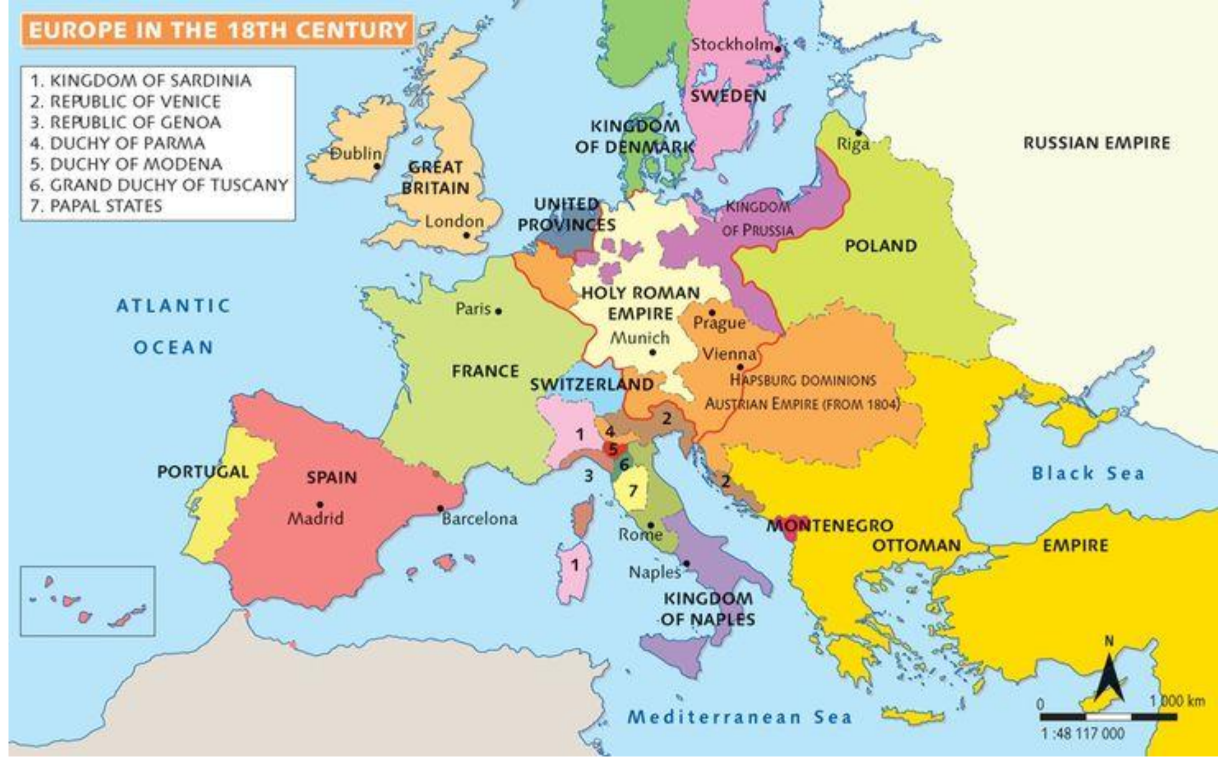
[18] İspanya Portekiz arası zoraki İberya Birliği 1640'da Portekiz isyanının ardından kesintilerle 1668'e kadar sürmüştür. Aynı tarihteki Katalan isyanı neredeyse İspanya'nın dağılacak hale gelmesine yol açmıştır.

[19] 1621'de Hollandalılarla yeniden başlayan savaş 1648'de İspanya'nın nihayet Hollanda'nın bağımsızlığını tanıması ile bitmiştir.

Fransa ile İspanya arasında varılan anlaşmaya kadar, Hollanda, Danimarka, İsveç, İspanya, Portekiz, Katolanya ve Fransa'nın da muhtelif tarihlerde dahil olduğu ve İspanya'nın 17. yy. sonlarında zayıflamasına neden olan savaşlar dizisine neden olmuş ve ekonomik olarak Avrupa'yı sarsmıştır.

Savaşlar sonra da durmamış, 1660-1815 arasında genel olarak tüm Avrupa ardı ardına savaşların merkezi olmuştur. 1692-1815 döneminde İngiltere 87 yıl savaşmıştır.

Grafik 13: 18.YY AVRUPASI

1780'lerde Amerika Bağımsızlık savaşlarının maliyeti Fransa'yı neredeyse iflasa ve en sonunda Devrime sürüklemiştir. **Fransızların Devrim sonrası oluşturdukları devrim ihraç düşünceleri 1792'de savaşa** neden olmuş ve Fransa karşısında Prusya, Avusturya, Rusya ve Britanya yeralmıştır. Napolyon'un başarıları ile 1806'dan sonra Prusya 311 milyon Frank (ki Fransa hükümetinin normal vergi gelirlerinin yarısı kadardı), İtalya 1805-12 yıllarında topladığı vergi gelirinin yarısı kadar ve Avusturya da yüksek miktarda tazminat ödemek zorunda kalmıştır. Britanya ticareti kıta Avrupa'sından dışlanmıştır. 1812'deki Rusya seferi ise baştaki zafere karşı sonrasında Napolyon için felakete dönüşmüş, 650 bin kişilik ordunun yaklaşık 400 bini kaybedilmiştir. Yine de Napolyon'un gücü Haziran 1815'de Waterloo'da Britanya ve Prusya ordularına kaybedene kadar sürmüştür.

Bir yanda büyük güç olma arayışında yeni topraklar istila etme çabaları, karşı tarafta askeri tehdit altında olanların savunma arayışı ve her ikisinde de savaşın maliyetinden kaçınmak için etkin savaş ürünleri geliştirilmesi her zaman önemli bir amaç olmuştur. Örneğin Fransız ordular 1494'de, İtalya'yı istila etmesi Leonardo Da Vinci'nin çizimlerinde bir makineli tüfek, ilkel bir tank ve buharla çalışan bir top eskizi olarak yansımıştır. 1550'lerde İspanyollar tarafından yivsiz namlulu tüfeklerin geliştirilmesi askeri açıdan çok önemli bir dönemeç olmuştur. İlk sahra topları 17. yy başlarında geliştirilmiştir. Bir savaşta en çok kullanılan sahra topları sayısı İsveç tarafından 1630'larda sahaya sürülen 80 adettir.

1600'lü yıllarda orduların mevcudu bir önceki yüzyıla göre yaklaşık 10 kat artmış olup 150 bin kişilik ordu büyük bir devlet için normal sayılıyordu. Örneğin İspanya ordusu 200 bin kişi idi. 17.yy

sonunda Fransa ordusu 400 bin kişi iken İspanya'nın düşen gücüne bağlı olarak ordu mevcudu 50 bin'e inmişti. Oysa aynı dönemde Hollanda, İsveç gibi orta büyüklük ülkelerin mevcudu bile 100 bin kişinin üzerindeydi. 1812'de Rusya'yı işgal eden Fransız ordusunda 600 bin'in üzerinde asker ve 1150 sahra topu bulunmaktaydı.

Tablo 1: ASKER SAYILARINDAKİ ARTIŞLAR (bin kişi)

	1470	1590	1690	1710	1756-60	1789	1812-14
Britanya	25	30	70	75	200	40	250
Fransa	40	80	400	350	330	180	600
Habsburg			50	130	200	350	250
Prusya			30	39	195	190	270
Rusya			170	220	330	300	500
İspanya	20	200					
İsveç		15		110			
Hollanda		20	73	130	40		
ABD						35	

Kaynak: Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, Paul Kennedy, İş Bankası Yay. 1990, s, 67,117

1500'lerin başında denizlerde ilk savaş filosu İspanyollara saldırmak için Hollandalılar tarafından kullanıldı. 1650'lerde Hollanda filosunun boyutu 157 gemiye çıkmıştı. 1590'da metal plakalarla kaplanarak bir nevi ilk iptidai zırh geçirilen gemi Koreliler tarafından kullanıldı. 1790 yılında Avrupa devletlerinde ortalama 450'den fazla savaş gemisi bulunurken, sadece 25 yıl sonra İngiltere donanmasında 1000'in üzerinde gemi ve 140 bin mürettebat bulunuyordu.

Tablo 2: DONANMALARIN BÜYÜKLÜĞÜ (savaş hattı gemileri)

	1689	1739	1756	1779	1790	1815
Britanya	100	124	105	90	195	214
Fransa	120	50	70	63	81	80
İspanya		34		48	72	25
Hollanda	66	49		20	44	
Rusya		30		40	67	40
Danimarka	29				38	
İsveç	40				27	

Kaynak: Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, Paul Kennedy, İş Bankası Yay. 1990, s,118

Askeri harcamalar devlet gelirlerinin büyük bölümünü götürüyordu. Osmanlıların zengin olduğu dönemde bile yönetim giderlerinin 2/3'ü ordu ve donanmaya harcanmaktaydı. İngiltere'nin sadece 1542-1550 arasında İskoçya ve Fransa ile aralıklı olarak yapmış olduğu savaşların **maliyeti yılda 450 bin, oysa devletin geliri 200 bin sterlindi.** Savaş; el konan kilise manastır arazilerinin satılması, artan vergi, zorla alınan borçlar, çeşitli mülke el konması ve borçların 500 bin sterline fırlaması ile finanse edilmişti.

1660-1815 döneminde İngiltere'de vergiler 18 kat artmış olmasına karşın askeri güce para yetişmiyordu. 1689'da İngiltere'nin ulusal borcu bulunmaz iken 1700'de 16 milyon, 1780'de ise 250 milyon sterline ulaşmıştı.

Habsburg politikalarının yükünü çeken İspanya'da durum daha da kötüydü. 1500-1630 arası yiyecek fiyatlarında 5 kat, sanayi mallarında 3 kat fiyat artışlarıyla seyreden enflasyon orduların ve donanmanın büyüklük olarak 2-4 kata çıkması ile artan masraflar karşısında şiddetleniyordu. Alman protestan prenslere karşı sürdürülen savaş için gerekli kaynak, Hint adalarından gelen değerli mala el

koymak, İspanya'daki sikkelerin tümünü gasp etmek gibi zorba yöntemlerle sağlanmıştı. 1556'da II.Philip tahta çıktığında, devletin gelecek 5 yıllık gelirleri dahi borçlar nedeniyle temlik altındaydı. **İspanya hükümeti 1557'de iflas etmişti ve bu durum 1575, 1596, 1607, 1627, 1647 ve 1653 'de tekrarlandı.**[20] Savaşların ülkeye maliyetine İspanya'nın Hollanda'yı elde tutmak için kullandığı 65 bin kişilik Flander birliği iyi bir örnektir. 1566-1654 arası İspanya Hollanda'daki askeri harcamalar için 218 milyon düka altını göndermiştir. Oysa Krallığın çok önemli gelir kaynaklarından olan Hint adalarından aynı tarihlerde elde ettiği toplam gelir 121 milyon düka altını olarak neredeyse yarısına ancak ulaşabilmiştir.

Ordular yağma ümidiyle biraraya gelmiş çok sayıda serserinin yeraldığı firar oranları çok yüksek kurumlardı. Her yıl ortalama olarak mevcutlarının ¼'ünü hastalık, firar ve savaş yüzünden kaybediyorlardı. Ordular yiyeceklerini geçtikleri köylerden bir tür koruma bedeli olarak temin ettikleri için çoğunlukla güzergah üzerindeki köyler terk ediliyordu.

6) Yönetimde Değişiklikler

Avrupa'da **1600'lü yıllarda devlet yapısında kralın gücünü paylaşma yönünde ekonomik gücü elinde tutan elitleri ve tüccarları da sisteme dahil eden parlamentolar ortaya çıkmaya** başladı. Değişimde 4 ana etken bulunmaktadır;

- ✓ İyi tanımlanmış ve süreklilik taşıyan bir toprak parçası ile biraraya getirilmiş siyasi birimler,
- ✓ Kaldırılan yerel ayrıcalıklar ve artırılan vergilerle gücün giderek daha fazla merkezileşmesi,
- ✓ Sınırları dışında savaş yapılması ve içeride sürekli büyüyen zorlayıcı bir güç tekeli,
- ✓ Bir devlet yapısı, bürokrasi ve kanunların oluşturulması

Ancak yine de Avrupa'da ortaya çıkan bu kısmi parlamentoya dayalı devletler temsilden çok uzaktı. **Cenova'da kente 700 kişi hakimdi. Nürnberg'de kentin 20 bin ve çevresinin 20 bin olan nüfusundan iktidar gücü 43 aile ve 200 kişi ile sınırlı idi. 17.yy başında Londra'da kentin gerçek anlamda hakimi 200** varlıklı tüccardı. Toplam nüfusu 2 milyonun üzerinde olan Hollanda'da egemen elitlerin sayısı 10 bin kadardı.

Ancak yine de gelişim sürmekteydi. İngiltere'de 1530'larda Thomas Cromwell ile ilk örneği başladığı üzere **İdare yavaş yavaş kurumsal hale gelmeye başlamıştır. Fransa'da devlet memurlarının sayısı 1505'de 12.000 olan seviyeden 1660'larda 80.000'e tırmanmıştır.**

Buna karşın çok fazla sayıda olan mikro devletçikler yok olmuştur. **1500'de Avrupa'da 500'ün üzerinde olan siyasi yönetim adedi 1900'de 25'e inmiştir. İngiltere 1600 -1714 arası 4 defa kraliyet ailesi değiştirmiş, 1 iç savaş ve cumhuriyet dönemi yaşamıştır.**

7) Serflik

Nüfusun artmasına karşın Merkantilist dönemin ilk yarısında düşük ortalama verim ve bozulan iklim şartları bir tarımsal kriz yaratmıştır. 1500-1650 döneminde Avrupa'da, Osmanlı İmparatorluğunda ve Çin'de hububat fiyatları 5 kat artmıştır. Hayatı zorlaştıran durum köylülerin içinde bulunduğu şartların da etkisi ile şiddetleniyordu. 16 yy. 18 yy arası toprakların işlenmesi için bölgelere göre farklı

---

[20] 1557'deki iflaslar İspanya-Fransa savaşının sonucudur. İspanya'nın iflasının ardından, Fransa da iflasını açıklamak zorunda kalmış ve her iki devlet 1559'da anlaşma masasına oturmak durumuna gelmişlerdir.. Bu dönemlerin ortak özelliği devlet gelirlerinin çok uzun yıllar sonrasına kadar temlikli olması ve gelirlerin çok büyük bölümünün ana para bir yana borcun faizlerini bile ödemekte zorlanmasıdır. 1626'dan sonra kolonilerden gelen altın ve gümüşteki azalma, 1627'deki iflası tetiklemiştir. Üzerine Hollandalıların 1628'de Amerika'dan gelen gümüş yüklü filoya baskınla gümüşlere el koyması varolan büyük zararı katlamıştır.

uygulamalar sözkonusu idi. Bilindiği gibi 1350'lerde Kara ölüm [21] ile Avrupa'da azalan işgücü topraklarda çalıştıracak adamların azalması ile toprakların kiraya verilmesi uygulaması yaygın hale gelmişti. 17.yyda Fransız köylüsü ürününün 1/5'ini kira, 1/5'ini vergi olarak veriyor ve 1/5'ini de tohumluk olarak bir sonraki yıl için ayırmak durumunda kalıyordu.

Köylülerin kendileri toprak sahibi olmamakla beraber, toprak sahibi adına toprağı işledikleri, kanunen toprağa bağlanarak, mal sahibi adına çeşitli angaryaları gerçekleştirip, kira ödedikleri sistem olan serflik orta ve doğu Avrupa'da yürürlükte kaldı. **Serflik Bohemya'da 1487, Polonya'da 1495, Macaristan'da 1514, Prusya'da 1526, Silezya ve Brandenburg'da 1528, Avusturya'da 1539 ve Livonya'da 1561'de yasal olarak oluşturuldu. Moskova'da** da halkın büyük bölümü serfti. 1497'de Hükümet köylülerin sadece Kasım ayında (hasattan sonra) 2 haftalığına o da harç ödeyerek yerlerinden ayrılabilecekleri şeklinde bir karar çıkardı. Bazı dönemlerde köylülerin yerlerinden kaçması üzerine 1581'de bu kez bazı yasak yıllarda ülkenin bazı kesimlerinde dolanılması yasak hale getirildi. Pekçok yıl yasak yıl haline geldi ve bazı yerler 1592'de ülkenin tamamı oldu. 1603'den itibaren yasak kararı her yıl yayınlandı ve 1613'den itibaren serflik zorunlu kılındı. 1649'da bu kere karar kanun halinde yayımlanarak bütün serfler oturdukları yere ve toprak sahiplerine bağlandı.

Batı Avrupa'nın hububat ve besi hayvanı talebini karşılamak için özellikle Doğu Avrupa'da mülk sahipleri serf köylüler üzerindeki baskıyı artırdılar. Vergiyi artırarak üretimin yarısına el koydular. 1500'de Mecklenburg (D.Almanya) işçiler yılda birkaç gün angarya [22]yaparken 1550'de haftada 1 gün, 1600'de ise haftada 3 güne çıkmıştı. 1514'de Macaristan'da toprak sahipleri ülkenin kontrolünü ele geçirdi ve haftada 1 gün angaryayı yasalaştırdı. Sonra aynı D.Almanya gibi ve aynı dönemde önce 2, sonra 3 güne çıkarıldı.

1800'lerin başında **Avrupa nüfusunun %90'ı kırsal** kesimde yaşıyordu. Bu oran en fazla kentleşen Britanya ve Hollanda'da bile %80 idi. Değişime örnek olarak Britanya'dan devam edilecek olursa 1850'de kırsal nüfusun oranı %60, **1900'da ise bu kez kentlilerin oranı %75'e dönmüştü** ve bunun da 1/5'i Londra'da yaşamaktaydı. **1750'de nüfusu 50 binin üzerinde tek kent Londra iken yüzyıl sonra 29 kent** bulunuyordu. Göç o kadar yüksek boyutta idi ki 1770'de 27.000 olan Manchester 60 yılda 180.000 nüfusa ulaşmıştı. Ancak kentlerde yaşam çok sağlıksız idi. Halkın yaklaşık 1/10'u bodrumlarda, bir kısmı sokakta yaşıyor, lağım suları açıkta akıyordu. [23]

8) Yasaklar

Mekantilist düşünce ile devletler korumacı politikalar geliştirmişler, yasaklar ve ticaret tekelleri, lisansları ile ticarete müdahele ederek yön vermişlerdir. Yasakların en önemli olanlarından ve diğer devletleri de benzer tedbirler almaya itenlerinden biri 1651'de çıkarılıp çeşitli değişikliklerle 200 yıl boyunca yürürlükte olan ve esas itibariyle **''İngiliz ticaretinin İngiliz gemileriyle yapılması'' ilkesini gözeten İngiliz Deniz Ulaşım Yasalarıdır. Buna göre üçüncü ülkelere ait gemilerin Avrupa'dan İngiltere'ye ya da kolonilerine mal taşıması yasaktı.**

1688'e kadar Britanya'ya Hindistan'dan ithalat yetkisini Doğu Hindistan Kumpanyası tekel olarak kullanmakta olup sistem Kral II.James'e verilen rüşvetlerle sürdürülüyordu. Yeni tüccarların baskısı ve özgürlükçü ortamın etkisi ile başlatılan dilekçe savaşı sonunda karşısına yeni bir rakip Doğu

[21] 1347-1351 yılları arasında Avrupa'da büyük yıkıma yol açan vebasalgınıdır. Asya'nın güney batısında başlamış, 1347'de Kırım'da bir Ceneviz ticaret merkezini kuşatan Moğol ordusunun vebalı cesetleri mancınıkla kentin içine atmasıyla Avrupa'ya taşınmıştır. Avrupa nüfusunun yaklaşık üçte biri ölmüş, Ortadoğu, Hindistan ve Çin de dahil olmak üzere yaklaşık 75 milyon kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır.

[22] Toprak sahipleri adına halktan kişilerin, köylülerin yapmak zorunda tutulduğu ücretsiz hizmet

[23] 1858'de Londra'da Thames Nehri pislikten o kadar kokmaktadır ki, Avam Kamarası oturumları bir dönem yapılamamıştır.

Hindistan Kumpanyası daha kurulmuştur. Britanya'da yün sanayini korumak için 1666 ve 1678'de kanun çıkararak insanların hafif giysiler giymesi (Sumptuary Laws) ve yünlü kefenden başka bir şeyle gömülmeleri yasaklanmıştı. Yine Asya ipeklilerini ülkeye sokmamak, Osmanlıdan gelen ipeklilere ise Pazar bulmak için 1701'de kanun çıkarıldı;

''Bu Krallık'ta ithal edilmiş ya da edilecek işlenmiş ipeklerin, bengal ipeği ve kavak ipeğiyle dokunan kumaşların, menşei İran, Çin ve Doğu Hindistan olan mamullerin ve oralarda boyanmış, işlenmiş, üzerine baskı yapılmış bezlerin giyilmesi yasaktır''.

Ancak yasaklı malların ihracat amaçlı ithalatı mümkündü. 1721'de bu kere Patiska yasası ile patiska kıyafet yasaklanarak yünlü kumaş üreticilerinin korunması yolunda bir adım daha atıldı. Bunun ardından ketenin ve pamuklu ürünlerin de yasaklanması için yapılan lobi çalışmaları ise bardağı taşırdı. 1736 tarihli Manchester yasası ile;

''1721 tarihli yasadaki hiçbirşey keten ipliğinden ya da ham pamuktan yapılmış, Britanya Krallığında basılıp boyanmış, ev eşyası, mobilya ya da başka hiçbirşeyin giyilmesini ya da kullanılmasını yasak kapsamına alamaz ya da bu şekilde yorumlanamaz…'' şeklindeki hüküm ile yasaklara sınırlama getirilmişti.

18 yy.sonlarında bu kez başlayan liberalleşme akımları doğrultusunda yasaklara karşı hoşnutsuzluk ve halkta açık talepler başladı. Fiyat çok düştüğünde ithalatı yasaklayarak tahıl fiyatlarını yüksek tutan ve toprak sahiplerini koruyan Tahıl Yasalarına karşı başlayan, ancak yeni üreticilerin piyasaya girişlerini engelleyen düzenlemelerin kaldırılması, eşit oy hakkı, gizli oylama gibi talepleri de içerecek şekilde büyüyen rahatsızlık 16 Ağustos 1819'da Manchester'de 60.000 kişinin katıldığı bir kalabalık tarafından protesto edildi. Süvari Birliği'nin halka saldırması ile 11 kişinin ölüp, 600 kişinin yaralandığı Peterloo katliamı modern dünyaya geçişi hızlandırdı.

IV) LİBERALİZME GEÇİŞİN TETİKLENMESİ

1) Sanayi ve Fransız Devrimleri

<u>Sanayi Devrimi</u>

1650-1800 yılları arasında ekonomik ve siyasi yapı anlamda sistemde en radikal değişimler önce Britanya ve sonrasında da Fransa kaynaklıdır. Bunların ilki ve ikincisi İngiltere'de 1668'de Görkemli Devrim ile 1733 Sanayi Devrimi, diğeri ise 1789 tarihli Fransız İhtilalidir.

17. yy başında İngiltere'de ne kölelik, ne serflik gibi sert ekonomik kısıtlamalar olmasa da insanların girişimciliği üzerine pek çok kısıtlama mevcuttu. İç ve dış ekonomi tekellerin baskısı altında idi. Devlet keyfi vergilendirme uygulamakta ve yargı sistemini kendi çıkarına yönlendirmekteydi. Çoğu arazinin satışını imkansız, yatırım yapmayı riskli hale getiren mülkiyet sistemi-sistemsizliği mevcuttu. Durum Görkemli Devrim ile değişti. Kral Charles ve yerine geçen **James ile Parlamento arasında devam eden ve 1642-1689 arasında iç savaşlara neden olan güç mücadelesi (Kralın tekel verme yetkisi, keyfi vergi, adaletsiz cezalara karşı) sonrasında Haklar Bildirgesinin okunması ile sonuçlanan Devrim sonrasında, Kral sahip olduğu pek çok haktan vazgeçerek yetkiyi Parlamentoya bırakmıştır.**

Ardından yatırım, ticaret ve yenilikler için teşvikler sunan bir dizi ekonomik kurum oluşturulmuştur. Bunların arasında;

- ✓ toprak mülkiyetinin yeni baştan düzenlenmesi,
- ✓ devletin gücünü artırmak amacıyla etkin bir vergi bürokrasisi oluşturulması ve keyfi vergilendirme ve tekellerin kaldırılması,
- ✓ halkın şikayetlerini dinlemek ve çözüm üretmek için getirilen ve çok etkin uygulanan ''dilekçe'' ile başvuru,
- ✓ 1694'de sanayi için fon oluşturmak amacıyla kurulan Bank of England [24]
- ✓ fikri mülkiyet hakları,

da bulunmaktadır. 18. Yy'da nüfusun yalnızca toprak sahibi ve elitlerden oluşan %2'sinin oy kullanabilmesi, sanayicilerin kullanamaması gibi uygulamalarda değişikliklere gidilmiştir.

Özellikle fikri mülkiyet haklarının getirilmesi yenilikler için çok teşvik edici bir uygulama halini almış, kanunların herkes için uygulanmaya başlanması vatandaşlık bilincini ve devlete olan güveni artırmıştır. Ticaretin önündeki engellerin kaldırılması bir yana, devlet donanmanın gücünü ticaretin ve sanayinin korunmasına kullanmıştır.

1760'lara gelindiğinde artık yeni ve etkin mülkiyet hakları, gelişmiş altyapı, yeni mali rejim, finans olanakları ve tüccar ve sanayicilerin daha etkili biçimde kullanılması etkisini gösterdi ve patentli icatlardaki sıçrama sanayi Devrimini tetikledi.

Endüstriyel Devrim olarak adlandırılan teknolojik gelişmelerin başlangıcı **1733'de Britanya'da Kay'ın dokuma için hızlı mekiği icadına dayandırılır ve 19. yy. ortalarına kadar sürdüğü kabul edilir. Hargreaves'in pamuk eğirme makinesi (1764), Arkwrigt'ın ipek kumaş tezgahı (1769), Crompton'un**

---

[24] Oluşturulan kurumlar yalnızca Britanya'ya özgü değildir. Avrupa'da ticaret geliştikçe para ile ticaret artmış, bunun yanında gerek ticaretin, gerekse savaşların finansmanı için hisse senetleri ve kambiyo senetleri kullanımı önemli bir araç haline gelmiş, Amsterdam, Londra sonra Lyon ve Frankfurt finans, sigorta ve borsa sektörlerinin gelişimine önderlik etmiştir.

iplik eğirme ve bükme makinası (1779) Cartwright'ın dokuma makinesi (1785) hep bu dönem Britanya'sını dünya liginde üste taşıyan gelişmelerdir.

Sanayi Devrimi ile sağlanan teknolojik gelişme şaşırtıcı boyutta idi. 1700'de 45 kg pamuk eğirmek için harcanan süre 50.000 saat iken 1780'de 135 saate düşmüştü. Makinelerin kullanmaya başlandığı 1780 başlangıç alındığında sadece 20 sene içinde İngiltere'nin başta pamuklu olmakla beraber tüm ihraç malları 2 katına çıkmıştır. [25]

Ulaşım altyapısındaki gelişme de ekonomik gelişmede kartopu etkisi yapan temel unsur olarak bu dönemde sanayicinin-tüccarın önünü açan devlet yönetimi tarafından ortaya konulmuştur. Tam da sanayi devriminin hızlandığı evre 1770'lerden itibaren İngiltere'de mal nakliyesini çok kolaylaştıran kanalların inşaasına önem verilmiş, 1810'a gelindiğinde önemli imalat bölgelerinin neredeyse tamamı birbirine bağlanmıştır. 1804'de buharlı trenin icadı sonrası demiryollarının gelişimi ve ekonomiye katkısı ise başka hiçbir gelişme ile kıyaslanamayacak boyuttadır.[26]

Fransız İhtilali

Fransa, 1789 öncesi 300 yıl mutlak monarşi ile yönetilmişti. Ruhban sınıfı, aristokratlar ilk 2 zümreyi geri kalanların tamamı ise 3.zümreyi oluşturuyordu. İlk 2 zümre her tür vergiden muaf olup bir çok ayrıcalığa sahipti. Yeni girişimcilerin iş kurmasını engelleyen loncalar mevcuttu. Serflik azalmakla birlikte hareket kısıtlamaları ve soylulara ve aristokrasiye ödenmesi gereken pek çok feodal harç sözkonusu idi. 1756-63 arasında İngilizlerle yapılan ve Fransa'nın Kanada'yı kaybettiği 7 yıl savaşlarının maliyeti çok yüksekti.

Bu arka plana dayanan radikal ihtilal ile oluşan Kurucu Meclis 4 Ağustos 1789'da önerilen ve 27 Eylül 1791'de son halini alan yeni anayasa ile kanunları kökünden değiştirdi. İlk madde feodal düzenin tamamen ve tazminatsız kaldırılmasına hükmediyordu. Dokuzuncu Madde vergideki ayrıcalıkları kaldırıyor, onbirinci en önemli madde ise tüm vatandaşların doğuştan gelen farklılıklara bakılmaksızın dini, sivil, siyasi haklara sahip olduğunu ve hiçbir meslekte ayrımcılık yapılmayacağını kararlaştırıyordu.

Ruhban sınıfı memurlara dönüştürüldü ve ekonominin önündeki engeller kaldırıldı. Fransız Devrim Orduları ve Napolyon kıta Avrupa'sının büyük kısmını işgal ettiler ve gittikleri her yere devrimi ihraç etmeye çalıştılar.

Fransız Devrimi ''özgürlük, eşitlik, kardeşlik'' mottosunu önce Avrupa'ya ardından tüm dünyaya yayan, sınıf farklılıklarını ortadan kaldıran, tüm Krallıkların yıkılmasına olmasa bile en azından sembolik düzeye çekilmesine yol açan insanlık düşünce tarihinde çığır açan en önemli tarihi olaylardan biridir.

---

[25] Bu gelişimi sağlayan, yatırımların hız kazandığı dönem Atlantik ekonomisinde hem köle ticareti hem de şeker kamışı çiftliklerinden elde edilen karların 3'e katlandığı dönem ile çakışmaktadır. Öyle ki, Britanya ekonomisinin

18. yy ortalarındaki köle ticareti karının Britanya sermaye oluşumunu sağlayan esas unsur olduğu ifade edilmektedir. Bir başka örnek verilecek olursa kölelerin Afrika'dan alınması için Britanya'nın Afrika'ya köle karşılığı mal ticareti 1770'lerde yüzyılın başına göre 7 kat artarak tüm Avrupa'ya yapılan ihracat mertebesine ulaşmış, Asya'ya ihracatın 6 katına tırmanmıştı.

[26] Buharlı lokomotifi 1804'de icat eden İngiliz mucit Richard Trevithick, öncesinde de 1801'de buharlı otomobili bulmuştur.

Devrimin en önemli etkilerinden biri de hemen sonrasında genç kumandan Napolyon'un başlattığı savaşlar dizisinin Avrupa'daki yarattığı kaos ve ekonomik yıkım dönemidir. 1796'da İtalya üzerine yürüyen Napolyon, Habsburg'ları kovarak elde ettiği başarıların ardından 1798'da İngilizler için çok önemli olan Osmanlı'nın Mısır eyaletine girmiş, ancak kısa süre elinde tutabilmiştir. Kendisine en büyük düşman olarak belirlediği Britanya'nın müttefiki olan Avusturya, Rus kuvvetlerini 1805'de, Prusya kuvvetlerini 1806'da yok etmiştir. Rusya, İngiltere ile ticareti yasaklayarak Fransa'nın müttefiki olmayı kabul etmiş, İspanya, İtalya aynı şekilde boyun eğmiş, Kutsal Roma İmparatorluğu dağılmıştır. Napolyon 1806-7'de Britanya'yı ekonomik açıdan yıkmak için Berlin-Milano kararnameleri ile boyunduruğuna aldığı kıta Avrupası ülkelerinin Britanya ile ticaretini yasaklamıştır. 1808 ve 1812'de ihracatının daralması ile zora giren Britanya'nın buna cevabı deniz ablukası ile Fransa'nın denizaşırı ticaretini durdurmak ve Fransız kolonilerine zarar vermek olmuştur. Fransa- Fil ve Britanya -Balina misali biri karada, biri denizde en büyük olup yenişebilmeleri mümkün olmamıştır. Britanya mükemmel kredi sistemi, Fransa ise Napolyon ordusunun ''yağma''ları ile ayakta durabilmiştir. Napolyon'un sonunu getiren 1812'de Rusya seferine çıkması olmuş, 600 bin askerinin 270 bini ölmüş, 200 bini esir düşmüştür. O zamanlar çok önemli olan atlarda kaybı da 200 bindir. [27]

2) Devrime Direnmenin Sonu

Max Weber devleti ''meşru şiddet tekeli'' olarak tarif etmektedir. Köle sömürüsüne dayalı plantasyon sistemi kölelere baskı uygulayan ve onları siyasi sistemin dışına iten siyasal kurumlar olmasa varlığını sürdüremezdi. Oysa ekonomik büyüme ve teknolojik değişim iktisatçı Joseph Schumpeter'in deyişi ile **''yaratıcı yıkım''** getirir. Eski yeniyle değişir, yeni şirketler işi eskilerin elinden alır.

18.yy da sanayi Devriminin arefesinde çoğu Avrupa ülkesinin kontrolü aristokrasi ve geleneksel elitlerin elindeydi. Bunların başlıca gelir kaynağını arazi sahipliği veya monarşilerin onlara sağladığı tekeller ve diğerlerine uyguladıkları giriş engelleriyle sağlanan imtiyazlar oluşturuyordu. Sanayinin, fabrikaların ve şehirlerin yayılması ''yaratıcı yıkım''la kaynakları araziden ayırmış, arazi kiralarını düşürmüş ve arazi sahiplerinin işçilere ödedikleri ücretleri artırmıştır. Geçmişi elitleri ticari ayrıcalıklarına ortak çıkan, aşındıran yeni işadamlarının, tüccarların ortaya çıkışı ile ekonomik ve siyasi kayba uğramıştır. Sanayileşmenin tek kaybedeni aristokrasi değil, el becerilerinin yerini makineleşmenin alması ile zanaatkarlardır da aynı zamanda.

Gelişime direnenler her zaman olmuştur. Makinelere karşı ayaklanıp onları tahrip eden ''Luddistler'' isyanları ortaya çıkmıştır. Örneğin atkı mekiğini icat eden John Kay'in evi 1753'de Luddistler tarafından yakılmıştır. Avusturya-Macaristan ve Rusya İmparatorluklarında ise sanayi kasten engellenmiş, buna bağlı olarak da bu ülkelerin gücü kesilmiştir.

---

[27] Napolyon Rusya hezimetinin ardından Haziran 1813'de Wellington idaresindeki Britanya, İspanya ve Portekiz ordularına Vitoria savaşını kaybederek İspanya'dan, Ekim 1813'de 195 bin kişilik ordusu 360 bin kişilik Müttefikler ordusuna Leipzig savaşını kaybederek Almanya'dan çekilmek zorunda kalır. 6 Nisan 1814 günü tahttan çekilen Napolyon, Elba adasına sürgüne gönderilir. Sürgünden kaçan Napolyon'un 20 Mart 1815'te Paris'e dönerek seferberlik ilan ettiğini haber alan Viyana Kongresi, Napolyon'a karşı silahlanma kararı alır. Napolyon yaklaşık 200 bin, müttefikler 150 bin asker toplar. 18 Haziran 1815'te Waterloo'da iki ordu karşılaşır Ağır yenilgi alan Napolyon, Saint Helena'ya sürgün edilir ve 1821'de ölene burada kadar kalır.

Napolyon Savaşları tarihte görülmüş en büyük savaşlardan biridir. Fransa ve Müttefikleri 1 milyon, Rusya 400 bin, Prusya 200 bin, Avusturya 300 bin, İspanya 300 bin, Britanya 312 bin olmak üzere 2.512.000 asker ve 1 milyon siville 3.5 milyon kişi hayatını kaybetmiştir.

Değişen ekonomik anlayış ve çevrenin ekonomik gelişime katkısını anlamak için herhalde buhar makinesinden daha iyi bir örnek yoktur, şöyle ki;

''James Watt'ın 1765'de geliştirdiği buhar makinesinin sanayide kullanımı 1776'da başlar. Oysa daha önce Almanya'da matematik profesörü olan Fransız mucit Papin 1679'da buhar kazanı tasarlamış, 1690'da pistonlu motora dönüştürmüş ve **1705'de dünyanın ilk istimbotunu** yolculuğa hazır hale getirmişti. Nehirde icadını denemek ve bu deneme sırasında nehirde trafikten kazanç sağlayan kayıkçılar loncası tarafından rahatsız edilmemek için şehir yönetimine dilekçe yazdı. Ancak ''nedeni açıklanamayan ciddi engeller tespiti'' ifadesiyle dilekçesi reddedildi. Yine de yolculuğa başlayan **Papin'in istimbotu lonca üyeleri tarafından saldırıya uğradı ve hem gemi hem de motoru parçalandı.** Papin yoksulluk içinde öldü ve isimsiz bir mezara konuldu.''

Değişime direnmenin maliyeti Osmanlı İmparatorluğu örneğinde de çok açıktır. Gelişim için öncelikle insan kaynağına yatırım yapılması ve bunun için eğitimin önemi yadsınamaz. **1445'de Gutenberg'in** (Mainz-Almanya) icadından çok kısa süre sonra Avrupa'da yayılan matbaa makinesi daha **1485'de II.Bayazıd tarafından yasaklanmış ve 1727'ye kadar öyle kalmıştır**. Bu tarihte izin verilen Müteferrika 1729'da ilk baskısını yaptığından işi bıraktığı 1743'e kadar ise yalnızca 17 kitap basmış, işi devralan ailesi ise 1797'de pes edene kadar 7 kitapta kalmıştır**. Gelişime karşı çıkanlar o tarihlerde İstanbul'da 80.000'e ulaştığı tahmin edilen hattat ve katiplerdir. Sonuç olarak 1800'de İngiltere'de yetişkin erkeklerin %60, kadınların %40'ı okuryazar iken ve Almanya ile Hollanda'da bu oran daha da yukarı iken Osmanlı topraklarında yaşayanların %3'ü okur yazardı.** Yine ekonomik olarak gücü gerilemiş olan Portekiz gibi ülkelerde de oran %20'yi ancak buluyordu.

Geri kalmada mülkiyet haklarının olmaması ya da adalet sisteminin bozukluğuna da İspanya iyi bir örnektir; **1492'de İspanya Yahudileri ülkeden kovmuş**, ayrılmaları için 4 ay süre vermiş, mal ve mülklerini düşük fiyatta satmak zorunda kalan Yahudilerin ülkeden gümüş veya altın çıkartmasına da izin verilmemişti. **120 yıl sonra da bu kez 1609-14 arasında Endülüs eyaletlerinde eski Arap soylarından gelen Moriskolar kovuldu. 1557 ve 1560'da Kral Philip borcunu ödemeyerek bankacı Fugger ve Welser ailelerinin iflasına neden oldu. 1575, 1596,1607,1627, 1647, 1652,1660 ve 1662'de de borçlarını ödemeyerek** Alman bankerlerin yerini alan Cenevizli bankerlerin batmasına neden oldular. **Ekonomik gelişmeye ket vuran ortam nedeniyle 1600'lerin başında şehirleşme oranı %20 iken yüz yıl sonunda artmak yerine %10'a düştü.**

Habsburg İmparatorluğunun batışını gösteren yaklaşımı 1800'lerin başında Dışişleri Bakan Yardımcısının sözleri açıklar; ''..**Geniş kitlelerin varlıklı ve bağımsız hale gelmelerini hiç istemeyiz. Aksi halde onlara nasıl hükmederdik?**'' 1775'e kadar Avusturya'da, 1784'e kadar Macaristan'da bile iç gümrük alınmasının, ithal mallara çok yüksek gümrük oranları uygulanmasının, daha da kötüsü 1802-1811 arası Viyana'da yeni fabrika inşaasını değişimden korkarak yasaklaması kuşkusuz İmparatorluğun yokolmasının ardındaki nedenlerdir.

Yüzlerce yıl dünyanın en zengin ülkesi olan Çin'de kendi iktidarlarına gelecek tehditlerden korktukları için **1377-1397 arası dış ticaretin komple yasaklanması, 1433'de yine bu yasağın başlatılması, hatta 1436'da açık deniz gemilerinin inşasının dahi yasaklanması ve dış ticaret yasağının 1567'e kadar kaldırılması, 1661'de Çin'in ticari açıdan en faal bölgesi olan tüm güney sahili sakinlerinin İmparator Kangxi emriyle 27 km içerilere taşınmak zorunda bırakılarak, devriye gezilmesi ile yasağın uygulanmasının 1693'e kadar sıkı kontrolünün** Çin'in ekonomik açıdan geri düşmesinde etkisi çok açıktır.

V) CASE STUDY: ''JAPONYA''

1) Başlangıç İçin Özetle Japon Tarihi

SAMURAYLAR DÖNEMİ	Kamakura (1192-1333) Başkent Kamakura	İlk Samuray Yönetimi Yeni Budist akımların ortaya çıkışı	Başarısız 2 Moğol istila girişiminden kurtuluş
	Muromachi (1338-1573) Başkent Kyoto	-Samuray Yönetimi -Kuzeyde ve Güneyde 2 İmparatorun rekabeti -İç savaş ve isyanlar	Çin'le ticaretin yeniden başlaması Çin sahillerine Japon korsanların saldırıları Güneydoğu Asya ile aktif ticaret
	Sengoku (1192-1603)	-Daimyolar (Bölgesel Samuray Askeri Lordlar) arası iç savaşlar -Ieyasu Tokugawa tarafından birliğin yeniden sağlanması	Avrupalılarla ilk temaslar Hristiyanlık ve silahlarla tanışma
	Edo (Tokugawa) (1603-1867) Başkent Edo (Tokyo)	Tokugawa Shogun Yönetimi -Samuray kuralları, tarımsal vergi sistemi, toplumda sınıflar -Güçlü hükümet ve istikrar -Han'ların (eyalet yönetimleri) yerel sanayileri teşviki -Tarım, basit gıda işleme sanayi ve el sanatlarının gelişimi -Ulaştırma, finans, ticaret, eğitimde ilerleme, birleşmiş iç piyasa, -Tüccarların ekonomik güçlerinin artışı, -Japonlara özgü tek popüler kültürün gelişimi, -Açık kapı politikası ve yabancı karşıtı askeri kampanya tartışmaları -Han samuraylarının Shogun yönetimini yıkması	Kapalı kapı politikası – Çin, Hollanda, Kore, Ryukyu dışında yabancılarla diplomasi ve ticaret yasağı, Amerika Japonya'yı askeri tehditle açıyor, Batı tarafından kolonileştirme tehlikesi
MODERNİZASYON	Meiji (1868-1912) Başkent Tokyo Taisho (1912-1926) Erken Showa (1926-1945)	Askeri Yönetim-Savaşa hazırlık-savaş	
	Geç Showa (1945-1988) Heisei (1988-)	SAVAŞ SONRASI DÖNEM	

2) Toplum ve Yönetim

Japonya'yı Avrupa veya Asya'daki diğer ülkelerden ayıran bazı özellikleri mevcuttur. Bunun en önemlisi bir ada toplumu olarak fiziki ve beşeri yapısı itibariyle izole yapısı ve bireyden ziyade toplumun düşüncelerine önem veren, askeri ve disiplin duygularıyla yetiştirilen, itaatkar ve saygılı insan davranışıdır. Ağırlıklı olarak 12 yy.dan 18 yy başlarına kadar asker toplum yapılanması içindeki toplum siyasi, idari ve ekonomik yapılanmasını da buna göre şekillendirmiştir. Sınıflar arası ayırım belirgindir. İçeride ve dışarıda güvenlik kaygıları kararlara etki etmiştir.

Japonya'da güç 12. yy ile 17 yy arası **''shogun'' denilen askeri lider ile ''daimyo'' diye bilinen yerel lord ve toprak sahiplerinin ellerinde** idi. Daimyoların gücü daha çok asker toplayarak zaman içerisinde artmış ve cesaret, sadakat ve şerefe dayalı özel bir şövalyelik anlayışına (samuray) sahip bu savaşçı elit topluma egemen olmuştur. Kyoto'da yerleşik shoguna bağlı askerler hemen her alanda söz sahibi olmuşlardır. Shogunların döneminde iç savaşlar, güçler dengesinde sık sık kaymalar yaşanmakta olup özellikle **15.yy sonlarından, 16 yy sonlarına kadar olan dönem SENGOKU denilen savaşlar dönemidir**.

Sengoku dönemine son veren İeyasa Tokugawa, Shogunluğu 1603'de hakimiyeti sağlamış ve başkenti Kyoto'dan Edo'ya (bugünkü Tokyo) taşımıştır.[28] İeyasa yönetimi 1630'larda yaşanılan tarımsal sorunların neden olduğu yüksek pirinç fiyatları ve sonrasında 1637-38 Şimabara ayaklanmasını dış müdahele tehlikesi olmadığı için kontrol altında tutabilmiştir. Tokugawalar Japonya nüfusunun 1/3'ünü içeren, Edo, Kyoto, Osaka ve Nagasaki dahil büyük kentlerin çoğunu içeren aile topraklarını doğrudan yönetiyordu. **Bu topraklar Tokugawa'lara kendisinden sonraki en büyük yerel samuray liderleri (Daimyo) olan Kanazava'lı Maeda'nın ürettiğinden 7 kat büyük bir pirinç üretimini kontrol imkanı sağlamaktaydı. Böylece güçlerini 3 kategoriye bölünmüş toplamda 260-280 olan Han yöneticisi** olan diğer Daimyolara kabul ettirebiliyorlardı;

Simpanlar (akraba han)- Tokugawa ailesinin shogun olmayan mensupları, diğer ifade ile ikinci derece Tokugawalar. Özellikle Japonya'da kilit yöreleri kontrol eden İeyasu'nun soyundan geliyorlardı ve 3 kez Shogun çıkarmışlardı. Toplam 23 adet olup en büyükleri Owari (619 bin koku) [29] , Kii (550 bin koku), Mito (350 bin koku)

Fudailer - İeayasu'yu 1600'de iktidarı ele geçirmek üzere yaptığı seferden önce kabul eden Daimyo'lardı ve sadık olarak ayrıcalıklı konumda idiler. Ekonomik boyutları çok daha düşük olup en büyükleri olan Fukui ancak 320 bin koku güce sahipti. 145 hanlık ile en kalabalık frup olmalarına karşın yalnızca 16 tanesi 100 bin koku ve üzeri güce sahipti. Politikada bir bölüm Fudailere yer verilirdi.

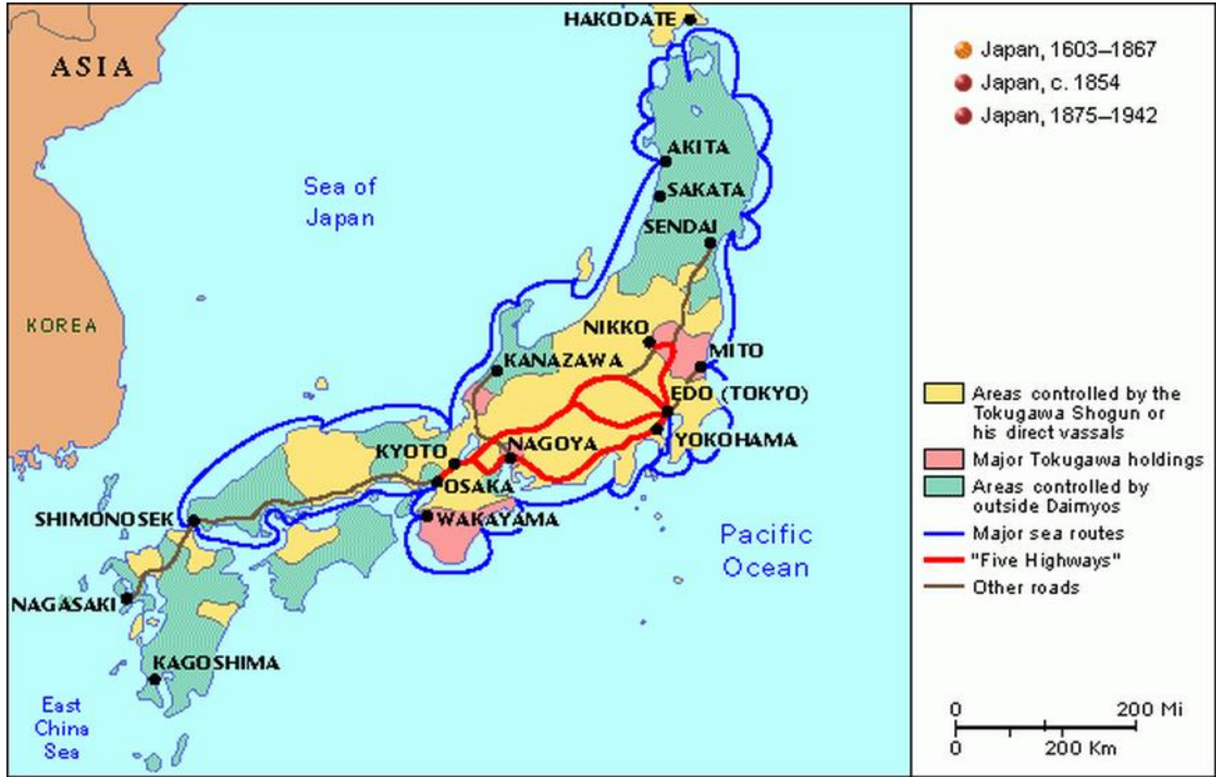
Tozamalar- Maeda hariç en büyük lordların çoğunu barındıran, İeayasu'ya bir şekilde karşı çıkmaları dolayısıyla şüpheyle bakılan Daimyolar.. Bunlara 19.yy. ortalarında Tokugawaların devrilmesinde rol oynayacak Satsuma'lı Şimazular da dahildi. Yaklaşık 100 det hanlığın kontrolü ellerinde olup, Japonya'nın en büyük 5 Hanlığın tamamı Tozama idi. En büyüğü olan Kaga, (1 milyon koku), üçüncü Satsuma (700 bin koku), Tokugawalar Tozamaları devlet işlerinden uzak tutmuş, gücünü verdikleri cezalarla azaltmış ve topraklarını güvenilir buldukları Fudailere vermeye çalışmışlardır.

---

[28] Tokugawa dönemi toplam 264 yıl hüküm süren 15 Shogun idaresine sahne olmuştur.

[29] 160 kiloya karşılık gelen ve teoride 1 kişiyi 1 yıl beslemeye yeteceği hesaplanan Japon ölçü birimi

Grafik 14: TOKUGAWA DÖNEMİ JAPONYA TOPRAKLARI ÖNEMLİ HANLIKLAR

Askeri güç olarak bilinen samuray sayılarına bakıldığında 17 yy sonlarında **Tokugawa'ların 22 bin ve Fudailerle birlikte 80 bin olan toplam gücüne karşılık ülkede diğer hanlara ait samuraylarla birlikte toplam rakam 400 bini buluyordu**. 1800'lü yıllarda bu rakam Avrupa ülkelerinin oldukça gerisinde kalmıştı. İlginç olan **tüm Samurayların yaklaşık 1/4'ünün başkent Edo'da** yaşamasıydı. Edo'nun 1 milyona ulaşan nüfusunun ancak 500 bini normal halk tabakası iken diğer yarısı sayıları 100 bini aşan samuray ile ailelerinden oluşmasıydı.

İeyasu döneminde;

- daimyolarla birlikte muhaliflerin askeri olarak bertaraf edilmesi,
- ticaretin içeride serbestleştirilmesi ve yurtiçi bölgesel gümrük vergilerinin kaldırılması,
- toprak kayıtlarının tutulması,
- içeride düzenin sağlanması ve isyan riskinin önlenmesi için;
  halkın silahlardan arındırılması ve samuray olmayan nüfustan silahların toplanması,
  samurayların köylülere liderlik yapmalarına engel olacak şekilde kırsal nüfusun olduğu yerlerden uzaklaştırılması amacıyla her bölgede bir kale şehri inşaa edilerek tüm samurayların kale şehirlerde iskan edilmesi,
  daimyoların tek bir kaleye sahip olması,

şeklinde önemli uygulamalar hayat bulmuştur. Bu dönemden itibaren samuraylar ve köylüler meslek ve iskan yerleri olarak kesin olarak ayrılmışlardır. **Toplumda oluşturulan sınıf düzeninde samuraylar tepede yer alırken, köylüler ikinci, zanaatkarlar üçüncü ve tüccarlar ancak son sırada yer alıyordu. Samuraylar ve diğer sınıflar arasında büyük bir fark vardı. Köylüler pirinç vergisi ödediği için ikinci sırada olmakla beraber Samuray dışında diğer sınıflar saygı görmemekteydi.**

Eyaletlerin (Hanlıklar) başındaki Daimyolar ve onların hizmetlileri olan samuraylar zamanla askeri işlevlerini kaybetmiş, askeri lordlar olan daimyolar yerel yöneticilere, samuraylar ise daimyoların memurlarına dönüşmüştür. **Daimyolar, kendi topraklarından yeterince geliri olan Shogun'a vergi ödemiyor, ancak dikkatli bir şekilde ayarlanmış yıllık ''haraç'' hediyeleri sunuyorlardı. Merkezi hükümet Hanlıkların siyasi gücü üzerinde mutlak sözsahibiydi**. İteatsizlik harakiriye zorlama ve ailenin yok edilmesi dahil en ağır şekilde cezalandırılıyordu. [30] Bunun yanında Daimyoların yerel yönetim masrafları, alt ve üstyapı inşaası ile bazı askeri giderleri karşılamaları gerekiyordu.

Toplamda daha büyük ekonomik ve askeri güce sahip olmalarına karşın **Daimyolar bölünmüştü ve sıkı kontrol altında idi. Hatta 1634'den itibaren herbiri Edo'da eşleri ve çocuklarını bir anlamda rehine bulundurmak zorunda bırakılmıştı. Kendileri de 2 yılda 1 yıl Shogun'un hizmetinde bulunmak ve Edo'da ikinci konuta sahip olmak** durumundaydı. Hepsi Tokugawalarla karmaşık ittifak evlilikleri yapmıştı. Birbirleri ile doğrudan iletişime geçemiyor, bunu ancak Merkezi yönetim üzerinden yapabiliyorlardı. Shogun'un onayı olmadan askeri kuvvetlerini büyütemiyorlardı.

3) Ekonomik Düzen

Tokugawa dönemi başında Japon toplumunun **%90'ı düzinelerce kişi ve ailenin tek bir alanda biraraya geldiği büyük tarım aileleri şeklinde yaşamını sürdürürken ilerleyen dönemde, büyük ailelerin parçalanarak kendi toprağını işlediği küçük birimlere ayrıldığı**, yapılan toprak kayıt araştırmaları ile ortaya çıkmıştır. **Kanunen köylüler topraklarına işgücü ve vergi sistemi açısından bağlı tutulmakta ve hareket izni verilmemekteydi.**

Köyler iyi organize edilmişti ve yerel veya merkezi yönetim tarafından salınan pirinç vergilerini ödemeleri kaydıyla bağımsız hareket edebiliyorlardı.[31] Bu anlamda köy liderleri ilk vergi idaresi işlevi görmekteydi. Merkezi yönetimin uzun vadeli bir bakış açısı olmadığı için kararların çoğu anlık ve halkın tepkisine göre dizayn edilmekteydi. **Vergide merkezden gönderilen bir müfettişin tespit ettiği değer veya 3-5 yıllık dönem boyunca değişmeyen değer gibi 2 yöntem** izlenmekteydi. Köylerin çoğu rüşvetçi müfettişlerle uğraşmak yerine **sabit ödemeyi tercih etmekteydi. Bu yöntem aynı zamanda artan miktar köylülere kalacağı için daha fazla üretimi de teşvik eden** bir unsurdu.

<u>Üretim ve Demografik Gelişmeler</u>

15. yy. ortalarından 17.yy sonlarına kadar geçen zamanda **Daimyoların yatırımları ile sulama kanallarının açılmasına ve nehirlerin kullanılmasına bağlı yeni tarım alanlarının devreye girmesi, selleri önleyecek tedbirlerin alınması ve yeni üretim teknikleri ile tarımda büyük gelişmeler yaşanmıştır.** [32]**1600'deki endeks 100 olarak alındığında-tarım alanı yüzyıl içinde istikrarla 1/3'ün de üzerinde artmış, 1800'de endeks 150'ye ulaşmıştır.**[33]

---

[30] 1633'de Tokugawa döneminde bir Tozama Daimyo ailesinden (Kumamoto) ihanet kuşkusu ile sahip olduğu herşey alınmıştır.

[31] Vergi şahıslara değil köylere salınmaktaydı.

[32] Japonya'da atlar dışında hayvancılık yaygın olmadığı için hayvansal gübre yetersizdi. Bunun yerine yollarda ve kentlerde oluşturulan tuvaletlerle insan dışkıları düzenli olarak toplanarak ticari bir meta olarak kırsal alanlara kullanım için ulaştırılıyordu. Bu durum da Japonya'da şehirlerin Avrupa'ya kıyasla çok daha hijyenik olmasını ve salgın hastalıkların çok daha az görülmesini sağlamıştı.

[33] Hayami &Miyamoto, 1988,

Aynı dönem pirinç üretimi ve nüfus artışı farklı bir yol izledi. 1650'ye kadar daha yavaş oranda, bu tarihten sonraki yarım yüzyılda ise çok daha yüksek oranda artış… [34] Nüfus artışı ile birlikte şehirlerin nüfusu da arttı. 17 yy ortalarında Osaka, Kyoto ve sonra Edo en kalabalık şehirler oldu. Oluşturulan kale şehirlerin en büyüğü 1670'de Kazanawa idi. Kaleşehirler ekonomik açıdan da gelişti. [35]

Tokugawa döneminde sayısı 3'den 11'e çıkan önemli şehirler Shogun tarafından atanan Bugyo'lar tarafından yönetilmeye çalışılıyordu. Osaka ve Nagasaki farklı bir statüdeydi. Osaka tüccarların ve 18.yy başından itibaren de tüccarlar yanında finansçıların hakimiyetinde olup Bugyo'nun görevi şehrin idaresinden daha çok ticarete Shogun adına nezaret etmekti. Buna karşın Nagasaki'de Bugyo'nun ve Merkezi İdarenin etkisi çok fazla hissediliyordu. Şehrin 17 yy. da 60 bin olan nüfusu içinde, 2 bini Bugyo adına hizmet verenler, aileleri ile birlikte 10 bini buluyordu. [36]

Ekilebilir alan 1650'lere kadar 120'ye, 1650-1700 arası ise hızlanarak 160'a, (1800'de 200'e) çıktı. Nüfus ise çok daha yukarılara 140 ve 240'a tırmandı ve ardından daha yatay bir seyir izleyerek 1850'lere kadar 250-60 aralığında kaldı. [22]

Başta aile ihtiyacı için üretilen pirinç üretimdeki artış ile uluslararası ticarette önemli bir ürün olarak yeralmaya başladı.

Merkezi yönetimin kendine ait topraklardan elde ettiği pirinç geliri Japonya'daki pirinç gelirinin ancak ¼'ü kadardı. Bu nedenle Japonya'da savaşlar dönemini sona erdirerek 1600'lerin başında birliği sağlayan Tokugawalar güçlerini sürdürebilmek için alternatif gelir kaynaklarına yönelmiştir. **Bu noktada, bulunan çözüm madencilik üzerindeki tekelciliği mutlak kontrolü altına almakla birlikte, dış ticaret üzerinde tekelleri Kyushulularla paylaşmaktı. Ancak bu tekellerin tüccarlara tahsisi karşılığında alınan bedeller ile büyük gelire sahip olunmuştur.** Toprak arzında ve üretimde 1700'e kadar sağlanan artışlar en çok Merkezi İdarenin gelirlerini artırdı.

Bütün mali sistem pirinç vergisi üzerine kurulmuştu. Eyaletin ekonomik büyüklüğü toprakların pirinç üretim gücü olan ''koku'' ölçüsü ile planlanıyor, samurayların maaşları bile pirinç olarak ödeniyordu. Eyaletlerden toplanan ürün en büyüğü Osaka olan pirinç pazarlarına götürülüyor ve oralardan dağıtımı yapılıyordu. Hatta dünyanın ilk ''futures marketi'' pirinç için Osaka'da oluşturulmuştu.

Sistem fiziki olarak pirincin naklini gerektirdiği için etkin bir ulaşım ve dağıtım ağı oluşturulmuş, at'a dayalı taşımanın pahalı olması suyolu taşımacılığının gelişmesine yol açmıştı. Başta Osaka'ya pirinç için olmak üzere gemilerle kıyı ticareti çok gelişmişti. [37] **Bu hizmetlerin tüccarlar tarafından sağlanması ile zamanla ticaret ve el sanatlarına dayalı küçük sanayi tarımın önüne geçmeye başladı. Buna karşın vergi siteminin pirince dayalı yapısı değiştirilmediği için bu faaliyetler sistemli olarak vergilendirilmedi. Sonuçta merkezi ve yerel yönetimler mali sorunlarla karşılaşmaya başlarken tüccarlar ve kısmen köylüler artan refaha kavuşmuştur. Ancak merkezi yönetimin sanayi ve ticarete bakışı net değildi ve değişkendi. Zaman zaman kontrol altına alma ve vergilendirme**

---

[34] 1600'de 12 milyon olan nüfus 1700'de 30 milyona ulaşmıştır.

[35] 1804'de yapılan bir araştırmada zenginlerin ¼'ünün kale şehirlerde olduğu ortaya konmuştur.

[36] Bu ''memur!''ların da yaklaşık 1/5'i tercüman olarak hizmet veriyordu. (200 Çinli, 150 Hollandalı). 1670'e kadar ticaret dili Portekizce (Hollandalılar da Portekizce konuşmaktaydı.) ve Çince idi. Sonrasında Portekizcenin yerini Flamanca aldı.

[37] Japonya 18.yy da İngiltere ve Galler'in birlikte sahip olduğu gemi filosuna yakın filo ile dünyanın o zamanki en büyüğüdür. 19.yy ortalarında yalnızca Osaka'ya yönelik kıyı ticareti yılda ortalama 5 bin gemi olarak belirtilmektedir.

çabaları ile karteller oluşturuluyor, zaman zaman serbest işleyiş teşvik ediliyordu. Yine de ülkede oluşan tüccar sınıfı Avrupa'daki lonca sistemine benzer şekilde örgütlenerek vergi pazarlığında yerel iktidar merkezleriyle güç savaşında haklarını savunabilecek kadar güçlenmişti.

Tokugawa döneminde çay, tütün, boya ve temizlikte kullanılan **çivit, tuz, balmumu, şeker, safran yağı, çanak-çömlek, cila, kılıç, bıçak, ipek, pamuk, soya sosu, kağıt, taş kesimi, ilaç, kimyasallar, kömür, sanayi** ve ticaretinde gelişmeler dikkat çekmişti. Hatta gelecekte Tokugawa idaresinin yıkılmasında kilit rol oynayacak **Satsuma hanlığı, yüksek fırın, batı tarzı gemi, askeri top imalatı** gibi askeri sanayinde öne çıkmıştı.

Japonya'da öncü sanayileşmenin ortaya çıkmaya başladığı bu dönemle ilgili şu savlar öne sürülmektedir;

Üretim iç piyasanın yanında uluslararası piyasa içindir.
Sanayi üretimi toprağın kısıtlı ve verimsiz olduğu kırsal alanda gıda yetersizliği ile karşılaşan köylüler tarafından geliştirilmektedir.
Ticari tarım alanı ve verimi yüksek yerlere yakın olmaya çalışmaktadır.
Üretim bu köylüleri kısmen zenginleştirse de evlenip çocuk sahibi olmayı teşvik ettiği için hızlı nüfus artışı yine fakirlik getirmektedir.
Artan nüfus ucuz işgücü temini sağlayarak çevredeki tüccar ve zengin çiftçilerin servet birikimini artırmaktadır

Takas ticaretinin yerini Para kullanımı almıştır. **Japonya Tokugawa döneminde defacto olarak 2 para birimi bölgesine ayrılmıştır. Bir bölge Edo merkezli toptan ticaretin altın ile döndüğü alan, diğeri de Osaka ve Nagoya merkezli olarak 17. yy'da daha çok gelişmiş batı bölgelerinde kullanılan toptan ticaretin gümüş para ile döndüğü alan. Perakende olarak yapılan daha küçük boyutlu alışverişte ise bakır kullanılıyordu.** Altın ile gümüş arasında sabit değişim oranı titizlikle korunmuştur. 1859'da dışa kapalı para sisteminden önce yarı açık, sonra tam olarak serbest dünyaya açık para sistemine geçildiğinde gümüşün dünya değeri daha yüksek, altının daha düşük olduğu için gümüş paralar daha yüksek, altın paralar daha düşük alım gücüne kavuşmuş ve bu da dengeleri bozmuştur. [38]

4) Dış Ticaret

Japonya'da dış ticaretin gelişiminde güvenlik kaygıları ve toplumun izole yapısı belirleyici olmuştur. Kendine özgü içine kapalı yapısı Japonya'yı yüzyıllar boyunca dış ticarete kapamış yalnızca sınırlı sayıda mal ticareti din ve yazı gibi temel kavramlarda dahi 1000 yıl öncesinden kültürel etkileri olan komşu Çin ve daha az olmakla birlikte Kore ile gerçekleştirilmiştir. Binlerce yıllık ilişki çerçevesinde Japonya için başlıca ticaret yolları Tokugawalar öncesinde de Kore ve Ryukyu Adalarıyla birlikte Çin boyunca uzanıyordu. Çinliler büyük miktarda gümüş ve özellikle 17.yy'da yılda 5000 tonun üzerinde bakır satın alıyordu. Kore üzerinden yapılan ticaret Japonya'da her yıl sikke olarak kesilen gümüşün %10'u oluşturacak kadar büyüktü. Japonya Çin'e bakır, kükürt, kereste ve 1500'e gelindiğinde yılda 37.000 dolayında özel kılıç satıyordu.

Bu ticaret de daha çok Japon saldırganlığı veya Çin'in içerisindeki siyasi gelişmeler ile kesintiye uğramıştır. Zamanının ekonomik devi olan Çin'in gümüş ve baharat talebine karşı ipek üstüne kurulu ticaret Daimyolarının izni ile gerçekleştirilmesine karşın Japon korsanların Çin gemilerine saldırması nedeni ile 1557'de Ming hanedanı Japonya ile ticarete yasak getirmiştir. Yine Japonya'nın 1592 ve 1596'da Kore'yi işgali ve kısa bir süre de olsa Seul'u işgali, Korelilerin Japonya'ya kuşkulu yaklaşımını getirmiştir.

---

[38] cash carry uygulaması- Bu dönemde daha düşük olan altın para, değerin daha yüksek olduğu Çin'e ihraç edilerek daha düşük olan gümüş getirilerek yüksek oranlı karlar elde edilmiştir.

İspanyolların Amerika gümüşünü kullanarak, 1571'de Pasifik bölgesinde Manila'yı ticaret üssü olarak kullanmaları dış ticarette bölge ülkelerine ödeme kolaylığı getirerek olumlu etki yapmıştır. **Portekiz'in 1580'lerden itibaren 60 yıl boyunca İspanyolların hakimiyetine girmesi Pasifik ticaretinde İspanyol etkisini ve dolayısı ile artan ticareti beraberinde getirmiştir. Buna karşın İspanya'nın Filipinlerdeki baskın gücü ve hem gümüş, hem de ipek ticaretinde tehlikeli ve rakip olması dolayısı ile Japonya'da kalıcı olamamasına yol açmıştır.**

Grafik 15: JAPONYA DIŞ TİCARETİNDE ÖNEMLİ MERKEZLER

Bu gelişmelerin bir diğer etkisi de **İspanyollardan Korelilere oradan da Japonlara aktarılan yeni madencilik ve metal rafinerizasyon teknikleri ile Japonya'da ortaya çıkan değerli madenler başta madencilik patlamasıdır.** 1600'lerin başıyla Japonya içerisinde savaşlar döneminin sona ermesi, gümüşün iç pazarda özellikle askeri mal üretim, ticareti için kullanılması ihtiyacının ortadan kalkmasına neden olmuş ve artık dünya pazarlarına sunulabilir hale getirmiştir. Anılan dönemde dünya pazarlarına sürülen gümüşün yaklaşık 1/3'ü Japonya kaynaklıdır.

Japon samuray sınıf için prestij göstergesi, değerli hediye ve hatta kimi hallerde tasarruf aracı olan ipekli kıyafetler için ülke içinde üretim yapılsa dahi gerekli olan Çin ham ipeğine karşı gümüş ve bakır şeklinde ticaret yüksek değerli ürünlerin değişimi şeklinde gelişmiştir. Talep o boyutlara ulaşmıştır ki, Çin'in yıllık üretimi olan 6000 picul [39] ham ipek üretiminin 2500-4000 piculu (%42-66) Japonya'ya özellikle Kyoto'da yerleşik dokumacılara gitmiştir.

[39] 1 picul yaklaşık 60 kg. 6000 picul ham ipek ise yaklaşık 360 tondur.

Japon gümüşü Çin içerisinde vergi ödemeleri ve mal değişimlerini sağlayarak Çin'in 1570-1620 arası ekonomik alanda büyük ilerlemesine öncülük etmiştir. Ancak **Ming hanedanlığına karşı çıkan Mançuların 1644'de Pekin'i ele geçirmesi sonrasında 1680'lere kadar Çin ticareti keskin dalgalanmalar yaşamış, bu dönemde de Japonya'yı maden zengini olarak gören Avrupalıların ilgisi artmıştır.** Çin'le yaşanan duraklama kısa sürmüş 1690 sonrası yaklaşık 90 yıl 1780'lede kuzey sınırlarında Kuril adalarında Ruslarla anlaşmazlık çıkana kadar sakin bir dönem yaşanmıştır.

Tokugawaların baskıcı rejimi yabancılarla kurulan temasta da Edo devletinin onayını gerektiriyordu. Madenciliği tekellerine alabilmesine karşın Kyushu merkezli dış ticareti tekellerine almayı başaramadılar. Tsuşima, Satsuma ve Matsuame Daimyoları Edo'nun genel yetkisi ile Japon gemilerini kullanarak ticaret yapıyordu ve bununla zenginleştiler. **1604-1633 arası dış ticaret için yetki anlamında 150 kişi – 350 Japon gemisine ''kırmızı mühür'' verilmişti. Bu senede ortalama 12 gemi anlamındadır.**Bu uygulamada da başlarda Çine yönelen Japon gemilerine değil de daha uzaklara veya Tayvan'a giden gemilere yetki verilmiştir.

Çin ile Kore ticaretinin karşılıklı olarak güvensizlik nedeni ile kesintiye uğradığı 1500'lerin sonunda Portekizlilerin Güneydoğu Asya'da merkez haline getirdiği Goa (1560'lardan itibaren) ile Çinlilerin 1557'de, yine Portekizliler tarafından kurulmasına izin verdiği Macao ve Nagasaki arasında 16 yy sonlarına doğru ticaret gelişmeye başlamıştır. Bu ticaret Çin ipeğine karşı Japon gümüşü yoğunluklu olarak sürdürülmekteydi. Macao, dönemin en önemli ipek ticareti merkezi olmuştur. **Uzun süre boyunca Portekizliler aracılığı ile sağlanan ipek Kırmızı Mühürlü gemiler ve Çinli tüccarların toplamından daha büyük boyutta** kalmıştır. **Bu ticaret 1628'de Siam (Tayland) açıklarında bir İspanyol gemisinin Kırmızı Mühürlü Japon gemisine saldırısı sonrasında o zamanlar Portekiz'in de İspanyol hakimiyetinde olması nedeniyle kesilmiştir.**

Portekizliler ile ticaretin kesilmesi sonrasında 1630'larda yeniden verilen izin ile ticaret hızla artsa da 1634'de anlaşmazlık üzerine bu kez onları Nagasaki sahilinin hemen önündeki küçük insan yapımı (82 adıma-236 adım büyüklüğünde) Deşima adası ile sınırlama kararı aldılar. 1637-38'de bu bölgedeki bir ayaklanmada parmakları olduğu kuşkusu ile Portekizliler kovuldu.[40] **Tokugawaların yasakları sadece ticaret izni verilen 3 ülkeden biri olan Portekizlilere karşı olmadı. Shogunluk 1636'da aldığı kararla açık deniz teknelerinin yapımını durdurmuş ve Japon olanların açık denize çıkmalarını yasaklamıştır.**

Portekizlilerin yerini Hollandalılar doldurmaya çalışmıştır. Japonya ile ticaret yapmayı çok istemekte ve bunu sağlamak için her tür aşağılanmayı[41] dahi göze almaktaydılar. Japonlar da Hollandalıları 16.yy ortasından itibaren Portekizlilere göre bir denge unsuru olarak görüyorlardı. **1632'de Japonya ile başlayan ticaretlerinde Hollandalılar da 1641'de Deşima adasına yerleşmek ve oradan ticaret yapmak zorunda bırakıldı. Japonlar senede 1 gemiye müsaade ediyorlar, genelde de Hollanda gemi subaylarını sopalarla dövüyorlardı. Anakaraya çıkmalarına senede 1 defa shoguna saygılarını sunmak için çıkmalarına izin veriliyordu. Hollandalılar 200 seneden fazla burada kaldılar. Deşima'daki bir düzine kişinin masrafı Batavia'daki 500 kişilik garnizondan fazla olsa bile ticaret çok karlı idi.**

Bunun da üzerine **1639'da Tokugawa Hanedanlığının Çin, Kore, Ryukyu (Okinewa) ve Hollanda dışındaki ülkelerle dış ticareti yasaklayan kararı bu ülkelerin sağladığı karı artırdı.** Başlangıçta

[40] 1647'de iki Portekiz savaş gemisinin Japonların tepkisini test amacıyla Nagasaki Körfezine gelmesi üzerine savaş hazırlıkları başlamış ve ilişkiler onarılamaz noktaya gelmiştir.

[41] Tokugawalar hiç işgal edilmemiş olmanın da verdiği düşünce ile kendilerini Çin hükümetine eşit görüyor, bölgedeki politik hiyerarşide Çin diplomasisi tarafından kendilerine verilen yeri kabul etmiyorlardı. Yabancılarla ilişkilerde kendi koşullarını dayatırlardı.

Hollandalılar Japonya'dan Çin'e gümüş ticareti yapıyordu. 1668'de gümüş ihracatının yasaklanması ile Hint pamuğu ve Bengal ham ipeği ile takas ettikleri porselen ve renkli giyim üstüne yoğunlaştılar. Yine Japonya'dan kafur ağacı ve bakır alarak çok büyük bölümünü Hindistan'da sattılar. Japonya'nın dünyadan izole edildiği bu dönemde Batı kaynaklı bilgiye ulaşmasının yegane yolu Hollanda kitapları ve ürünleri oldu.

1670'lerde dış ticarette yaşanılan en önemli gelişme üretimdeki düşüşe bağlı olarak Japonya'dan altın, gümüş ve bakır ihracatının zorlaşması ve hatta yasak getirilmesidir. 1661'de tepe noktasına ulaştığında sadece Çin'e yapılan gümüş ihracatı 94 tona ulaşmış, ardından hızla düşüşe geçmiştir. 1640'larda bakırın bir dönem yaşadığı ihracat yasağı 1668'de gümüşe de uygulanmış, ihracat düşünce maden üretimi de kısıldığı için iç piyasada dahi gümüş sıkıntısı yaşanmıştır.**1670'lerden itibaren Çin gemilerine sınırlı olarak izin verilen gümüş ihracatı (yılda ortalama 22 ton) 1685'den sonra Japonya ve Kore arasındaki Tsushima adasına hariç durdurulmuştur.**

Aynı tarihte giderek artan **Çin gemileri ve ticaretine engel olmak amacı ile 23 ton gümüş değerini aşan diğer mal ihracatına kısıtlama** getirilmiştir. Bu kaçakçılığa yol açtığı için kontrolü daha kolay sağlamak amacıyla **1688'de bu kez kısıtlama gelen Çin gemilerinin sayısına**[42] getirilmiş, en sonunda da önceden izni olmayan gemilerin girişi yasaklanmıştır. **Hollandalılar için izin verilen ihracat yılda 11 ton gümüş karşılığı diğer mallar iken Kore'ye 3,7 ton doğrudan gümüş ihracına izin verilmiştir. İhracata getirilen toplam 37,5 ton gümüş karşılığı değer ithalat için de uygulanmıştır.**[43]

Bunun da ötesinde dış ticarete kısıtlamaların 18 yy sonlarına doğru artarak uygulanmasıdır. **1719'da Çinlilerin ticaretine getirilen yıllık 15 ton sınırlama 1791'den itibaren 10,2 tona sabitlenmiştir.** 1740'da 20'ye indirilen müsaade edilen Çin gemisi sayısı 1791'den itibaren 10'a düşürülmüş olup gerçekte 5-6 olarak uygulanmıştır. **1740'lardan itibaren Hollandalılara izin verilen tonaj 3 ton olarak sabitlenir iken 1719'da 2 olan gemi izni 1791'de 1'e** düşürülmüştür. **Bu yasaklarda amaç özellikle içeride para basımında ihtiyaç duyulması dolayısı ile ihracatına kısıtlama getirilen gümüşün kaçak yollarla ihracatını önlemek yanında bakır ihracatını 4 katına çıkararak Shogun'a karşı gücünü artıran Tsushima hanının önünü kesmek, yani güç mücadelesidir.**

Japonya'nın düşen ticaretine rağmen dünya piyasalarında bakırına artan bir ilgi mevcuttu. 1696'da Çin tek başına 4500 ton gibi şaşırtıcı bir miktar almıştı. Japon bakır ihracatı dünyada kalite ve miktar olarak en yükseği olup Hollandalılar aracılığı ile Amsterdam borsasında sunulduğu Avrupa pazarında İspanyol bakırının en büyük rakibi idi.

İthal ürünleri olarak ipekle birlikte özellikle 18 yy'dan itibaren Çin'dan artan miktarda şeker ve Hollanda ilaçları gelmekte idi. Prestij ve lükse verdikleri önem yanında özellikle Osaka'nın 18 ve 19.yy da ticaret, finans ve kültür açısından dünyanın önde gelen şehirlerinden biri olması ile kitaplar, resimler, bakır kaplama oyma süs eşyaları, dekorlanmış tabaklar, gözlük, ayna, mikroskop, mekanik aletler gibi çok sayıda ürün ithalatına da rastlanmıştır.

1630'dan başlayarak 1850'ye kadar uygulanan politikalar Sakoku (ulusal inziva) veya Alman araştırmacı Kaempfer'in (1651-1716) ifadesi ile ''Japonya'yı Kapatmak'' olarak adlandırılmaktadır.

---

[42] 1688'de yılda 70 olarak belirlenmiş, ilerleyen yıllarda daha da (10'a kadar) indirilmiştir.

[43] 37,5 ton gümüş değeri 17 yy sonlarında yaklaşık 234 bin sterlin idi. Yani Japonya'nın dış ticareti ½ milyon sterlinden azdı. Oysa İngiltere'nin sadece toplam dünya ihracatının 6 milyon sterlin olduğu göz önüne alınırsa Japon ticaretinin ne kadar dar kapsamda kaldığı anlaşılacaktır. Küçük bir ülke olan İrlanda'nın bile ihracatı 800 bin sterlini aşmaktaydı. Yine 1750'lerde sadece Osaka'nın kıyı taşımacılığı 1125 ton iken Japonya'nın toplam dış ticaretinin bunun 13'de biri olması da aynı sonucu ortaya koymaktadır.

Yabancılara daha fazla hak verilmesi veya Japonların bakış açısıyla taviz verilmesi 1800'lerin başında tartışılsa bile 1850'ye kadar bir sonuç alınamamıştır.

Japonların yabancılara ve dolayısı ile dış ticarete getirdiği kısıtlamaların arka planında yayılmacı, sömürgeci politikalarından dolayı ''Hristiyan karşıtlığı'' bulunmaktadır. [44] **Ticaret için Japonya'dan izin isteyen 1673'de İngiltere'ye, 1804'de Rusya'ya verilen cevap hep aynıydı. "Çin ve Hollanda dışında ülkelere izin yok ve İmparartor'un emirleri değiştirilemez''…** Japonlar konuşmayı dahi reddediyordu.

Bu ülkeler dışında izin verilen Ryukyu adaları ise Japonya ile içiçe geçmiş ilginç bir siyasi yapıdaydı. Kendi kralları olmasına karşın Çin İmparatoruna bağlı olarak belli bir vergi (haraç) ödemekte iken aynı zamanda Satsuma (Japon hanlığı) kısmen adalar üzerinde hakim ve Ryukyu'nun elçileri dolayısı ile Edo ile de diplomatik ilişkileri bulunmaktaydı. Yani aslında yabancı bir ülke sayılabileceği tartışmalıydı. Kore ise zaten Japonya'ya ait Tsushima adasına Japonya'dan çok daha yakındı. [45] Bu da Japonya'nın gerçekten ne kadar dünyaya kapalı olduğunun açık göstergesidir.

En sonunda 1853'de Kumandan Perry idaresindeki 4 ABD savaş gemisi Edo sahillerine geldi. Japonların diplomasiden ziyade güç gösterisinden anlayacağını düşünen Perry, ABD gemilerinin Japon limanlarını kullanmalarına imkan sağlayacak bir dostluk anlaşması imzalanmasını istedi ve cevabı 1 sonraki sene duymak için geleceklerini bildirdi. Perry'nin sonraki sene dönüşüne kadar Japonya limanları yabancılara açma konusunda büyük tartışmalar ve kaos içerisinde kalmakla beraber, ABD'lilerle anlaşma imzalamayı ve Shimoda ve Hakodate limanlarını yabancı gemilere açmayı kabul etti. Benzer anlaşmalar Avrupalılarla da imzalandı. 1865'de Osaka'nın da dış ticarete açılmasına izin verildi.

Japonların farklı davranış sergilemelerinin bir diğer nedeni de 1853'de Yoshida Shoin adlı düşünürün dediği gibi idari kurumsal altyapının çağın çok gerisinde oluşudur;

''..İsterdim ki, koruyup gözeteceğim iyi kurumlarımız olsun. Batılı barbarların bile düşkünler evleri, hastaneleri, kimsesizler yurdu ve alt sınıflara destek yöntemleri var. Bizim Yamato'da bu tür kurumların bulunmaması büyük bir eksiklik değil mi?''..

Devletin merkezi kurumlarının eksikliği daha da çarpıcıdır. Örneğin yargı sistemi, hukuk mahkemeleri ve bağımsız avukatlar 1870'lere kadar bulunmamaktaydı. Devlet meseleleri başbakanlık ve kabine işlevi gören, fudailerden oluşturulmuş, lider bir kurul üyesi ile 4-5 üye tarafından götürülüyordu. Ama bunlar Batıdaki gibi belirgin Bakanlıklara (denizcilik, savunma, adalet, polis, dış ticaret vs) başkanlık etmiyordu. ''Mesele'' ne kadar büyükse gayri resmilik o kadar büyüyordu. Bağımsız yerel belediyeler tarzı kentsel kalkınma kurumları yoktu. Dış ticaret için önem arz eden istatistikler düzgün bir şekilde tutulmuyordu.

SONUÇ: Japonya herşeyi ile kendine özgü bir yapı arzetmektedir. Ekonomik yapıdaki gelişmelere karşın siyasi ve sosyal yapıdaki değişimler, feodal yapının yıkılması Avrupa'dan çok daha sonra olmuştur. İzole bir toplum olarak kendini dışa kapatmıştır. Dış ticareti şekillendiren yönetici sınıfın içeride ve dışarıda yaşadığı güvenlik kaygıları olarak her tür mantığın önüne geçmiştir. Zorla dış dünyaya kapatılan Japonya'nın tekrar açılması da yine zorla olmuştur. *Zor oyunu bozmuştur*.

---

[44] Savaşçı elitlerin çoğunun Budist olması Avrupa'da görülen din savaşlarının Japonya'da görülmemesini sağlamış, buna karşın Hristiyanların Afrika ve Asya Pasifikteki sömürgeci yaklaşımlarına çok karşı oldukları ve için Hristiyanlık din olarak 1600'larda Japonya'da büyük ölçüde yok edilmiştir. 1597'de Hristiyanlık yasaklanmış ve Nagasaki'de 26 İspanyol ve diğer milletlerden Hristiyanlar idam edilmiştir.

[45] Kore'ye 50 km, Japonya anakaraya 140 km.

Ek 1 - Tablo: 3 DÜNYA TARİHİNDE NÜFUSA GÖRE ÖNEMLİ ÜLKELER

	1400 (Yıl)	**1500**	**1600**	**1700**	**1800**
Dünya	350	440	579	610	978
Babür (Hindistan)	100	100	88	145	75 (Bir kısmı İng.İmp.kaydı)
Çin	80	125	160	211	328
Japonya		17	18,5	28	29
Asya'nın Kalanı	85	50?		69	
Osmanlı		**11**	**26**	**24,8**	**25,6**
Avrupa	60	80		120	
Kutsal Roma		16	20,3	16	24
Prusya				2	10,5
Fransa	11	16	20	21	27 (38,4 Fra. İmp)
İtalya	7			13	
İberya Birliği			30	55	24,7 (İsp.Kra)
İspanya		8,5	8,5 (İberya) içinde)	8 (İberya içinde)	10,5
Rusya			14	14	21,2 (35,5 Rus İmp)
Polonya(Litv)		7,5	8	9	Rusya imp içinde
Habsburg		4 (Macar/Hırvat)	5,5 (Habsburg)	5,3	23,1
İngiltere	2,5	2,1 (2,8 İngiliz Kraliyet)	4,1 (5,6 İngiliz İmp)	5,6 (9,6 İngiliz İmp)	10 (114,5 İngiliz İmp)
Hollanda		1	1,5	1,8	6,2 (Holl.İmp)
Portekiz		3		2,3	2,3 (9,3 Por.Kra)
Afrika	40	40		60	
Amerika		70		12	5,3 (ABD)
Meksika		20			
İnka		12			

https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_population_in_1400
https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_population_in_1500
https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_population_in_1600
https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_population_in_1700
https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_population_in_1800

Ek 2- Tablo: 4 DÜNYA TARİHİNDE NÜFUSA GÖRE ÖNEMLİ ŞEHİRLER

	1400 (Yıl)	1500	1600	1700	1800
Konstantiniye		**200**	**700**	**600**	**570**
Nanking (Çin)	475	157	194	300	
Kahire (Mısır-Memlük-Osmanlı)	360	400	200		
Vijayanagar (Vijanagar/Hint İmp)	400	500			
Agra (Babür başkenti)			500		
Delhi (Babür/Hint)		80	500	500	
Hangchou (Çin)	235	250	270	300	
Pekin (Çin)	150	672	706	700	1100
Kanton (Çin)	150	150	180	200	900
Paris (Fransa)	275	225	245	530	548
Kyoto (Japonya)	200		300	400	377
Edo (Tokyo-Japonya)			500	688	1100
Osaka (Japonya)			360	350	400
Floransa (İtalya)	45	60			
Milano (İtalya)	125	80	150	125	160
Venedik (İtalya)	150	110	170	145	160
Genoa (italya)	80	150			
Napoli (İtalya)				200	
Amsterdam (Hollanda)			60	200	
Madrid (İspanya)					400
Berlin (Prusya-Almanya)			6,5 (1650)	90 (1750)	172
Viyana (Habsburg-Avusturya)			50 (1650)	113	235
New York (ABD)				5	61
Tebriz (Akkoyun, Sefevi)	150	250			
Semerkand (Özbekistan) Moğol-Özbek	130				
Şam (Suriye) Memlük	100				
Bağdat (Irak) Karakoyun-	100				
Londra	45	100	200	550	890
Moskova			300	125	248
Isfahan (Sefevi-Peştun/Afgan)			600	350	

https://en.wikipedia.org/wiki/Historical_urban_community_sizes
https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_largest_cities_throughout_history

II. BÖLÜM

MERKANTİLİZMDEN GÜNÜMÜZE

VI) TOKUGAWA'LARIN MİRASI

Japonya'nın ekonomik kalkınmasının temeli Tokugawa Şogunluğu ile başlar. Batıya doğru açılma ve modernizasyon ise 1868 ile başlayan Meici Restorasyonuna dayandırılır. Esasında kalkınma yolunda Tokugawaların katkısı yadsınamaz. Bu dönemde işlenen topraklar ve tarımsal ürün 2 kat artmış, buna karşın nüfus artışı daha düşük boyutta kalınca refah artmıştı. Bunun da üzerine hükümetin saldığı pirinç vergisinde artışa gitmeyip 1700'lerdeki seviyeyi koruması tarımsal artış ile sağlanan hasat fazlası gelirin çiftçilere kalması refahı daha da artırmıştı.

Kentleşme bu dönemin öne çıkan özellikleri arasındaydı. 1600 öncesi nüfusu 5000'i aşan yalnızca 30 yerleşim bulunurken 1800 başında 160'ın üzerine çıkmış, Tokugawaların başkenti Edo 1 milyon nüfus ile Londra kadar büyük ve dünyadaki en büyük ilk 4 kent arasına girmişti. Bu dönemde kentli nüfus oranı olarak Avrupa'nın önde gelen Hollanda ve Britanya gibi ülkeleri ile benzer, İspanya ve İtalya'nın ise yukarısında bir yere sahipti. Kentlerin büyümesi toplumun giderek ticarileşmesi ve sanayileşmesini yansıtmaktaydı. Ticaret Edo ve Osaka'da yaygınlaşmıştı. Ticarete yönelik liman ve ulaşım altyapısı ile tarımsal ürünlere yönelik sanayileşme ile başlayan süreç, 18 yyda "10 büyükler" diye anılan bankaların kurulması ile daha da hızlandı. Pirinç piyasası tüccarlar, peşin ve vadeli fiyatlar, özel depolama şirketleri ve büyük limanlarda bulunan acentelerle oldukça işler hale gelmişti. Nüfusun çok hızla artmaması ve kentleşme ile birleşince kırsalda ortaya çıkan işgücü eksikliği, işgücü piyasasında hareketlilik ve işçi lehine şartların oluşumuna neden oldu.

Japonya'da hanehalkı 17-18.yyda Avrupa'dan daha olumlu koşullarda yaşamakta idi. Beslenme imkanları daha iyi, evleri depreme dayanıklı olmak üzere genellikle 1-2 katlı, daha sağlıklı ahşap yapılardı. Kentlerin su şebekesi çok daha yüksek standartlardaydı. Atlar olmadığı ve insan dışkıları gübre olarak kullanılmak üzere düzenli toplandığı için kentler temiz ve hijyenikti.

Tokugawa döneminin belirleyici özelliği olan **''izolasyon''** aslında Japon idarecilerin yabancıların Japonya'da gerçekleştirebilecekleri faaliyetlerin şartlarını çok sıkı kontrol etme istemesiydi. Bu dönemde uluslararası ticaret sadece Çin, Kore, kısa bir dönem 1590-1637 arası Portekiz ve Portekiz'den sonra da Hollandalılara *-ancak Nagasaki'deki insan yapımı küçük Deşima adası üzerinden yapılması kaydıyla-* pek çok sınırlamalara tabi tutulmuştu. Japonların yurtdışına çıkmasına da, dönmesine de izin verilmiyordu. Bunda Çin'deki "afyon" savaşlarının büyük etkisi vardır. Avrupalıların Çin'i içine soktuğu durum Japon yöneticileri derinden etkilemiştir. 1840'ların başında Çin'i afyon savaşları[46] ile tavize zorlayan batılı güçler aynısını Japonya'ya yapmaya çalıştı. Amerikalı

---

[46] İngiliz Doğu Hindistan Şirketi (EIC) Çin'den başta çay olmak üzere mal talep etmekteydi. Talepteki artış o boyuttaydı ki, örneğin 1720-1820 arası Çin'in çay ihracatı 13 bin tondan 360 bin tona çıkmıştı. İthalatı gerçekleştirebilmek için Çin'e mal satmak isteyen EIC, Çin'in mal talebi bulunmaması üzerine, kaynak bulabilmek için Çin'e kaçak afyon sokmaya çalışır ve 1796-1813 ve 1814'de Çin'in afyon ticaretini yasaklamasına karşın 1816-30 arası yılda 20 bin sandık afyonu kaçak sokmaya başlar.

Çin 1839'da EIC'nin kaçak olarak Kanton'a soktuğu 20 bin sandığa el koyup İngiliz tüccarların Kanton'u terk etmeşlerini istedi. Britanya şirkete arka çıktı. Donanma izleyen yıllarda çok sayıda Çin kalesine saldırı gerçekleştirdi. 1842'de Nanking anlaşması ile Çin büyük darbe aldı. Hong Kong İngilizlere verildi, savaşı İngilizler başlatmasına rağmen 21 mn gümüş dolar tazminatı Çinliler ödedi ve Kanton yanında Amoy, Şangay ve Nin-po da İngilizlerle ticarete açıldı. 1843'de Çin kanunlarına bağlı olmama hakkını da elde ettiler.
1856'da açıktan afyon kaçakçılığı yapan İngiliz gemisinin durdurulması üzerine Kanton'u kuşatıp Tientsin çevresindeki kalelere saldırdılar. 1858'de Tientsin anlaşması imzalandı. Bu kez 10 yeni kent yabancılara açıldı, Hristiyan misyonerlere Çin'de istedikleri yere yerleşme toprak-mülk edinme hakkı tanındı. Çinlilerin daha

Perry komutasındaki savaş gemilerinin Edo körfezinde gövde gösterisinin ardından Japonlar 1854'de Amerikalıların isteklerini kabul etti. Şimoda ve Hakodate Amerikan gemilerine ticaret amaçlı olmasa bile ziyaret amaçlı açıldı. Şimoda'da Konsolos bulundurmalarına izin verildi. 6 ay sonra İngilizlere de aynı haklar verildi. Sonrasında afyon savaşlarının en çok kızıştığı 1857-60 arası dönemde ABD'lilere baskı ile Osaka ve Edo dahil ticaret yapma ve Japon kanunlarından muaf olma hakkı tanındı. Benzer anlaşmalar İngiliz, Rus, Fransız ve Hollandalılarla yapıldı. Yabancılar Yokohama ve Kobe'de yoğunlaştı. Halk yerleşmelere karşı çıkıyordu. 1859-67 arası 16 yabancı öldürüldü ancak sonuçta her seferinde tazminat ödenmek durumunda kalındı ve İngilizlere Yokohoma'da 10 yıl süreyle piyade birliği bulundurma hakkı verildi. 1866'da gümrük anlaşması ile Japonların gümrüklerini düşük seviyelerde (genelde %5) bulundurmaya zorlandı.

Bu gelişmeler içte Tokugawaların idaresini sorgulanır hale getirdi. Devamlı olarak Şoguna muhalif Hoşu ve Satsuma daimyoları isyan etti ve İmparatoru arkalarına alarak ''İmparatorluk Güçleri'' gibi davranmaya başladılar. Onlara başkaları da katıldı. 1866'da çıkan isyan bastırılamadı ve İmparatorun Şogunu zorlaması ile 1867'de Tokugawalar idareyi İmparatora bıraktılar. Edo zaptedildi ve 1868'de ismi Tokyo olarak değiştirildi.

VII) JAPON LİMANLARININ YABANCI TİCARETİNE AÇILMASININ ÖNCELİKLİ ETKİLERİ

i) Yabancılar yeni iş fikirleri, teknoloji, sanayi ve sistemler getirmiş, Japonlar bunlara hızla uyum sağlamıştır.

ii) Japonya'nın önemli ihraç ürünleri çay ve ipek için devasa yeni pazarlar ve talep ortaya çıkmış, geliri artan çiftçiler yerli giysiler yerine İngiliz yapımı tekstil ürünleri talep eder olmuştur.

iii) Yabancıların çoğunlukla yerleştiği Yokohama'da (yabancıların kendilerine ayrılan bölgeden çıkmalarına izin verilmediği için) yerli üreticilerle yabancılar arasında işbirliği sağlayan Yokohama tüccarları denilen bir grup ortaya çıkmıştır.

iv) Enflasyon artışı ile samuraylar ile kentli nüfusun ekonomik durumları bozulmuş, tüm fiyat sistemi köklü değişime maruz kalmıştır. Eski sanayiler ve tüccarlar güç kaybederken yenileri ortaya çıkmıştır.

1854-1899 arası bu dönem Japonya'nın ABD ve İngilizler başta batının güçlü ekonomileri tarafından taviz vermeye zorlandığı, kendi gümrük tarifelerini belirleme gücünün olmadığı, yabancı suçluları mahkemelerinde yargılayamadığı, buna karşı siyasi, sanayi ve askeri altyapıda ise adımların atılarak modern Japonya'nın ana unsurlarının oluşturulmaya çalışıldığı dönemdir.[47]

---

sonraki direnişleri üzerine Fransız ve İngiliz ortak saldırısı ile 1860'da Pekin işgal edildi. Sonuçta ek tazminatların yanında Tientsin yabancılara açıldı, Hong Kong karşısındaki Kowloon adası İngilizlere bırakıldı. Yabancı donanmalar Çin nehirlerinde seyahat hakkını aldığı gibi, Avrupa dokumaları Çin gümrük vergilerinden muafiyet hakkı kazandı. 1863'de Şangay'da uluslararası imtiyazlar verildi. Avrupalılara tanınan tavizler ABD ve Ruslara da verildi. Yasal olarak afyon sokma hakkının elde edilmesi ile birlikte 1870'lere gelindiğinde yılda 100 bin sandık üzerinde afyon satar oldular

[47] İçerde ise bu zoraki ''açık kapı'' politikası yabancı karşıtı milliyetçiliği getirdiği gibi, İmparatorun siyasi gücünün artması yanında, güçlü hanlıkların /özellikle Satsuma ve Hoşu) ülke siyasetinde egemen olma mücadelesine sahne olmuştur. Bu mücadele yukarıda belirtildiği gibi 1868 çıkan isyan sonrası yeni Meiji hükümetinin kurulması ile sonuçlanmıştır. Batı Japonya'nın Satsuma, Hoşu, Tosa ve Hizen hanlıklarından samurayların çabaları ile oluşturulan yeni rejim, meşruiyetini ve birliği İmparator'u devlet başkanı konumuna getirerek çözmüştür. Uzun yıllar süren izolasyon döneminde batının sanayi ve teknolojik açıdan çok ilerlediğini, kendilerinin ise tarıma dayalı olarak geride kaldığı düşüncesinde olan Meiji idaresi, hızla batılılaşma, modernleşme ve Batılıların gözüyle birinci sınıf bir millet olma hedefine öncelik verecek, başlangıçta en önemli çabayı ise batı tarafından kolonileştirilmemeye harcayacaktır

Nitekim bu çerçevede 1869'da isyancı Daimyo'lardan başlayarak 1877'e kadar tüm ülkede Samuraylık kaldırılmış, Daimyolar eyaletlerin valisi haline gelmiş ve örneğin Almanya ve İtalya'dan önce ulusal birlik sağlanarak merkezi idare güçlendirilmiştir. Yabancıların baskılarından kurtulabilmek amacıyla askeri gücün artırılması çabası çerçevesinde zorunlu askerlik getirilmiştir. 1981'de Meclisin 10 yıl içerisinde oluşturulması yönünde İmparator fermanı yayımlanmıştır. Daha demokratik İngiliz sistemi ile, halka daha az özgürlük ve buna karşın daha fazla kontrolün söz konusu olduğu Alman sistemleri arasında yapılan tartışmaların ardından Japonya'nın henüz tam demokrasiyi özümseyecek kapasitede olmadığı, az gelişmiş olduğu şeklindeki düşünce ağır basarak Alman sistemi benzeri kabul edilmiştir.

Siyasi sistemin oluşturulması çalışmaları sırasında da bu konuyla ilgili görevlendirilen uzmanların 1 yılı aşkın süre İngiltere ve Almanya'da incelemelerde bulunmuş olması ***Japonların kendilerinde olmayan bir yöntemin iyisini bulmak için dünyayı tarama şeklindeki yaklaşımlarına*** örnektir. Nihayetinde 1889'da anayasa kabul edilmiş ve yapılan seçimlerin ardından 1890'da aristokratlardan, büyük toprak sahiplerinden ve üst düzey memurlardan yeni bir Meclis oluşturulmuştur. Böylece Japonya çalışan bir anayasaya sahip ilk batılı olmayan ülke hüviyetini kazanmıştır.[48]

1871-73'de 48 Japon öndegeleninden oluşturulan heyetin Japonya'ya uyarlanacak kurum ve politikaların belirlenebilmesi amacıyla yerinde görmek üzere Avrupa ve ABD'de incelemelerde bulunmuş olması Japonya'nın gelişimi için hayati öneme sahiptir. Iwakura misyonu adıyla bilinen heyette yeralan ve Maliye Bakanı olacak olan Okubo (1878'de suikaste uğraması sonrası izleyen Bakanlar da), **batı teknolojisini ülkeye getirmek için yabancı danışmanların kiralanması, yerel sanayi fuarlarının düzenlenmesi, karayolu ve demiryollarının inşaası, tarımsal araştırma merkezlerinin kurulması, ipek ipliği, gemi inşaa, madencilik ve askeri amaçlı çok sayıda yeni bizdeki adıyla kamu iktisadi teşekkülleri (KİT) kurulması yanında, metrik ölçü sistemleri ile miladi takvimin kabulü, yeni finans sistemi ve bankalar ile anonim şirketlerin kurulması** gibi devrim niteliğindeki değişikliklere start vermiştir.

Kurulan KİT'lerin büyük kısmı başlarda ticari olarak başarısız olsa da Japon girişimcilerin ortaya çıkması için belirleyici olmuşlardır. Bu **fabrikalarda yetişen çok sayıda mühendis yeni kurulacak fabrikalarda önemli görevler üstlenmiş** hatta kimi zaman bizzat fabrikayı kendileri kurmuştur. **KİT'ler zaman içinde askeri amaçlı olanlar hariç özelleştirilmiş, yeni fabrikaların kurulmasında ''ithal ikame'' ve yabancılara bağımlılığın azaltılması ana politika** olarak öne çıkmıştır. Başarılı şirket kuruluşlarının yanında, ekonominin dışa açılmasının getirdiği büyük teknolojik ve fiyat rekabeti ile değişime ayak uyduramayan, başlangıçtaki enflasyon ve ekonomik şoka dayanamayan çok sayıda eski işletme de piyasadan silinmiş yerlerini yenileri almıştır. Tokugawa döneminin 231 milyonerinin Meiji döneminde ancak 20'sinin ayakta kalabilmesi bu değişimin üst düzeydeki iş aleminde göstergesidir.

Alınan önlemlerle Japonya gücünü dışarıya kabul ettirmeye başlamıştır. 1870'lerde tavizlerle dolu gümrük tarifesi anlaşmalarının revizyonunu talep etmiş, uzun soluklu mücadelenin ardından 1899'da oranları genelde %20'e çıkarmayı başarmış, 1911'de ise gümrük tarifelerinin mutlak hakimiyetini eline geçirmiştir.

Meiji diplomasisinde, siyasi bağımsızlığı ve yabancıların müdahalelerine karşı milli menfaatleri korumanın yolu **Japonya etrafında bir Japon etki alanı oluşturma şeklinde görülmüş ve bu amaçla yayılmacılık bir politika olarak** benimsenmiştir. Bu çerçevede 1875'de, 20 yıl önceki anlaşmayı lehlerine değiştirecek şekilde Ruslarla Sahalin ve Kuril adalarıyla ilgili yeni sınır anlaşması imzalanmıştır. 1873'de batılıların Japonya'ya yaptığı gibi, bu kez kendisi **Kore'yi sıkıştırarak Kore limanlarının Japon ticaretine açılmasını** ve vatandaşlarına Kore kanunlarından muafiyet sağlamıştır. Bir yıl sonra Okinawa'lı balıkçıların öldürülmesini bahane ederek **Tayvan'a asker göndermiştir**.

[48] Japonya'dan daha önce 1876'da Kanuni Esasiyi kabul etmesine rağmen Osmanlı'da anayasa askıya alınmıştır.

Kore'yi kendi hamiliği altında gören **Çin'le 1894-95'de yapılan savaş sonrası zafer** kazanan Japonya **Tayvan ile Liaadong adalarını ilhak** etmiş ve Çin'i 3 yıllık gelirine ulaşan tazminata mahkum ettirmiştir. Yine 1897'de Almanya'nın elinde bulunan Çin eyaleti **Shandong'da yeralan 2 ada da ilhak** edilmiştir.[49] İngiliz ve Fransız başta olmak üzere batılıların ve Japonların Çin'in topraklarını bir bir ele geçirmesi üzerine Çin'de örgütlenen ''Boksörler'' adlı yabancı düşmanı grubun Pekin'de Avrupalıların elçilik bölgesini kuşatması üzerine yarısı Japonlardan yarısı Avrupalılardan oluşan 20.000 kişilik ordu Pekin'i kuşatmış ve şehri yakıp yıkmıştır. Japonya'nın yayılmacılığı bunlarla sınırlı değildir. 1879'da Ryukyu Krallığı (Okinawa) yeni eyalet olarak Japonya'ya dahil edilmiş, 1905'de Ruslar mağlup edilerek sınır anlaşmazlığına son verilmiştir. Kore 1910'da Japon sömürgesi haline gelmiştir.[50]

VIII) MEİJİ SANAYİLEŞMESİ

Meiji dönemi çok güçlü özel sektör girişimciliğinin devlet tarafından alabildiğince desteklendiği, teknik eğitim ve öğretimin geliştirilmesi yanında, araştırma merkezlerinin oluşturulduğu, geniş ölçüde yabancı uzmanlardan yararlanıldığı bir kalkınma hamlesine tanıklık etmiştir. Bugün de Japonya'nın simgelerinden ve ciroları orta büyüklükte bir ülke çapında olan **dev şirketlerin önemli bir kısmı devrin lider işadam ve bürokratları eliyle bu zamanda kurulmuş** veya Sumitomo, Mitsui gibi Tokugawa döneminde var olanlar boyut değiştirerek daha güçlü hale gelmiştir.[51] Limanların açılması ile 20 yy başlangıcına kadar olan yaklaşık 50 yılda Japon sanayinin gelişimi şu şekilde özetlenebilir;

i) **Dış ticaretin öncü etkileri (1850'ler)**- yabancı teknoloji ve ürünlerin ülkeye akışı, fiyat seviyelerinde ve sanayi yapısında kaymalar ile yüksek enflasyon

ii) **Parasal karışıklık ve enflasyon (1870'ler sonu)**- 1877'de Kyushu'da çıkan ayaklanmanın bastırılması için para basılması sonucu enflasyonun yükselmesi, pirinç ve tarım ürünleri fiyatları arttığı için köylü ve toprak sahiplerinin zenginleşirken daha önce samuray olanların fakirleşmesi.

iii) **Matsukata Deflasyonu (1880'ler başı)** – Maliye bakanı Matsukata'nın enflasyonu kontrol altına alma politikaları, 1882'de Merkez Bankası olarak Japonya Bankasının (BOJ) kuruluşu. Kırsal alanda gelirlerin düşmesi ve topraksız köylülerin artması

---

[49]Bu dönemde Çin'e ait adalar deyim yerinde ise İngiliz, Fransız, Rus ve Japonlar tarafından yağmalanmıştır.

[50] Bu müdahaleler Japonları bölgede en önemli ekonomik güç haline de getirmiştir. 1900'lerin başında bölgede faaliyet gösteren Avrupalı şirketlerin yarıdan fazlası sadece Hong Kong[50], Şangay ve Yokohama gibi 3 kentte bulunuyordu. Çalışır durumda Tokyo'da ve Osaka'da 1, Pekin'de 2 Avrupa şirketi bulunuyordu. Japonya'nın ticarete açık limanlarında yalnızca 6000 Avrupalı yaşıyordu. 1900'lü yılların başında Avrupalı olmayan en önemli imparatorluk, kendi ülkesi dışında Tayvan ve Kore'de 16 milyon insanı kontrol eden Japonya idi. Avrupalı olarak sadece 350 milyon insanı yöneten Britanya, Fransa (50 milyon) ve Hollanda (35 milyon) imparatorlukları vardı.

[51] **Mitsubishi**- Tosa hanlığından gemi taşımacılığı işi yapan Y.Iwasaki tarafından kurulmuştur. Devletin kendisine 1874'de Tayvan'a askeri taşımacılık konusunda tekel izni vermesi ile oluşturduğu sermayede grup önce kömür madenciliği, gemi inşaa ve sonrasında da hemen herşeyi üretir hale gelmiştir.
Mitsui-Tokugawa dönemininin en önemli Kimono üreticisi ve para değişim bürosu olan şirket Meiji döneminde Merkez Bankası Hazine emanetçisi görevine getirilmiştir. Şirket daha sonra bankacılık, kömür madenciliği ve ticaret alanlarına da girmiştir.
Sumitomo- Tokugawa döneminde Shikoku'da Besshi Bakırmadenini işleten şirket, Meiji döneminde kömür madenciliği, bankacılık, elektrik kabloları ve gübre alanlarına da girmiştir.
Imperial Hotel, Nippon Usen, Nippon Steel, Bank of Tokyo, Osaka Spinning, Sapporo Beer, Tokyo Ticaret Odası, Imperial Theater, Japan Women's University,- Bu dev şirketlerin ve devlet kurumlarının kuruluşunda süper koordinatör olarak adlandırılan.Shibusawa rol almıştır. Benzer şekilde büyük firmaların Osaka'da kurulmasını ise Godai sağlamıştır.

iv) **’Şirket Patlaması’’ (1880’ler sonu ile 1910 arası)**- enflasyonun kontrol altına alınması ve modern finans sisteminin kuruluşu ile birlikte devalüasyon, düşük faiz ve sermayeye kolay ulaşım imkanı sağlanmasının tetiklediği şirket kuruluşu dönemi. Öncelikle tekstil ve demiryolu sanayilerine olan yönelimin sonra tüm sektörlere yayılması

v) **İki savaş dönemi (Çin ile 1894-95 ve Rusya ile 1904-05)**-Her iki savaş sonrası da devletin **demiryolları ve telefon altyapısın oluşturulması için kamu yatırımları örneğinde olduğu gibi parasal öncü olarak piyasalara desteği, Barış zamanında da askeri harcamaların sürdürülmesi. 1895’de Tayvan’ın sömürge olarak alınması, yerel yönetimlerin su sistemi, yol, eğitim gibi yatırımlar için döviz cinsinden bono ihraç etmeleri** ve sonuçta kamu borcu ve ödemeler dengesi açıklarında artış (altın rezervleri düşmüş ve kamu borcu GSYİH oranı %40’a tırmanmıştır-borcun yarısı döviz cinsindendir)

Artan borcun neden olduğu ekonomik krizin kemer sıkma önlemleri ile kontrol altına alınması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Maliye Bakanı Matsukata bir kez daha devreye girer ve 1897’de dünyanın önde gelen ülkelerinin kullandığı altın standardı getirilir. Çin’den savaş tazminatı olarak alınan altın rezervleri sağlamdır. 1 ABD $’ı, 2 Yen’e sabitlenerek enflasyon kontrol altına alınır. Kur riskinin ortadan kaldırılması ile merkezi ve yerel yönetimlerin dövize bağlı borçlanma senetleri çıkararak demiryolu, elektrik, su, gaz gibi altyapı yatırımlarına yönelmeleri mümkün olur. Aynı kaynak savaşların finansmanında da önem kazanır. 1899’da bu kez batılı devletlerin baskısından kurtularak, eşit devlet statüsüne kavuşmuş olmanın verdiği güvenle yabancılara tanınan oturum yasakları kaldırılır.

Yine Merkez Bankasının kuruluşundan başlayarak hızla modern bankacılık sistemi oluşturulur. 1800’lü yılların sonu ile 1929 Büyük Buhran’ın hemen sonrasında Kobe ve Tokyo bazlı yapılan bir araştırmanın sonuçları da gelişen finans sisteminin piyasaları fonlamasındaki etkisini gözler önüne sermektedir. Yaklaşık 50 yılda finans sisteminin yaklaşık yarısı modern finans kuruluşlarının eline geçmiştir.

TABLO: 3 BORÇLANMA KAYNAKLARI

	ÇİFTÇİLER			**SANAYİCİLER**
	1988	**1911**	**1932**	**1932**
Modern Finans Kuruluşları	7,2	35,7	47,3	60,8
Bankalar	7,2	32,7	26,7	59,8
Kooperatifler	-	2,5	16,0	1,0
Düşük faizli devlet kredileri	-	0,5	4,6	-
Geleneksel Finans Kuruluşları	92,8	64,3	52,7	39,2

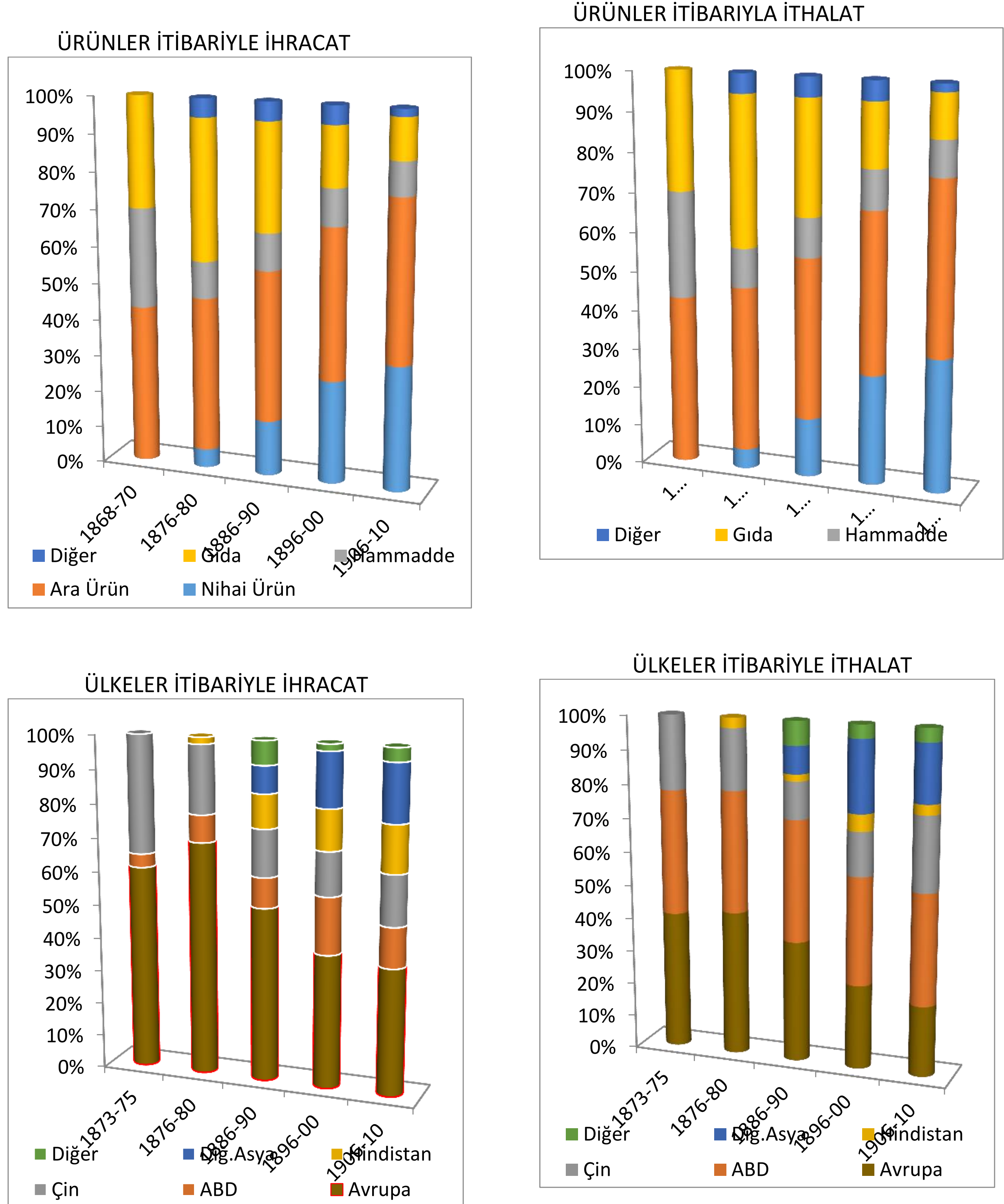
Kaynak: Prof. Teranishi, 1990

İpek ipliği en önemli ihraç ürünü iken onu sırasıyla çay, hububat, deniz ürünleri, mineraller ve kömür takip etmektedir. Özetle ara mal ihracatçısı olan ülkede ipek ipliği II. Dünya Savaşına kadar en önemli ihraç ürünü olmayı sürdürmüştür. Japon ipek ipliği ve çayının en **önemli alıcısı ise ABD’dir.** [52]

[52] ABD genel olarak ipek dokuma sanayini %45-50 gibi yüksek gümrük vergileri ile koruma altına almaya ve kendi iplik sanayini geliştirmeye çalışsa da bunda başarılı olamamıştır.

Ticaretin ithalat boyutunda ise pamuklu ürünlerde ithal ikame sanayinin geliştirilme örneğinde olduğu gibi belirgin kaymalar yaşanmıştır. Önce **nihai ürünler ithalatı ile başlanmış, sonra ara mal ithalatına, en sonunda da hammadde ithalatına geçiş** yapılmıştır. Süreç en sonunda ithalatın minimuma indirilerek ihracata başlanması ile tamamlanmaktadır. Dahili üretim de bu sürece bağlı olarak basit ve düşük kaliteli üretimden daha kapsamlı ve kaliteli üretime dönmektedir. Tekstil örneğinde İngilizlerden makine ve nihai ürün alımı ile başlayan süreç, Japonların Asya pazarını İngilizlerin elinden alması ile sonuçlanmıştır.

Grafik 16: ÖZETLE JAPONYA DIŞ TİCARETİ

Kaynak: Matsumoto & Okudo 1997

Batı teknolojisi Japonya'da 3 ana yöntem ile getirilmiş ve uyarlanmıştır;

i) **Yabancı danışmanların kiralanması** – Japonlar teknolojiyi doğrudan uzmanlarından öğrenmiştir. O kadar ki, yabancı uzmanların maaşı çoğunlukla Bakanların maaşından yüksektir.[53] 1874'de **Sanayi Bakanlığının bütçesinin %34'ünün yabancı uzman maaşlarına** ayrılmış olması olayın boyutunu gözler önüne sermektedir. Birçok proje yabancılar tarafından gerçekleştirilmiş ancak hiçbir zaman yabancıların kontrolü ellerine almalarına izin verilmemiş ve proje süresi tamamlandığında gönderilmişlerdir. Benzer şekilde Japonlar her zaman yabancılardan borç almamaya da özen göstermiştir.

ii) Japon mühendislerin yetiştirilmesi – Yabancı uzmanların maliyetli olması nedeniyle devlet tarafından belirlenen parlak öğrencilere yurtdışında eğitim aldırılmış, 1877'de en yüksek eğitim birimi olarak Teknoloji Enstitüsü kurularak teknolojiyi anlayan mühendisler yetiştirilmiştir.[54]

iii) **Kopyacılık, lisans kullanma, teknik işbirliği-** Yetiştirilen mühendisler ülkeye getirilecek teknolojinin seçilmesi ve uygulamaya alınmasında kullanılmıştır. Yabancı makineler Japon mühendisler tarafından ana üretici ile hiçbir anlaşma olmaksızın kopyalanmış, Mitsui ve Tokada başta ticaret firmaları kullanıcılara bilgi ve teknik destek vermiştir. Bazı hallerde yabancı üretici ile lisans anlaşmaları imzalanmış ancak Japonlar tarafından kısa sürede ele geçirilen bilginin sonrasında anlaşmalar bozulmuştur.

Japon kültüründe masada çalışan mühendis yerine bizzat iş sahasında olan, gereğinde tamir yapan mühendislerin makbul olması gelişimi hızlandırmıştır

1) KALKINMADA ÖNCÜ SEKTÖRLER

Pamuk ve İpek Sanayi

Japon sanayileşmesinde ''pamuk'' süreci anlatan iyi bir örnektir. Sanayi devriminin başlangıcında ana rol üstlenen sektörde Britanya dünya lideri iken Asya'da da Hindistan ana üreticidir. Meiji döneminde Japonya hızla tekstil teknolojisini almış ve kendine uyarlamıştır. Bu noktada yeni ve eski teknolojiden farklı pazarlar için yararlanmayı bilmiştir. Limanları açmasının ardından önce Britanya pamuklu nihai ürünleri ithal eder iken, kısa vadede pamuk ipliği ithalatı yeterli hale gelmiş, 1900'lerin başında ise ham pamuk ithal ederken, pamuk ipliği ihracatına başlayabilmiştir. 20 yy. ilk çeyrekte daha da ötesine geçerek dünyanın en önemli pamuklu nihai ürün ihracatçıları arasına girmiştir. Yeni teknoloji ürünleri dış pazarlar için kullanılırken, geleneksel üretimden bir süre daha iç pazar için yararlanma sürdürülmüş, böylece eski teknolojiyi kullananların biranda işsiz kalmalarının da önüne geçilmiştir.

Ancak ithal ikame sanayi oluşturmak çok kolay olmamış,1870'lerde devlet eli ile kurulan ilk üretim tesisleri, sermaye yetersizliği, kapasite düşüklüğü ve şirketin işleyişini çok zorlu hale getiren suyun döndürme kuvvetinden enerji kullanılması gibi nedenlerle ekonomik olarak karlı yatırımlar olamamıştır. Burdaki dönüm noktası yukarıda bahsedilen lider işadamlarından Shibusawa tarafından Osaka İplik Fabrikasının kuruluşudur. Bu yatırım birçok ilkleri getirmiş ve daha ilk yılda kara geçmeyi başarmıştır;

- ✓ Shibusawa tarafından yatırıma ikna edilen büyük tüccar ve daha önceki bazı Daimyoların biraraya geldiği Anonim Şirket yapısı,
- ✓ Şirketin Shibusawa'nın Başkanı olduğu First National Bank'dan fonlanması,

---

[53] Örneğin Demiryolu İdaresinde İngiliz Uzman Cargill'in maaşı 2000 yen iken ünlü Iwakura Misyonunun başı olan ve Başbakana eşit sayılan Iwakura'nın maaşı 600 yendir.
[54] Bu Enstitü günümüzde Tokyo Mühendislik fakültesi bünyesindedir.

- ✓ Önceki en yüksek 2000 iğ kapasitesinin 5 kat üzerinde, ölçek üretime imkan sağlayan 10.500 iğ kapasitesi,
- ✓ 24 saat faaliyete imkan sağlayan buhar türbini enerjisi,
- ✓ İşçi tedarikini kolaylaştıran kentli alanda yerleşim,
- ✓ Baş mühendis olarak zamanın en ünlü kişisinin görevlendirilmesi,
- ✓ Yerli hammadde yerine daha ucuz Çin pamuğu kullanılması,
- ✓ Daha gelişmiş iğ sistemi ve makinelerin devreye alınması,

Fabrikanın gösterdiği başarı Batı Japonya'da Kansai denilen bölgede en büyükleri Hirano, Amagasaki, Settsu ve Kanebo olan yeni büyük ölçekli fabrikaların kurulmasını sağlamıştır. Fabrikaların sayısı 1899'da 78'e tırmanmış ancak 1900'lerin başında yaşanan resesyonla 1904'de 49'a kadar gerilemiştir.

Diğer taraftan ipek 4 yy'dan itibaren Japonya'nın geleneksel güçlü olduğu bir sektör olup ipekböceği yetiştiriciliği ülke geneline yayılmıştır. Limanların açılması ile başlayan süreçte yabancıların çayla birlikte en çok ithal talebinde olduğu iki üründen biridir. Yabancılarla üreticileri buluşturan Yokohama Tüccarları grubu genellikle ülkenin doğusunda olan üreticileri yönlendirerek hem kendilerini hem de üreticileri geliştirmişler ve birlikte kalkınmışlardır. İpek üretimi sadece el yapımı olarak sürdürülürken zaman içinde değişime uğramış ve büyük fabrika üretimine evrilerek yaklaşık 1 yüzyıl boyunca en önemli ihraç kalemi olarak kalabilmiştir.

Makine Sanayi

Meiji sanayileşmesi özellikle tekstil sektörünün lokomotifliğinde yürüyen hafif sanayi ile başlamıştır.
Japon makine sektörü başlangıçta güçsüz, üretim batılı modellerin taklididir. Japon malı makine ucuz ve düşük kaliteli anlamındadır. Bu dönemde makineler ithal olup, ihracat sözkonusu bile değildir. Sektörün gelişimini hazırlayan önce büyük boyutlu ve Avrupa ve ABD'den ithal en son teknoloji makineleri barındıran askeri KİT'ler, sonrasında ise kademeli olarak devreye giren özel sektördür. Bunların büyük boyutlu olanları tersaneler ve demiryolu araçlarıdır. Orta boyutlu öncüler ise günümüzde Toshiba olarak tanınan Shibaura, NEC, Oki ve Hitachi elekrikli makine ve cihaz fabrikalarıdır. Büyük fabrikalar genellikle makinelerinin önemli kısmını ithal etmiş, küçük kısmını içeride üretmiş ve destek sanayi bulunmadığı için iç piyasadan alımları çok sınırlı olmuştur.

Tablo:4 İSTİHDAM AÇISINDAN EN BÜYÜK FABRİKALAR (1902)

Fabrika Adı	İstihdam\Kişi	Sahiplik
Kure Denizcilik	12.378	Devlet
Yokosuka Denizcilik	6.761	Devlet
Tokyo Askeri Fabrikası	6.452	Devlet
Mitsubishi Tersanesi	5.058	Özel
Sasebo Denizcilik	3.612	Devlet
Osaka Askeri Fabrikası	3.120	Devlet
Kawasaki Tersanesi	3.060	Özel
Shimbashi (demiryolu araçları)	1.721	Devlet
Japan Railroad Omiya	1.700	Özel
Osaka Çelik	1.623	Özel
Kobe(demiryolu araçları)	1.566	Devlet
Uraga Tersanesi	1.522	Özel
Deniz Silahları Fabrikası	1.521	Devlet
Shibaura Mühendislik (günümüz Toshiba)	502	Özel
Seikosha (günümüz Seiko)	211	Özel
Nippon Electric (günümüzde de NEC)	150	Özel

Kaynak: Sawai, 1990, s.221

Mühendilerin tecrübelerini artırmak ve öğrenmek amacıyla fabrikalar arasında dolaşımı, teknoloji transferi ve uyumlaştırılmasında çok yardımcı bir unsur olmuştur. **Yeni kurulan Teknoloji Enstitüsü mezunlarının KİT'lerde deneyim kazandıktan sonra özel sektöre geçmeleri veya kendi üretim tesislerini kurmaları** ile batı teknolojisi ülkenin her yerine yayılma olanağı bulmuştur. **Küçük ve ortaboy işletmeler büyük tesislerin civarına yerleşerek sektörel kümelenme örnekleri** oluşturulmuştur.

Demiryolu Taşıtları

Demiryolu vagon ve lokomotifleri kendi arasında, kullanılan teknoloji açısından çok farklı iki üründür. Lokomotif çok daha ileri teknoloji gerektiren bir ürün olup 1900 yılındaki ilk yerli üretime kadar tamamıyla ithal edilmek durumunda kalınmıştır. Bu tarihte bir KİT olan Shimbashi fabrikası iki özel sektör firması (Japan ve Kansai Demiryolları) ile işbirliğine gitmiş, mühendisler karşılıklı gerek görülen yerlere kaydırılmış, 1912'de bu kez devlet yetersizliklerini kapatmak için teknoloji, hammadde, üretim yönetim desteği, yurtdışında mühendis eğitimi gibi destekler de vererek 4 özel sektör firmasını kopya üretimler için görevlendirmiştir. Sektörde faaliyet gösteren özel sektör firmaları hatalı yatırımlar sonucu zarar etmeleri ve askeri nedenlerle 1906'da devletleştirilmiştir.

Gemi İnşaa

Gemi inşaası stratejik sektörlerden biri olarak belirlenip devlet tarafından 700 grosston üzeri gemilerin yapımı teşvik edilmiştir. Yeterince karlı olmayan askeri gemi inşaasında devlet destek unsuru olarak malzeme temin etmiştir. Örneğin piyasanın en etkin 2 oyuncusu Mitsubishi (Nagasaki) ve Kawasaki (Kobe) daha önce devletin iken uygun koşullarda özel sektöre devredilen tersanelerdir.

Gemilerin yarısı iç piyasa için, diğer yarısı ise başta Çin ve Tayland'a olmak üzere ihracat veya askeri amaçlı olarak imal edilmiştir.

Elektrikli Makineler

Sektörün öncüsü Shibaura Mühendislik (daha sonra Toshiba olacaktır) 502 işçili denizcilere ürün üreten bir işletme olarak kurulur. Zamanla askeri fabrikaların kendi ihtiyaçlarını kendi bünyelerinde üretmeleriyle alımı kesmeleri ile fabrika özel sektöre jeneratör ve transformatör üretimine kaymıştır. Shibaura'nın finansal krize düştüğü bir dönemde Mitsui Zaibatsu'su[55] kurtarma görevini üstlenmiştir. Shibaura aynı zamanda ABD'li dev General Electric ile işbirliği kurar. Benzer işbirlikleri Mitsubishi Electric ile Westin House (ABD) ve Furukawa Electric ile Siemens (Almanya) arasında da kurulur. Ancak tüm yerli üretim çabalarına karşın jeneratör ve transformatör pazarı 1911'de hala ¾ oranında yabancı ürünlerin hakimiyetinde olup yerli üretimin öne geçmesi ancak 20 yy. ortalarına doğru olacaktır.

Sektörün en büyüklerinden NEC'in (Nippon[56] Electric Company) kuruluş öyküsü de çok ilginçtir. Japon telefon altyapısının kurulmasının gündemde olduğu yıllarda ABD'li dev Western Electric önce yerel üretici Oki ile anlaşmaya çalışır. Oki reddedince %54 pay ile hakim hisse olarak Japon yatırımcılarla 1898'de NEC kurulur. Kuruluş yıllarında Western Electric acentesi gibi başlayıp onun ürünlerini satan firma zaman içinde kendi ürünlerini geliştirip ana firmadan daha bağımsız bir hal alır ve telefon ekipmanlarında devletin en büyük tedarikçisi haline gelir.

---

[55] Hemen her sektörde genel ticaret, yatırım ve üretim gerçekleştiren bir tür devasa holdinglere verilen isim
[56] Nippon- Japonca'da Japonya'ya verilen isimdir

2) İKİ DÜNYA SAVAŞI ARASI

a) 1.Dünya Savaşı ve Savaştan Faydalanma

I. Dünya Savaşının[57] patlaması ekonomide doping etkisi yapmıştır. Savaşa dahil olan Avrupalı güçler savaş ortamı içinde olduklarından ihracatları sekteye uğramış, oluşan boşluğu Japonya doldurarak müthiş bir ihracata dayalı kalkınma ortamının içerisine girmiştir. Halen Japon malları daha düşük kalitede olmasına karşın piyasalardan çekilen Avrupa mallarının yerini almıştır. Savaş sırasında iç piyasada fiyat düzeyi yaklaşık 2 katına çıkmış, milli gelir yıllık ortalama %10'un üzerinde büyümüştür. Dış talep, iç talebin önüne geçmiş, şirket karları patlamış, altın rezervleri hızla yükselmiştir. Diğer bir ifade ile Japonya savaş öncesi ödemeler dengesinde ve borçlanma düzeyinde ortaya çıkan krizi savaş sayesinde kolaylıkla atlatmıştır. **1913-1919 arası toplam sanayi üretimi 1,65 kat, makine sanayi 3,1 kat, demir çelik sanayi 1,8 kat, kimyasallar 1,6 kat ve tekstil 1,6 kat büyüme kaydetmiştir.**

Ekonominin güçlenmesi, Japonya'nın bölgesinde etkin siyasi güç olması ile birleşince ülke uluslararası konferanslara ABD, Britanya, Fransa ve İtalya ile birlikte ''Büyük Beşli'' arasında yer alarak katılır hale gelmiştir. Japonya artık batılı emperyalistler için büyük bir rakip ve doğulular için ise tehlikeli bir yeni yayılmacı imparatorluk haline gelmiştir.

b) Savaş Sonrası Durgunluk ve Ekonomik Gelişmeler

Savaşın sona ermesi tüm dünyada olduğu gibi Japonya'da da durgunluğa yol açmıştır. 1918 sonrası genel durumun bilinmesinde yarar vardır. 8 milyon asker, 10 milyon sivil ölmüş, 21 milyon asker yaralanmıştır. Avrupa'nın siyasi haritası büyük değişikliğe uğramış Rusya, Avusturya-Macaristan ve Almanya hükümdarlıkları ile Osmanlı İmparatorluğu devrimle birlikte silinip gitmiştir. Versailles anlaşması ile 1990'larda savaşarak veya savaşmadan dağılan Çekoslavakya ve Yugoslavya oluşturulmuş, Polonya; Almanya ve Rusya'dan, Romanya ise Macaristan ve Rusya'dan toprak verilerek büyütülmüştür. Osmanlı toprakları İngiliz, Fransız, İtalya ve Yunanlılar arasında paylaşılırken Almanya taşıyamayacağı tazminata mahkum edilmiştir.

Tüm bu olumsuz gelişmeler ve tek tek ülke bazında korkunç sonuçları görülen Savaşın yıkımı Rusya'da komünizmin, savaşla birlikte 1929 ekonomik buhranı ise faşizmin doğuşuna ve sonrasında ve II.Dünya savaşına yol açan gelişmelere neden olmuştur. [58]

---

[57] İngiltere, Fransa ve ABD ile birlikte İtilaf Devletleri tarafında yeraldı. Japonya I.Dünya Savaşına katılmamış, yalnızca Britanya ile askeri işbirliği anlaşmasını kullanarak Çin'in Alman işgali altındaki Jiaozhou Wan bölgesini ve Pasifik'teki bazı adaları ele geçirmiştir. Öte yandan Çin'e karşı yayılmacılık politikasını sürdürmüştür. Daha Dünya savaşı sürerken 1915'de Japonya Çin'e, daha önde 1897'de ele geçirmesine karşın batılı güçlerin baskısı ile bırakmak zorunda kaldığı Almanların işgal ettiği Çin toprağı Shandong yarımadasının verilmesi, Güney Mançurya'daki ve İç Moğolistan'daki Japon etki alanlarının genişletilmesi, Çin'in topraklarını kolaylıkla başka ülkelere vermemesi, Japon danışmanların kabulü gibi unsurları da içeren 21 maddelik bir "Talep Listesi" verir ve zorla kabul ettirir. Benzer şekilde Komunist Devrimine engel olmak için bütün büyük güçler gibi Japonya da Sibirya'ya asker gönderir. Diğer güçler başarısız olup çekilmesine rağmen Japonya zaten sayı olarak en fazla olan birliklerini daha uzun süre Rusya topraklarında tutar. Bu girişimler Japonya'yı olağan şüpheli haline sokar.

[58] 1921 Washington Deniz Gücü Konferansında (9 Güçler toplantısı diye de bilinir) Savaş gemisi sahipliğinde ABD ve Britanya (5), Japonya (3), Fransa ve İtalya (1,67) oranları ile Japonya'nın gücü tanınır. Bu Japonya'ya Pasifik'te üstünlük sağlar. Toplantıda Çin topraklarının işgali de yasaklanır. Japonya'nın Çin'den 21 maddelik talebi de bu çerçevede uluslararası topluluk tarafından reddedilir. Japonya'nın bunu kabulü 1927'e kadar sürer. Bu tarihte Japon hükümeti Çin'e asker gönderir. 1931'de Mançurya'da yerleşik birlikler işgale başlar.

Japonya'da durgunluğa giriş 1920'ye rastlar. Bu yıl, pamuk ipliği fiyatları %60, ipek ipliği %70 ve borsa endeksi %55 düşer. İzleyen 10 yılda ülke sık sık durgunluk ve en ağırı 1927'de yaşanan banka krizleri ile karşı karşıya kalır. Durgunluk dönemleri sık olmasına karşın sürelerinin nispeten kısa olması ve fiyatların düşmekle beraber stabil hale gelmesi avantajdır. **1900'lü yılların başındaki ticaret açıkları geri döner ve savaş döneminde biriktirilen rezervleri eritir. Öyle ki, 1919'da 2,2 milyar yene ulaşan rezervler 1929'a kadar yavaşça inerek 1,3 milyar yene, 1929-31 arası ise hızlı kayıpla 0,5 milyar yen dolaylarına iner.** Japon hükümetinin piyasayı serbest işleyişe bırakarak **kötü durumda olan şirket ve finans kuruluşlarını batmaya bırakmak yerine Merkez Bankası fonları ile müdahale** ederek kurtarma yolunu seçmesi kriz zamanı acılarını hafifletir ama sorunların birikerek ileride daha ağır şekilde ortaya çıkacak şekilde ötelenmesine neden olur.

Yeni Sanayi Kuruluşlarının Doğuşu : Ekonomik sıkıntıların yaşandığı 1920'lerde yeni imalat sanayi kuruluşlarının büyümesi ise ekonomide genel görünüme tezat, gerçek başarı öyküsüdür. Demir- Çelik, kimya, elektrikli makineler, genel makine ve suni ipek alt sektörlerinin lokomotifliğinde "ağır sanayi" gelişmeye devam eder. **1930'lara gelindiğinde artık Japonya çoğu makineyi kendisi üretebiliyor haldedir.**

Bu gelişimin ana nedenlerinden ilki Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında belirli bir dönem yıkıma uğramış **Avrupalı üreticilerin rekabet etme imkanlarının olmaması i**le doğal olarak sağlanan sektörel korunmadır. **İkincisi de, devlet tarafından sağlanan** parasal genişleme, askeri projelerle gelen yatırımlar ve gümrük tarifeleri duvarları oluşturulması şeklindeki koruma politikalarının uygulanmasıdır. **Hatta "devlet aşırı rekabet ve atıl kapasitenin önüne geçmek için sanayi kartellerinin oluşturulmasını teşvik etmiştir"** dahi denilebilir.

Üçüncüsü çok sayıda **hidroelektrik santralleri ve demiryolu yatırımının** yapılması ile sürdürülen talep ve yanında oluşan **arz fazlası elektriğin şirketlere çok düşük fiyatlarla sağlanması**nın getirdiği maliyet avantajıdır. Bu durum çok sayıda elektrik yoğun çalışan amonyum sülfat, gübre, suni ipek ve alüminyum tesislerinin kuruluşunu tetiklemiştir.

Dördüncüsü, **yabancı sermayeli yatırımlar kullanılarak teknoloji** geliştirilmiştir. NEC, Shibaura, Mitsubishi Electrik, Furukawa, Nissan gibi ekonominin öncü şirketleri, GE, Westinghouse, Siemens, Ford, GM, Dunlop, Goodrich gibi ABD ve Avrupa'nın devleriyle çeşitli şekillerde işbirliği veya ortaklıklar gerçekleştirmiştir.

Son olarak sanayi kuruluşları arasında bağlar kurulabilmiştir. Örn; demir-çelik sanayinin kuruluşu, bu ürünü hammadde olarak kullanan gemi inşa, makine vb sektörlerin kurulmasına önayak olmuştur. Ağır sanayinin gelişimi ile 1920-30 arası ekonomik durgunluk dönemine kontrast şekilde, **Nissan, Nicchitsu ve Mori adlı kendi bankaları olmayan, siyasi destek ve bağlantıları yüksek, Kore ve Mançurya'da da önemli yatırımları olan yeni "Zaibatsu"lar**[59] ekonomiye kazandırılmıştır.

Bu dönemin bir özelliği de savaşla birlikte kurlarda dengeyi sağlayan "altın standardı"nın ortadan kalkması ile Japon yeninin de 1917'de dalgalı kura geçmek zorunda kalmasıdır. Ekonomide öngörüyü

---

[59] **Nissan**-1928'de Ayukawa adlı lider işadamı tarafından Nihon Sangyo (Japonya Sanayisi) adıyla kurulmuştur. Fonlarını büyük ölçüde Borsaya açılarak sağlayan grup, madencilik, makine, otomotiv, kimyasallar ve balıkçılık alanlarına yoğunlaşmıştır. Mançurya'ya büyük yatırımları olmuştur. Hitachi ve Nissan Motor gruba aittir.

Nicchitsu- 1908'de Noguchi tarafından Nihon Chisso Hiryo (Japon Nitrat Gübre) adı ile kurulmuştur. Elektrik yoğun üretimle kimya, gübre, suni ipek, ilaç, patlayıcı ve metal rafineri alanlarına yoğunlaşmış ve Kore'de büyük yatırımlar gerçekleştirmiştir.

Mori-1926'da Mori tarafından kurulmuştur. Ana faaliyet alanı iyot, gübre, alüminyum rafinerizasyonu ile elektrikli makineler ve patlayıcılardır.

azaltarak istikrarsızlık getirdiği düşünülen sorunun çözümü için devlet 1919, 1923 ve 1927'lerde sabit kura geçme planlarını açıklasa da çeşitli nedenlerle yapamamıştır.

Büyük Kanto Depremi ve Grup Bankalarının Batışı: Japonya'da finans sağlamak amacı ile banka ve diğer kuruluşlardan kredi almak yerine sadece aile şirketleri ve sınırlı sayıda şirket portföyüne sahip banka kuruluşu (Kikan Ginko) çok yaygın olarak kullanılmıştır. 1900-10 arası bu tür küçük bankaların sayısının 2000'in üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Kalkınma dönemlerinde iyi gelir sağlayan bu kuruluşlar I. Dünya Savaşı sonrasının olumsuz ortamında büyük sıkıntıya girmiştir. 1920 başlarında hükümet bu tür kuruluşların iflasına izin vermemiş ve ucuz kredilerle suni olarak hayatta tutmuştur, ta ki Büyük Kanto depremi sonrasına kadar…

1 Eylül 1923'de Kanto bölgesi 7.9 Richter şiddetinde depremle sarsılır. Tokyo ve Yokohama çok kötü etkilenir. Deprem aileler öğle yemeğine hazırlandığı sırada vurmuştur. 100.000 kişi ölür, 43.000 kişi kayıptır. 700.000 ev hasar görmüştür. Hasar taleplerini karşılamakta zorlanan bankalara Japon Merkez Bankası deprem tahvilleri karşılığı ucuz kredi sağlayarak destek olur. Ancak depremle hiç ilgisi olmayan "kötü" krediler de bu kapsamda BOJ'ye getirildiğinde BOJ zorlanmaya başlar. Durum Parlamento'da tartışılmaya başlanır. 14 Mart 1927'de Maliye Bakanı Katoaka, durumun ciddiyetini anlatmak için " Bugün öğle sularında en sonunda Tokyo Watanabe Bankası iflas etti" diye konuşunca bu haber finans piyasalarında bomba etkisi yapar. Gerçekte Watanabe bankası batmamış, likidite ihtiyacına girmiş ve kısa süre sonra bu sorun çözülmüştür. Ancak Bakan'a haber veren bürokrat bu ayrıntıyı atlamıştır. Halk paralarını çekmek için bankaların önüne yığılır. Tokyo'da pek çok banka kapanır.

Yine bu dönemde yeni gelişen büyük şirketlerden olan ve cirosu Mitsui ve Mitsubishi gibi Zaibatsu'ların bile üzerine çıkan Suzuki Shoten firması da borç krizine girer. Tayvan'da büyük yatırımları olduğu için Tayvan Merkez Bankası olarak da faaliyet gösteren Bank of Taiwan'a (BOT) yeni kredi için başvurur. BOT, kendisine hala ödenmemiş yüklü borcu bulunan Shoten ile ilişkisini kesemez ve vadesi gelen borçları ertelediği gibi yeni kredi de açar. 26 Mart 1927'de durum o kadar ağırdır ki, BOT yeni kredi vermeyi artık reddetmek durumunda kalır. Herkes Shoten kadar büyük bir değere devletin mutlaka destek vereceği düşüncesindedir. BOT'un kredi vermeyi kestiği duyulunca diğer ticari bankalar BOT'un zor durumda olduğunu düşünerek BOT'a verdikleri kredileri geri çağırır. BOT kurtulmak için Japon Merkez Bankasına başvurur. Japon Merkez Bankası bu olaydan dolayı uğrayacağı zararın karşılanacağına dair kanun çıkmasını ister. Taslak hazırlanır ancak onayda gecikilir. Sonuçta 18 Nisan 1927'de BOT batar. Aynı gün pamuk işinde ihtisaslaşan Omi Bankası da iflasını ister. Her iki bankanın batışı piyasada zincir reaksiyona neden olur. 22 Nisan'da Hükümet 2 günlüğüne tüm bankaları kapatır ve sonrasında da 3 hafta sürecek moratoryum ilan eder. Bu süre sonunda piyasalar biraz daha yatışmıştır. Ancak yine de çok sayıda banka batar. Küçük bankalarda birikimlerini kaybedenleri gören halk paralarını küçüklerden çekip daha güvenilir olduğunu düşündüğü büyüklere yatırmaya başlayınca bu da iflaslara neden olur.

Sonuçta 1919'da 2000'i aşan banka sayısı 1932'ye gelindiğinde 625'e inmiş, mevduatların büyük kısmı Mitsui, Mitsubishi, Sumitomo, Yasuda ve Daiichi şeklindeki ilk 5 bankada toplanmıştır.

c) Büyük Buhran Japonya'da

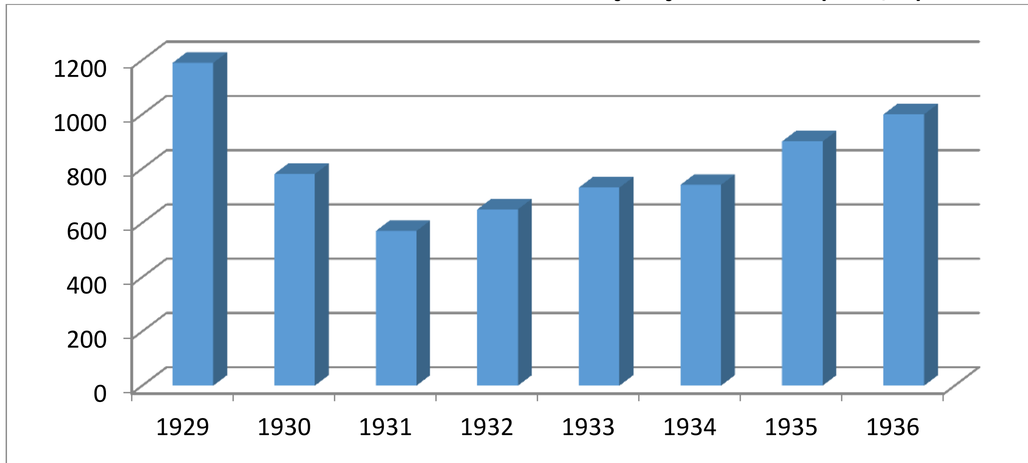
Japonya ekonomi tarihindeki en büyük sıkıntıyı 1930-32 yılları arasında yaşamıştır. Ekim 1929'daki Kara Perşembenin ardından büyük buhran Japonya'yı da etkisi altına almıştır. ABD'de başlayan ekonomik kriz Japonya'da da fiyat seviyesinin düşmesine ve işsizliğin hızla tırmanmasına neden olmuştur. Ülke büyük buhrana yetersiz bankaları sistem dışına çıkarmak amacıyla deflasyonist politika

uyguladığı bir dönemde yakalanmıştır.[60] Büyük buhranla Japonya'da ortaya çıkan gelişmeler şu şekildedir;

1929-31 arası 2 yılda toptan eşya fiyatları endeksi %30, tarımsal ürün fiyatları %40, tekstil ürünleri fiyatları ise %50 gerilemiştir. Oysa üretimde belirgin bir gerileme yoktur. Hatta milli hasıla artışı pozitif seviyelerdedir.

Özellikle kırsal alanda yoksulluk ağırlaşmış, hatta 1934'de kıtlık ortaya çıkmıştır. Ülkenin kuzeydoğusunda Tohoku'da açlıktan ölen çocuklar ile kızlarını satmak zorunda kalan ailelere rastlanmıştır. Bu durum halkta hükümete ve büyük işalemine öfke olarak yansımıştır.

Grafik 17: BUHRAN YILLARI ORTALAMA ÇİFTÇİ GELİRLERİ (Yen\Yıl)

Kaynak: Historical statistics of Japan, Vol.2, 1988

Serbest rekabetin durumu ağırlaştırdığı düşüncesi ile kartelleşme ve üretim kısıtlamaları devlet kontrolünde uygulanmıştır. Bu kısıtlamalar pamuk ipliği, suni ipek, şeker, bira, kağıt, çimento, çelik, kömür ve hemen tüm ürünlere yayılmıştır.

Ekonomideki bu sıkıntılar faşist düşüncenin de doğuşuna zemin olmuş, halk askerler ve milliyetçiler tarafından seslendirilen reform hükümeti taleplerini desteklemeye başlamıştır. 1930'larda e**konomik liberalizmden devlet idaresi altında daha fazla kontrol ve askeri yayılmacılık düşüncesine bir kayış** vardır. Bunun başlıca nedenleri ise; büyük buhranın etkileri, ABD tarzı serbest pazar ekonomisinin artık bir işe yaramayacağına inanılması, Marksizm'in etkisi, SSCB'nin ekonomik başarıları, politikacılardan memnuniyetsizlik ve "Çin konusunda yumuşak politika izlendiğine olan inanç"tır

d) Ekonomide Devletin Artan Etkisi ve Dünya Savaşı

Böylesi bir ortamda başa geçen yeni Hükümetin, devletin gücünü artırma, kamu yatırımları ve askeri harcamalarla ekonomiyi canlandırma ve askeri yayılmacılık politikaları uygulaması şaşırtıcı değildir. **Yeni Maliye Bakanı Takahashi selefine tamamen zıt politikaları ile (altın standardından vazgeçme, yenin devalüesi, parasal genişleme) Japon Keynes olarak da bilinir.** Bu dönemde; "başarısız darbe girişimleri (1931 ve 1937), Mançurya'nın işgali (1931), bunu reddeden uluslararası topluma karşı Milletler Cemiyetinden ayrılınması (1933), 1937'de Pekin'de Çin ordusu ile başlayan küçük çatışmanın ardından daha büyük kuvvetle 1945'e kadar sürecek savaş" gibi pek çok olay ekonomiyi de doğrudan etkileyen siyasi ve askeri gelişmeler olarak ortaya çıkmıştır.

---

[60] Bu politika Aralık 1931'de hükümeti düşürürken, mimarı Maliye Bakanı Inoue 1932'de suikastle öldürülmüştür. Yerine gelen Bakan Takahashi de 1936'da aynı sona uğramıştır.

İlk kez Çin Savaşı dolayısı ile savaş ekonomisi bir planlama çerçevesinde başlatılmıştır. **1937'de Planlama Kurulu kurulur ve 1938'de Kaynak Mobilizasyonu adı altında Japonya'nın ilk ekonomik planı** yayımlanır. 1939'da II.Dünya savaşı başlar. 1940'da Güneydoğu Asya'da Japon yayılmacılığı ve Alman ordularının başarılarından[61] istifade amacıyla güçlü tek parti iktidarının gereğine inanarak, **tüm partiler kapatılır.** Tüm ülke ve imkanları "Büyük Politikaları İtaatle Destekleyenler" (Taisei Yokusankai) adlı bir oluşum altında örgütlenir. 1943'de Askeri İhtiyaçlar İçin Şirketler Kanunu çıkarılarak belirlenen şirketler devlet kontrolüne alınır. Savaş sırasında yayılmacı politikaları nedeniyle dünya ile ticareti kısıtlanan Japonya gerekli hammaddeleri "yen bloku" olarak tanımlanan Kore, Tayvan, Mançurya'dan temine girişir. Kaynaklarını çeşitlendirmek amacıyla yeni sömürge olarak Fransız Hindiçin'i (Vietnam) işgal edince ABD'nin petrol ambargosu ile karşılaşır. Petrol gibi hayati bir emtianın kesilmesine dayanamayacak olan Japonya Temmuz 1941'de ABD'ye saldırarak faşist blokla birlik olur.

Savaşın ilk yıllarında büyük başarılar gösteren Japonya deniz ulaşım yollarının kesilmesi üzerine sömürgelerinden kaynak ve petrol getirememe sıkıntısına ve müttefikleri olan Almanya ve İtalya yenilmesine rağmen pes etmemiş, ancak yeni geliştirilen atom bombası ile Ağustos 1945'de Hiroşima ve Nagasaki'nin vurulması ile teslim olmuştur.[62]

Tablo:5 II.DÜNYA SAVAŞI İLE MİİLİ SERVETİN DEĞİŞİMİ (Milyon Yen)

	Savaş Öncesi	Savaş Sonu	Tahribat %
Gemiler	9.125	1.796	80,3
Sanayi Makineleri	23.346	15.352	34,2
Sanayi Malzemeleri	32.953	25.089	23,9
Hanehalkı Varlıkları	46.427	36.869	20,6
Yapılar	90.435	68.215	24,6
Haberleşme ve Su Sistemi	4.156	3.497	15,9
Elektrik ve Gaz Sistemi	14.933	13.313	10,8
Demiryolları ve Araçları	15.415	13.892	9,9
TOPLAM VARLIKLAR	**253.130**	**188.852**	**25,4**

Kaynak: Economic Stabilization Board, 1949

IX) KÜLLERİNDEN DOĞMAK

Savaşta toplam servetinin yaklaşık 1\4'ünü kaybetmesine karşın enerji ve hammadde yokluğu nedeniyle 1945-46'da üretim savaş zamanının %20'sine, savaş öncesinin ise %30'ine gerilemiştir. İşsizlik kısa vadede 10 milyonu aşmış, gıda karneye bağlanmıştır. Hükümetin bir yandan fiyat kontrolü uygulayıp bir yandan para basması sonucu enflasyon 1949'a kadar 3 haneli rakamlarda kalmıştır. Özel sektörün dış ticareti yasaklanmış, kamunun ise katı kurallara bağlanmıştır. Bu dönemde halk devlet sübvansiyonları ile şaşırtıcı şekilde ABD'nin insani yardımı (1946-50 arası 1,95 milyar $) ile yaşamını sürdürmüştür. 1947-49 arası "öncelikli üretim" hedefleri belirlenerek itaatkar ve vatansever Japon halkı bu hedeflere yönlendirilir. Ekonomi böylece toparlanmaya başlayacaktır.

Japonya 1945-51 arası ABD işgali altında olup tüm kararlarda Japon hükümeti Tokyo'da bulunan Müttefik Kuvvetler Merkezi (SCAP) Kumandanı ABD Generali Mac Arthur'dan onay almak durumundadır. SCAP Japonya'nın yeniden savaş gücü olabilmesini engellemek için ekonomik kalkınmasını engelleme çabası içinde olmuş, ağır sanayiye izin verilmemiş, mevcut makine parkının önemli bölümü savaş tazminatı olarak Asya'nın çeşitli ülkelerine gönderilmiştir.

[61] 1930'lar büyük silahlanma yarışına tanık olur. Savaş uçakları, radar, denizaltı gibi yeni silahların yanında genel olarak teknolojide büyük gelişmeler sağlanır. Örn; Japonya'nın savaş uçağı üretimi 1937'ye göre 6 yılda 22 kat artar.

[62] Hiroşima'da 120.000, Nagasaki'de 70.000 kişinin ilk anda öldüğü tahmin edilmektedir. Yine Mart 1945'de Tokyo'nun konvansiyonel bombalarla vurulmasında da ölü sayısı 100.000 olarak belirtilmektedir.

Totaliter yönetimin yayılmacılıktaki suçu bilindiği için demokratik kurallar yerleştirilmeye çalışılmıştır. Zaibatsu'ların askeri faaliyetteki etkileri görüldüğü için küçük parçalara bölünmesine gidilmiş, ancak sonra vazgeçilerek ana holdingin etkisinin daha sınırlandığı gevşek şirketler topluluğu (keiretsu) yapılanmasına dönülmüştür. İşçilerin haklarını artıran yeni iş kanunları ve toprak reformu getirilmiştir. **3 Mayıs 1947'de insan haklarını, demokrasi ve güçler ayrılığını garanti altına alan, askeri güç bulundurulmasını yasaklayan yeni anayasa kabul edilmiştir.**

1949'da Japonya'ya gönderilen ABD heyetinin başındaki **Dodge** tarafından zorla uygulatılan[63] sübvansiyonların ve gerçekçi olmayan faiz uygulamalarının kaldırılması, vergilerin artırılması, harcamaların kesilmesi ve bütçe fazlasının hedeflenmesi, ABD $'nın 360 Japon yenine devalüe edilmesi şeklindeki ekonomik önlemler enflasyonu kontrol altına almakla beraber ekonomide yavaşlamaya neden olmuştur. Bu riski ortadan kaldıran ve Japonya'yı **tekrar atağa kaldıran ise 1950-53 arası yaşanan Kore Savaşıdır. ABD savaşta ihtiyaçların tedarik kaynağı olarak Japonya'yı kullanınca** ekonomi I. Dünya Savaşında olduğu gibi hızlı büyüme dönemine tekrar girmiştir. 1951-1971 arası milli gelirde yıllık ortalama büyüme %9,4'dür. Bu da onu o tarihten itibaren Almanya'nın önünde kapitalist dünyanın ABD'den sonra en büyük ekonomisi konumuna taşımıştır.

Bu gelişmede hiç kuşkusuz acı reçete olarak yaklaşılan Dodge kararlarının etkisi de yadsınamaz. **Artık ekonomik planlama ve sübvansiyonlar dönemi bitmiş, firmaların ayakta kalmak için etkin ve maliyet düşürücü çabaları ile rekabete açılmaları gelmiştir. Rekabette öne geçmek için de seçilen yöntem ürün geliştirme-iyileştirmedir.** Kendini geliştirmeyenlerin devlet korumasında olmayacağı ve iflaslarına izin verileceği bilgisi piyasalara verilir. **Kore savaşı sırasında ABD'ye tedarik patlamasından elde edilen sermaye yeni teknoloji ve makine için kaynak olur.**

Bugünkü kalkınmanın temellerinin atıldığı 1950'lerde ayrıca **döviz bütçesi, teknoloji ithalatı da dahil sermaye kontrolü, bazı sektörler için tercihli vergi uygulaması, Japon Kalkınma Bankası ve İhtisas Bankalarının kurulması** gibi yenilikler de dikkat çekicidir.

1960'larda bu kez 2 olay belirleyici olacaktır. Kyushu'da Mitsui tarafından işletilen Mieke Kömür Madeninde verimlilik amacıyla işçi çıkarılması üzerine sendikalı işçiler protestoyla madeni işgal eder. Bu Japonya'daki tüm işverenlerle işçiler arasında temsili bir mücadele olarak algılanır ve işçiler kaybeder. Diğer olayda ise ABD ile Güvenlik anlaşmasının yenilenmesi görüşmeleri sırasında bir kadının öldüğü büyük protestoların olmasıdır. Anlaşma yine de imzalanır. Bu iki olay sonrasında **hükümet ideolojik ve siyasi tartışmaların bir kenara bırakılması ile 10 yılda milli geliri 2 katına çıkarma hedefini açıklar. Japonya toplumu aşırılığı ve aykırı görüşleri reddetmektedir. Hedefe ulaşmak için yılda %7,2 büyüme gereklidir ve Japonya bu hedefi 6,5 yılda tutturur.** [64]

1950'de ABD ile kişi başı satın alma gücü paritesine göre 1\16 olan fark 1960'da 1\6'ya, 1970'de 1\2,5'a iner. 1980'de 1.42, 1990'da 1,23'e kadar gerileyen fark, Japonya'nın nispeten düşük büyüme peformansı ile yeniden açılmaya başlayarak 2000'de 1,35, 2010'da 1,37 ve 2016'da 1,39 olarak gerçekleşir. ABD bir tarafa bırakılacak olursa Japonya'nın başarısı Avrupalı büyüklere kıyasla daha net ortaya çıkacaktır. **Satınalma gücüne göre Japonya kişi başı milli gelirde İtalya'yı 1966'da, Britanya'yı 1975'de geride bırakır.** Ekonominin ulaştığı refah düzeyini yeni bir Toyota Corolla alım için ihtiyaç duyulan çalışma süresi ile ifade edecek olursak; 1966'da 10,7 ay, 1974'de 4,0 ay, 1991'de ise yalnızca 2,4 aylık çalışma yeterlidir. Bu muazzam bir alım gücüdür.

Uluslararası fonların akılcı kullanımı sözkonusudur. Japonya 1952'de Dünya Bankasına üye olur ve Hindistan'dan sonra en büyük yararlanıcı haline gelir. 1969'a kadar buradan borçlanan **ülke aldığı**

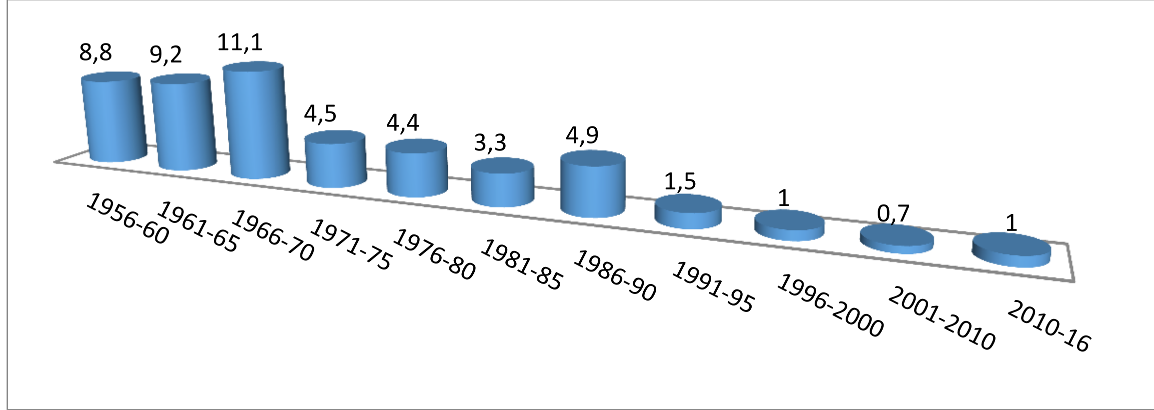
---

[63] 1951 san Francisco Anlaşması ile Japonya ABD'den politik bağımsızlığını kazanmıştır.

[64] Büyüme hızı 1970 ve 1980'lerde ortalama %4,5 olarak gerçekleştikten sonra bugün gelişmiş ülkelerde görüldüğü üzere %1-2 aralığında devam etmektedir.

fonların tamamını kendi Kalkınma Bankası denetiminde enerji santralleri, karayolları, hızlı trenler gibi altyapı projelerinde kullanır. Ancak bu dev yatırımlar bile toplam yatırımların ancak %1'i seviyesindedir. Japonya'ya yabancı doğrudan yatırımları neredeyse yok gibidir ve çok **büyük rakamlara ulaşan yatırımların tamamı iç tasarruflarla finanse edilir. Japon özel sektörü teknoloji ithalatında çok aktif olup Hükümet de bunu destekleyici politikalar izler.**

Grafik 18: JAPONYA GSYİH GELİŞİMİ -%

Kaynak: Post War Development of Japan, Shigeru Otsubo Nagoya University,

1949'da yeniden yapılandırılan **Japon Ekonomi, Ticaret ve Sanayi Bakanlığı (MITI) sanayileşmede öncü rol üstlenir.** Desteğe ihtiyacı olan otomotiv sektörü güçlenene kadar yüksek gümrük duvarları ile korunurken, tüketici elektroniği, kameralar, motorsiklet, piano, saat ve hesap makineleri sektörleri rekabet gücü yüksek değerlendirilerek kendi işleyişine bırakılır. Tüm ülkelerde şu veya bu şekilde bulunan tercihli vergilendirme, sübvansiyonlar, düşük faizli kredi, ArGe desteği, KOBİlerin teşviki, piyasaya girişlerin kısıtlanması, üretim, yatırım ve ihracatın koordinasyonu, altyapının devlet eliyle kurulması gibi önlemlerin Japonlar tarafından daha gerçeğe ve ihtiyaçlara uygun ve etkin olarak uygulandığı kabul edilir. **Teşvik planlamasında küresel olarak ihtiyaç duyulan sektörlere öncelik verilmektedir.**

MITI'nin başarısı birçok ülke tarafından araştırma konusu yapılmış olup, uzmanlar bunun **MITI'nın her zaman özel sektörle açık diyalog halinde bulunmasına bağlamaktadır.** MITI'nin birçok uygulaması kopyalanmıştır. Örneğin **Japonların 1958'de MITI bünyesinde kurduğu ve bugün 55 ülkede 74 ofis şeklinde faaliyet gösteren Japon Dış Ticaret Örgütü-JETRO benzeri** kuruluşları Kore, İspanya, Tayland, Malezya ve birçok ülke benzer fonksiyon hedefleri ile faaliyete geçirmiştir. **Yine de savaş sonrası dönemde devlet müdahalesinin daha çok yol gösterme, yönlendirme ve uygun ortamı hazırlama şeklinde olduğu firmaların ürün geliştirme iştahının tetiklenerek serbest rekabetlerinin özendirildiği söylenebilir.**

Japonya'nın 1950 ve 60'lardaki olağanüstü büyüme performansının ardında yatan diğer nedenleri de şu şekilde özetlemek mümkündür;

- Toplumda her ailenin asgari 1 adet sahip olması gerektiğine inanılan renkli TV, araba ve soğutucu başta **dayanıklı tüketim mallarına olan talep patlaması,**
- **Ölçek üretimi ile geliri artan ve daha fazla tüketimi olanaklı hale gelen işçi sınıfı,**[65]
- Geleneksel tahta evlerde çok az eşya ile yaşayan, mütevazi Japon toplumunun **Amerikan tarzı hayat tarzına doğru kayışı,–***değer yargıları için olmasa dahi tüketimde etkisi gözlemlenmiştir-*

[65] Japonya'nın hızlı büyümesi işçi fazlası olan toplumda 1960'larda işgücü açığını gündeme getirmiştir. Köylerde yeni mezun olan gençleri hemen iş alanlarına taşıyan tren seferleri organize edilmiş, işçi ücretleri doğal olarak artmıştır.

- Siyasette iki muhafazakar partinin birleşerek oluşturduğu Liberal Demokratik Parti ile gelen **güçlü iktidar ile siyasi çalkantıların sona ermesi, işaleminin önünü görerek yatırıma yönelmesi,**

X) SONUÇ VE DEĞERLENDİRME;

1854'e kadar komşuları Çin, Kore ve kısa süreli Portekiz'in ardından Hollanda dışında, o da çok sınırlı ticareti olan, yabancılara kapalı, kendini izole etmiş, ilişkileri geliştirmediği için sanayi devrimini yaklaşık 1 yüzyıl ıskalamış ve II.Dünya Savaşından tarihteki tek atom saldırılarına uğrayarak yıkımla çıkmış Japonya nasıl bugün bir dünya devi olabilmiştir?

Yapılan literatür çalışmaları yanında eğitim amacıyla bir süre Japonya'da kalmış olan bu çalışmanın yazarı olarak gözlemlerle özetlemek gerekirse;

- Nüfus gelişim için önemli bir faktördür. Nüfus pazar anlamındadır. Örneğin otomotiv sanayinin ayakta kalabilmesi için diğer şartlar yanında asgari 20 milyon nüfusun gerekli olduğu sektör temsilcileri tarafından ifade edilmektedir. Japonya'nın bugün 126 milyon olan nüfusu geçmişte de önemli bir büyüklük olarak ortadadır.

- Yine bu çerçevede dünyanın en büyük pazarlarından olan Çin ile komşudur. Kore, Malezya, Tayvan, Tayland gibi güçlü nüfusa sahip pazarlar yanında Singapur ve Hong Kong gibi en aktif ticaret ülkeleri ile yakındır.

- Yabancı teknolojiyi adapte etmeyi çok iyi başarmıştır. Bunun için yabancı uzmanları –başbakanlarına ödedikleri paranın 2-3 katını ödemeyi göze alarak- kiralamış, onlardan istifade etmiştir. İşi öğrendikten sonra ise gücü daha fazla onlara bırakmamak için hiçbir riske girmemiş ve uzmanları yollamayı tercih etmiştir.

- Parlak gençleri devlet bursları ile yurtdışında okutarak teknolojiyi öğrenmelerini sağlamıştır.

- Teknolojide kopyacılık yaygın, teknolojiyi alabilene kadar yabancı şirketlerle işbirliği ise, sınırlı olarak kullanılmıştır.

- Yabancılardan sadece teknolojide yararlanmamıştır. Dünyanın iyi örneklerini yerinde incelemek için vatansever ve karar alma gücüne sahip bürokrat heyetlerini 1-2 yıllık misyonlarla yurtdışında inceleme yapmaya göndermiştir.

- Bu misyonlarda yeralan parlak bürokratlardan bazıları Japonya'da bugün bile geçerli anonim şirketleri kurmuşlardır.

- Özel sektöre yol göstermek amacıyla devlet tarafından büyük kamu iktisadi teşekkülleri kurulmuş, buralar mühendisler için okul olmuş, özel sektöre transfer olarak veya yeni şirketler kurarak sinerji yaratmışlardır.

- Zaibatsu denilen, her sektörde yapılanmaları olan Mitsubishi, Mitsui, Sumitomo gibi devasa holdingler devlet tarafından desteklenerek sanayide ölçek ekonomisine ulaşılmıştır. (Kore'de Samsung, Hyundai Japonya'yı taklit ederek oluşturulan şirketlerdir). Bu şirketlerin Japon ekonomisindeki gücü bizzat tarafımızca da gözlemlenmiştir. Örneğin Mitsubishi, kalemden, pile, televizyondan, otomobile, asansörden, uyduya, çelikten silaha her alanda üretimi olan bir holdingtir ve bu güç Japon günlük yaşamında hissedilmektedir. Örneğin Nagasaki'yi vurma nedenlerinden biri de orduya araç, silah üreten Mitsubishi fabrikasıdır.

- Devlet kendi sektörleri gelişene kadar korumacı tedbirleri aktif olarak uygulamış, II. Dünya Savaşına kadar sübvansiyonları çok etkin şekilde kullanarak piyasaya müdahalede bulunmuştur.

- I. Dünya savaşı Japonya'nın ilk büyük atılımını gerçekleştirmesine yardımcı olmuştur. Avrupalıların birbirleri ile giriştikleri mücadelede dünya için üretim yapamayacak duruma düşmeleri üzerine oluşan boşluğu Japonya doldurmuş ve ihracata dayalı büyüme ile rekorlar kırmıştır.

- Ekonomik buhran ve Kanto depremi gibi felaketlerden dersler çıkarmış, ekonomik gerçeklere aykırı birimler sistem dışına çıkmıştır.

- I. Dünya Savaşı sonrası oluşan faşizm rüzgarından Japonya da etkilenmiş, Kore, Tayvan, Mançurya ve Almanya'dan ele geçirdiği Çin'deki bazı sömürge adaları hammadde kaynağı olarak kullanmıştır.

- Yayılmacı amaçlarla gerçekleştirilen askeri üretim hem yeni teknolojilerin test edilip geliştirilmesini sağlamış, hem de bir çok alt sektörle birlikte üretim patlamasına zemin hazırlamıştır.

- II. Dünya Savaşı sonrası bu kez serbest rekabet ve demokrasi kavramları biraz da 1945-51 arası işgal kuvveti olan Amerikalıların zorlaması ile Japon ekonomik ve siyasi hayatına girmiştir.

- Devlet piyasalarda düzenleyici, yönlendirici olarak etkin rol üstlenmiş, teşvikler özel sektör ile istişare halinde, dünyada ihtiyaç-talep olacak ürünlere ve araştırma\ürün geliştirme temelli olarak verilmiştir.

- Dünyaya örnek olacak şekilde tüm dünyaya yayılmış ekonomik bilgi ağı ve dış ticaret ofisleri ile işalemine yol gösterilmiştir.

- 1960'lardan bu yana istikrarı sağlayan neredeyse sadece 2 partinin etken olduğu bir siyasi yapısı vardır.

- Geleneksel her zaman mütevazi ve kanaatkar toplum yapısı kısmen Batı toplumu ile ilişkide olma, kısmen artan üretimin işgücünün ve tüm toplumun gelirini artırması ile daha çok tüketen bir yapıya bürünmüş, bu da üretimi olumlu etkilemiştir.

- Japon işgücünde halen büyük ölçüde sürdürülen ömür boyu iş garantisi uygulaması şirket sadakatini ve şirkete bağlılığı, dolayısı ile verimliliği artırmakta, aynı zamanda ömür boyu çalışacağını bilen işgücünün gelecek korkusu olmadan harcama yapabilmesini sağlamaktadır.

- Yine Japon toplumunun homojen ve geleneksel olarak dışa kapalı olması, bir ada ülkesi olması ülkeyi pek çok sorundan uzak tutmuştur.

- Japon halkı ülkelerine çok bağlıdır. Bireysel öncelikler gözardı edilir ve toplum baskısı çok fazladır. Çoğu zaman birey kendinden önce, şirketinin, ülkesinin ihtiyaçlarını merkeze oturtur. Çalışanlar çok çalışkan, itaatkar ve disiplinlidir.

- Yerli malı kullanma bilinci çok yüksektir. Örneğin; Japonya'da kanunen ithalata bir kısıtlama olmamasına karşın halk yabancı arabaya binmeyi görgüsüzlük ve ayıp olarak değerlendirir.

- Japon şirketleri ülke içerisinde ve dışında en iyi olma yarışı içerisindedir. Kısıtlı olan toprak imkanları dolayısı ile örneğin şirketlerin Tokyo ve Osaka başta ülke içinde veya dışında sahip olduğu gökdelenler, yeni ürün geliştirme ve benzeri şirketler için prestij kaynağı varlıklara çok önem verilir.

EK 3: 1960 SONRASI JAPONYA BÜYÜME VE DIŞ TİCARETİ

	GSYİH %	GSYIH Cari Mr $	İhracat Mr $	İthalat Mr $	Denge Mr$
1960		44	4.7	4.6	0.1
1961	12	53	5	5.8	-0.8
1962	8.9	61	5.7	5.6	0.1
1963	8.5	69	6.3	6.9	-0.6
1964	11.7	82	7.8	7.9	-0.1
1965	5.8	91	9.6	8.3	1.3
1966	10.6	106	11.2	9.5	1.7
1967	11.1	124	11.9	11.7	0.2
1968	12.9	147	14.8	13.2	1.6
1969	12.5	172	18.2	15.5	2.7
1970	-1	209	22.1	19.6	2.5
1971	4.7	236	27.1	20.9	6.2
1972	8.4	313	32.4	25.5	6.9
1973	8	425	41.8	41.9	-0.1
1974	-1.2	472	62.9	66.7	-3.8
1975	3.1	513	64.3	64.4	-0.1
1976	4	576	76.6	72.4	4.2
1977	4.4	709	91	80.1	10.9
1978	5.3	997	108.6	92.1	16.5
1979	5.5	1037	117.6	127.5	-9.9
1980	2.8	1087	145.9	156.2	-10.3
1981	4.2	1201	173	164.7	8.3
1982	3.4	1117	158.6	151.6	7
1983	3.1	1218	166.1	145.8	20.3
1984	4.5	1295	190.6	156.9	33.7
1985	6.3	1385	195.2	148.9	46.3
1986	2.8	2051	227.7	148.6	79.1
1987	4.1	2485	252.2	179.1	73.1
1988	7.1	3015	294.5	230.3	64.2
1989	5.4	3017	308.9	264.1	44.8
1990	5.6	3104	319.3	291.1	28.2
1991	3.3	3537	349.3	293.6	55.7
1992	0.8	3853	376.4	294.5	81.9
1993	0.2	4415	399.9	303.2	96.7
1994	0.9	4907	441.8	348.5	93.3
1995	2.7	5449	488.9	420	68.9
1996	3.1	4834	458.2	437.2	21
1997	1.1	4414	465.7	419	46.7
1998	-1.1	4032	424.4	351.1	73.3
1999	-0.3	4562	454	383.1	70.9
2000	2.8	4888	519.2	449.4	69.8
2001	0.4	4304	440.2	411.8	28.4

Tablo devamı	GSYİH %	GSYIH Cari Mr $	İhracat Mr $	İthalat Mr $	Denge Mr$
2002	0.1	4115	453.4	397.8	55.6
2003	1.5	4446	517.4	442.1	75.3
2004	2.2	4815	624.6	527.3	97.3
2005	1.7	4755	666.3	594.6	71.7
2006	1.4	4530	719.1	655	64.1
2007	1.7	4515	789.9	704.4	85.5
2008	-1.1	5037	877.8	855.2	22.6
2009	-5.4	5231	655	626.2	28.8
2010	4.2	5700	857.1	773.8	83.3
2011	-0.1	6157	919	952.4	-33.4
2012	1.5	6203	902.2	998.2	-96
2013	2	5155	820.7	940	-119.3
2014	0.3	4849	850.8	970.3	-119.5
2015	1.2	4383	773	787.1	-14.1
2016	1	4949	644.6	607	37.6
2017	1,25	4.872	712	672,9	39.1

Kaynak: Worldbank data series, + IMF World Economic Outlook

<u>Kaynakça:</u>

Türkçe Kaynaklar

Yeni Bir Bakış Açısıyla Dünya Tarihi, Clive Ponting, Chatto& Windus Random House 2000
Çeviren Eşref Bengi Özbilen, Alfa Basım, 2011

Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, Paul Kennedy, İş Bankası Yayınları. 1990,
Çeviren Birtane Karanakçı, Art Matbaacılık, 1990

Ulusların Düşüşü, Daron Acemoğlu, James A. Robinson, 2012
Çeviren Faruk Rasim Velioğlu, Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic AŞ,2013

Yabancı Kaynaklar

The Economic Development of Japan/Kenichi Ohno _
Grips development Forum, Yuhikaku Publishing; 2005

A History Of Japan 1582 - 1941, l.M Cullen,
Cambridge University Press Dublin, 2003

Worldbank Data Series

IMF World Economic Outlook April 2018